IERONIM ŞERBU

O A M E N
I I

V I S E A Z
Ă
P Â I N
E

OAMENII VISEAZĂ PÂINE

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE CINCI MII EXEMPLARE ŞI PE HÂRTIE VIDALON DOUĂZECI ŞI ŞASE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ NUMEROTATE DE LA 1-26.

IERONIM ŞERBU

OAMENII

VISEAZĂ

PÂINE

FUNDAŢIA REGELE MIHAI I BUCUREŞTI 1945

OAMENII VISEAZĂ PÂINE

Noaptea când cerul îşi desfăşoară deasupra oraşului, flamura întunecată, clădirile masive, fabricile cu cărămizile roşii şi umede, bulevardele lungi, brăzdate de şine lucioase, toate devin fantomatice în jocul de umbre şi lumini.

Ceva din materialitatea lor se topeşte, se transfigurează ca într'un mister. Ai impresia că totul e închipuit, de carton, ca într'un

decor de teatru, fără consistență, fără realitate.
Până şi ulițile sumbre, cu bordeiele gheboase, înghițite pe jumătate de pământ, au ceva straniu în ele şi deopotrivă de atrăgător, aşa cum unele femei urîte, noaptea, favorizate de întuneric, îți apar mai interesante. Nu mai recunoşti nimic din ceea ce dimineața era sordid, murdar, lepros. Zidurile cojite, coşurile afumate ale fabricilor, murdăriile de pe trotuoare şi gunoaiele, se estom-

pează, se şterg sub influenţa magică a nopţii.

În centru, prin grădinile mirositoare şi luminate, la mesele întinse pe trotuare, cu femei strălucitoare, în ritmul muzicei, unii se veselesc, râd, ciocnind paharele de cristal, a căror clinchet limpede alintă auzul. Restaurantele, grădinele de vară, cele dela şosea, ascunse înapoia copacilor umbroşi, cu mâncăruri alese şi preţuri exorbitante, atrag pe avuţi ca polenul preţios al

florilor rare, bondarii îmbătați de praful gălbui şi dulceag.
Lampadarele cu ochiul lor de ciclop, translucid, împrăştie o lumină difuză pe trotuarele lucioase şi mijlocul drumului, încât bulevardele şi căile principale par lustruite cu lac.
Câte o limuzină alunecă vertiginos pe şoseaua asfaltată, lăsând să se vadă în interiorul ei, rezemată de perinele moi, o femeie în toaletă de seară, alături de un bărbat gras şi chel.

Undeva, într'un separeu, al vreunui local de noapte, omul cu osânză şi bancnote foşnitoare, ca rochia de mătase a femeii, beat de şampanie şi sex, va arunca miile cu uşurinţă, râzând slinos, îndobitocit.
Şi în această noapte de petreceri, cu muzică frenetică, elixire scumpe şi femei rafinate, dincolo svâcneşte o altă vieaţă, subterană, în care oamenii se târăsc ca nişte cârtiţe prin întuneric, înămo- liţi, gem de furie şi desnădejde, dar gemetele lor sunt prea palide, nu isbutesc să sfâşie pânza de întuneric ce-i

învălue strâns, îi înnăbuşe... şi gemetele, scrâşnirile surde se sting uşor.

Oraşul e o caracatiţă imensă, cu braţele lungi fibroase şi întortochiate, care se sugrumă singură, înnebunită de ramificaţiile nenumărate ale braţelor ei (fiece ramificaţie e o uliţă uitată, pustie, o fundătură aruncată la marginea oraşului şi a vieţii, fără nume).

Ii simt pe toţi aceşti învinşi care cotrobăesc în întunerec, ca şoarecii, îi văd halucinaţi, cu ochii deschişi şi împietriţi ca într'un vis, disting

grimasa gurii care a răcit, cerând pentru ultima oară: pâine!

Văd într'un bordei cât o cuşmă oltenească, un moşneag singuratic, uscat de foame, cu luminile scurse, cum dibue o coajă tare de pită. Nu e. Se îndoaie din şale, merge, caută ceva sub pat. A găsit. Ține în mână o bucată de frânghie. îndemânatic, gospodăreşte, o leagă de cuiul din tavan, apoi face un nod strâns. Şi-a adus şi un scăunel, s'a suit pe el, îşi petrece frânghia pe după gât. îşi face iute cruce şi cu piciorul trânteşte scăunelul la o parte. Se

Ieagană puțin, svâcnește, se învinețește, limba nu-i mai ajunge în gură, se umflă şi iese afară lungă, înveninată.
Într'o altă odăiță, o femeie palidă, ştearsă ca o umbră, aprinde cu grije cărbunii din lighian, astupă bine fereastra şi se culcă alături de cei doi prunci, descheîndu-se la piept, să-i adoarmă mai uşor. Cu voință crâncenă de moarte îi apasă pe sânii ei, sorbind prin nările fremătătoare, ca pe-o aromă, gazele ucigaşe. Apoi, nici nu ştie când, adoarme şi ea...

Dar mai sunt şi alții, dârzi, crunți, cari mai au curajul să lupte. Să lupte oricum, să învingă, Se aud paşii răsunători, greoi în întunerec, un sgomot adânc... a mai căzut unul.

Când noaptea se ridică însă încet, ca un bandaj de pe rana cangrenată a oraşului, puroiul țâşneşte în toate direcțiile, gălbui, otrăvit...

înainte de dărâmarea halelor de carne şi peşte, nu prea deosebeai în fortota de lume pestriță pe cei veniți la târguială, şi ceilalți

adunați în grupuri, fără nicio treabă, stânjenind pe chiaburi.
Acum ca şi atunci piața e plină de oameni, dar nu-ți mei e greu să le şti rostul. Servitoare cu fote şi cisme, alături de ardeleni vânjoşi, cu un fel de pălăriuță ca o tichie, aşezate pe vârful capului, vorbesc între dânşii cu accentul lor specific. Nu mai au vioiciunea obişnuită. Sunt amărâți, nu le arde de nimic. O oboseală, o acreală în toată ființa lor. Rostesc cuvântul, aspru, parc'ar măcina pietre, şi rar. Se uită unul la altul, cu silă şi aşteaptă, în-

gânduraţi. Fiecare aşteaptă ceva. Ce anume? O slujbă! Au venit de peste munţi, unii pe jos să cate stăpân. Acolo, la ţară, nu mai e de trăit.
Se usucă grâul, şi mucegaiul, sărăcia, putrezesc temelia casei. În cărţi cerul e albastru, aerul pur şi holdele bogate. O fi. Uar. ei nu prea ştiu. Au venit mânaţi de secctă, de foame, să scape de urgie. Care mai are ceva bani la chimir, pasă-mi-te, aşteaptă să treacă prăpădul. Dar cu două pogoane ce să te faci. E dator pe ele cât nu fac cu măruntaie cu

tot. Şi cine să-i păsuiască. Singura nădejde: Bucureştii. Aici o găsi stăpân. O să mănânce ceapă cu mămăligă şi o să-şi adune ceva bani. Pe urmă s'o întoarce în satul lui. Aşa gândeşte fiece ţăran. Mai ales dacă-i tânăr. Dar inai e până să se întoarcă, dacă se mai întoarce... E dăltuit el din piatră, cu muşchi şi plămâni sănătoşi. Rabdă o zi, două, o lună, un an.. .

Într'o bună zi îl doboară, şi cade ca plopul tânăr, lovit cu toporul la rădăcină... De nu, i se încurcă

mințile și o apucă pe un drum rău. Atunci rugineşte în puşcărie.

Femeile, fetele, n'au nici ele soartă mai bună. Le împing bătrânii să câştige, că nu-i chip almin- teri, cu toate că au bănuială că singure la Bucureşti, lucru bun nu iese. N'au încotro. Cel puțin să nu se prăpădească de foame.

Pe lângă zidurile porții spitalului Brâncovenesc alți oameni, întinşi unii pe trotoar, ceilalți şezând pe vine. Mulți meşteşugari, muncitori fără meserie. Prin cămeşile rupte, înnegrite de jeg, se zăresc brațele

lor muşchiuloase, cu vinele lungi şi tari ca nişte corzi. Zac frânte pe genunchi, se scarpină unul pe altul, şi recad apoi, sleite de odihnă, inutile. Brațele lor bune, care ar putea să spargă stânci, să răstoarne brazdele de pământ şi să clădească, brațele lor vii nu fac nimic şi stau încrucişate, triste. Nu mai sunt bune decât să-şi sape groapa...

Stau de dimineață aici, până seara, unii cu uneltele lângă ei, poate i-o chema cineva. Zugravi, tinichigii cu tâmplari laolaltă, supți, cu bărbi crescute, scuturați de frigurile foamei. Miroase urît a sudoare. Fețe posomorite, crestate ca o coajă încrețită de stejar. Unii tineri, albiți și îmbătrâniți prematur. Fumează chiștocuri de țigară, culese de pe trotuar. O țigară întreagă e ruptă în două și împărțită. Câțiva, la marginea șanțului mănâncă roșii cu pâine neagră, care se fărâmă în palmă, înghit silnic. Mai încolo un muncitor își leagă sfoara galoșului, să nu-i cadă din picior. Când se ridică observ că e încălțat cu un galoș uzat și un pantof de damă cu tocul retezat. Bărbat în toată firea. Iți vine să râzi și să plângi. Te simți umilit, înjosit în tot ce-i omenesc în tine. Și toți acești oameni așteaptă, visează pâine. E o așteptare des- nădăjduitoare, resemnată, care-i macină încet, la rădăcini. Nu mai sunt în stare nici de revoltă. Ii vezi crispați în această așteptare fără speranță, visând cu ochii deschiși, care oglindesc o singură viziune, turbure: Pâine... pâine.

Vieața i-a aruncat în lături, nepăsătoare, ca pe niște gunoaie, tot așa cum marea asvârle la mal, după un timp, cadavrele înecaților...

Prin mulțimea asta hârțuită, desculță, bătută de valuri, se aciuiesc vagabonzii și declasații. Aici nu-i întreabă nimeni de unde vin și ce caută. Se întind la un loc, la umbră, dormind cu haina făcută ghemotoc la căpătâi. N'u-i stinghereşte nimeni. Dar uneori,

sergentul îi loveşte cu botul bocancului în pântec, şi îi scoală, înjurându-i. Încurcă drumul. Muncitorii şi meseria şii nu-i gonesc. Le e milă şi silă. Se împacă între ei. Câte un vagabond isteț «învârteşte» un pachet de tutun. Dă fiecăruia o porție, să aibe pentru două țigări. Tutunul ce-i mai ține pe picioare. Fără el ar înnebuni. S'ar lipsi dc mâncare, de somn, numai de tutun nu. Trag cu sete fumul în piept, adânc, să uite de orice. E o patimă intrată în sânge. Nimic mai îngrozitor decât atunci când nu-leau. Adună chişto- curile depe trotoare, din cari să tragă un fum, unul singur. Aşa parcă trece ziua mai repede, parcă se mai domoleşte foamea şi nu sufere atât. E o otravă care alină...

Te încăpălînezi să înțelegi cum oamenii se pot stinge, aşa pe lângă ziduri, pe maidane, flămânzi ca nişte câini, că pentru ei nu mai există nici-o şanşă, şi sunt sortiți descompunerii. Renunțarea, vădită în liniştea cu care sug rămăşița de țigară, în lenea gesturilor, şi privirile potolite, te sileşte să-i scuturi din somnolență, să-i izbeşti, ca să-i trezeşti la vieață. Trântori? Nu vor să muncească? Mă apropiu de un bătrân, încă viguros, sprijinit cu brațele de coada toporului. Ține între dinții stricați şi galbeni de tutun, o lulea îndesată cu mătase de porumb. Arde iute şi răspândeşte fum îne- căcios. Tuşeşte adânc, vinele dela gât se umflă ca nişte sfori şi ochii se injectează de sânge. Scuipă prin despărțitura dinților ştirbi, departe, şi-şi şterge buzele cu podul

palmei bătătorit. Apoi trage înainte, încrețindu-şi buzele şi închizând pleoapele pe jumătate, concentrat în sine. E îmbrăcat cu ițari vechi, cu o haină orăşănească, ruptă şi o şapcă. Merge desculț. Labele picioarelor late, cu degetele groase, întoarse ca nişte cârlige. Cu tot aerul lui morocănos, nu-i rău şi gata să-şi deşerte amărăciunea. Ei, fusese şi el odată în rândul oamenilor 1 Acu... e tăietor de lemne. Fusese plugar de felul Iui. Când a scăpătat, a venit la Bucureşti. Poate s'o îndrepta aici. Dar nu ştia nici o msserie. Şi s'a apucat şi el de ce-i mai lesne omului fără carte; să spargă lemne. Topor bun avea. De crăpat butucul dintr'o isbitură, avea îndemânarea. Acasă la el parcă cine-i «răpa lemnele? Cu toate că numai era tânăr, se simțea în stare să facă meseria asta brută şi aspră. S'a dus Ia un depozit. A tăiat acolo cât a tăiat, dar Ia urmă s'a îmbolnăvit. I-a trecut şi boala, dar de spintecat lemne dela răsăritul soarelui până seara, nu. 11 apucau şalele de nu se mai putea desdoi. L-au dat afară. Şi-a luat toporul la spinare şi a plecat pe Ia curțilc oamenilor, să le spintece lemnele. Ia acolo pentru câțiva franci. Să aibă o pâine, o țuiculiță şi un tutun. De dormit, unde o da Dumnezeu. La noapte, într'un şopron părăsit, altădată pe vreun şantier, iar uneori pe-o stradă dosnică. Numai că de multe ori nu găsea lemne de spart. I-o lua altul înainte, mai tânăr. Femeile nu prea au încredere când îl văd bătrân şi scorțos. Li-e teamă că n'o scot

la capăt cu el. Unele mai arțăgoase îl şi muşlruluiesc că miroase a țuică. Şi pentru un deal de lemne, să asude prin toate încheieturile, îl tocmesc cu un pol, doi. înrăit, tăietorul de lemne se răsteşte la ele:

—- Ce, m'ați câştigat la belciuge? Cu patru poli, hai...

—-Da să umbli de pomană, îți place? Țuica să trăiască, îi rispcstează femeia, gonindu-1.

Bătrânul se uită chiorîş la ea, inormâind sub mustață.

— Parcă beau gologanii ei, mama ei de muiere...

Şi umblă aşa prin toate ulițele până ce dă de-o muiere mai inimoasă. Ştie el că o țnai tăia lemne cât o tăia şi pe urmă, într'o bună zi, o să cadă la o margine de şanț, cu degetele crispate pe coada toporului...

Cu ceilalți, drame asemănătoare. Ar munci oamenii cu cât s'ar lăsa. Să scoată o pâine. Uneltele nu ajung pentru lucru. Trebue material şi materialul costă bani. O foaie de tablă, un tapet, o blană de lemn. Cu ce să le cumperi dacă nu-ți dă clientul ceva înainte? Dacă-i vede rupți, nu prea are încredere. Ii c teamă să nu dispară cu banii. Ia pe un alt meseriaş, cu atelier, nu un flueră vânt. Şi pe urmă nu se îmbulzeşte nimeni să-i cheme, câteodată pentru o reparație, un floac di- nimic. Aşa o duc de azi pe mâine, mereu aşteaptând de lucru, mereu gonind după pâine, ca după o înşelătoare fata morgana, ca

pe urmă, să se întoarcă iar, cuminți, resemnați, la zidul spitalului Brâncovenesc şi în piață.

Spre prânz, piața e plină de lume pestriță. Se agită, şi sgomotul tramvaielor, țipătul strident al claxoanelor se amestecă într'un vălmăşag nedesluşit de sunete, îți asurzeşte auzul. Mulțimea se sbate, ca un şarpe uriaş, alunecă de colo până colo, se înghesuie. Micii oltenaşi îşi sbiară marfa, îndemnând trecătorii: —Rahat cu apă receI rece dela ghiață.

Mai încolo, pe un fel de cuptor de tablă, fixat pe patru roți, un vlăjgan cu halat, întoarce plăcintele calde cu o lopețică, chemând flămânzii:

— Numai doi lei, calde şi proaspetei

În jurul Iui vreo câțiva ardeleni şi servitoare, se uită la plăcintele calde, cu privirile umede, sorb mirosul şi-şi ling buzele. Purică buzunarele şi scot doi lei.

— Cât face? întreabă neîncrezător, unul.

— Doi lei, neică, se repede volubil vânzătorul, ceva speciali

Deodată, din senin, învălmăşeala creşte, se amplifică, şi un vuiet trece şuierător prin mulțime, aşa cum flueră vântul pe mare, înainte de furtună* Oamenii se învârtesc speriați pe Ioc, întind gâtul să zărească ce anume se petrece, se strâng ca pentru a se apăra, se întreabă neliniştiți, În panică, unul pe altul: —Ce s'a întâmplat, domne?

— Nu ştiu, văd că fuge lumea 1

— O fi călcat pe cineva?

— Uite că aleargă un sergent...
— Auzi că a jefuit unul pe-o femeie, i-a furat geanta din mână.
— Piața asta e plină de hoți.
— Auzi că avea vreo cinci mii de lei în geantă.
— Uite-l că fuge, pă el, să nu scape.

— Ce te îndeşi dom'le aşa?
— Lenuțo, ține bine geanta, că aici e periculos Iți bagă unu mâna în buzunar "şi te trezeşti fără bani. Ăştia te fură cu ochii închişi!
Asudat, cu bastonul într'o mână, sergentul îl apucase strâns de gulerul hainei pe golan, Iovindu-l peste cap, peste obraz. II trăgea cu forța după el, izbindu-l cu pumnul în gură. Golanul slab, însângerat, se lăsa pe vine, să nu-l târască la secție.
— Dau pâinea înapoi dom'le sergent, plângea, ştergându-şi gura de sânge. Toată haina se ghemuise Ia gât, desvelindu-i şalele goale şi osoase. Pâinea se murdărise de sânge.
— Ei, l-ați prins? îşi făcu loc printre oameni, negustorul gras, gâfâind, ştergându-şi chelia de sudoare. Cu pumnii bolovănoşi se năpusti asupra lui, clipind rău din ochii mici, porceşti.

— La muncă, pungaşule, furi ai, te învăţ eu minte...

— Nu da dom'le în el, protestă un târgoveţ, supărat.

Lumea începu să murmure, să se îndese în sergent, urmându-1. Mai răsăriră alţi doi, împingând mulţimea la o parte.

— Vedeţi-vă de treabă dom'le, n'auzi?

— Mai mare daraua decât ocaua, îşi dete cu părerea târgoveţul.

— Aşa spui d-ta, sări ars, negustorul, nu ştii vorba aia românească: Azi fură un ou, mâine un bou.

— Scârţ, făcu omul dispreţuitor, scuipând pieziş şi fixându-l drept în pupile, mustrător, pe negustorul de pâine. Celălalt întoarse capul, se scutură puţin, apoi îşi umflă pieptul: —■ Galanton pă punga altuia,' de...

Când se întâmplă o astfel de învălmăşeală, cu fluerături, cu sergenţi, Culae Strâmbu se piteşte într'un gang, pe după o căruţă, până ce se potoleşte atmosfera. Pândeşte fricos, tremurând, cu ochii lui jucăuşi de viezure. Distinge cel mai uşor sgomot şi tresare la orice mişcare. Toată viaţa lui e cuprinsă în spaima de « curcani», cum le spune el în argot. Când îi vede la distanţă, fuge ca de satana. Cei cari îi cunosc beteşugul, când vor să-şi bată joc de el, îl

amenință: - Te dau pe mâna sergentului, atât Iți spui...

Culae devine palid, mânios, stropşind cuvintele iute, împiedecate, prin gura sucită spre urechea stângă, cu dinții dcsveliți.

— Ş'ce v'ei s'mă sperii, mie nu mi-e f'ică.

Dar începe să tremure, terorizat, se preface că merge puțin înainte şi deodată o ia la goană. Culae Strâmbu nu e nebun. II apucă scuturăturile când se uită la el un sergent. Numai beteşugul ăsta îl are. Era lucrător la o fabrică de textile. Odată l-a împins nevoia să sustragă câteva flanele. S'a obişnuit cu nărav şi scotea într'una până când l-au prins. Jos, în beciu, l-au bătut cât a răbdat şi peste ce n'a mai răbdat. A făcut şi puşcărie şi a rămas însemnat. Loc la vreo fabrică n'a mai găsit. Trăia cu mamă-sa, bătrână, într'o odăiță. Se ducea pe la abator, ajuta măcelarii şi scotea acolo câțiva gologani şi un ch'.l două de carne pe deasupra. Atât cât să le ajungă amân- duora.

Dar într'o noapte l-a ridicat poliția pe sus.

O spargere în cartier. El are cazier aşa că era lesne de presupus. L-au băgat iar la beciu şi l-au ținut închis, până au fost prinşi făptaşii. I-au dat drumul. Era trupul lui vânătăi, tot. A zăcut o săptămână, pe urmă s'a dus iar la abator. Dar nu-I mai lua nimeni. Ii tremura mâna şi un sfert de bou, îl cocoşa. Nu mai era bun de nimic. Pe urmă, la orice furt, era chemat la « şef» să dea lămuriri. Năpăstuit,

dârdâind de frică, Culae Strâmbu a fugit de-acasă. Umbla hai-hui, prin Grant, prin Ferentari, prin toate cartierele mărginaşe şi la urmă s'a aciuit aici la piaţă. Se ţine după căruţele ţăranilor şi se hrăneşte cu ce aruncă ei la gunoiu. O roşie, un ardei mai vestejit, ori un castravete. II mănâncă cu coaje cu tot, fără sare, nespălat. Dacă are zi norocoasă, îl pune câte un negustor să care o ladă, sau cucoanele să caute o trăsură şi să încarce cumpărăturile. Culae se agită, aleargă şi primeşte oricât i se dă. Pe înnoptate se strecoară acasă, să nu-l zărească vreun vecin, şi-i aduce mă-şi banii şi o poală cu roşii, cu castraveţi, să aibă ce mânca.
Şi în zori, Culae Strâmbu se reîntoarce în piaţă, nevăzut, furiş, tresărind la fiece pas, să nu fie strigat, stăpânit de fantomele teroarei sale...

« Nevoia te duce un<'e nu ţi-e voia ». Vorba asta o ştiu, o simt bine şi tăios, ca pe un cuţit, toţi lepădaţii, flămânzii şi golanii.
În sarcina lor, meseriile cele mai murdare, mai umile, care tocesc orice simţ de demnitate, îi coboară în rândul animalelor. Ca să nu fure, unii se tăvălesc în noroaie, pe maidane. Cu un băţ gros, sau cu mâinile, răscolesc gunoaiele, în căutare de petice, ori cutii de conserve. Forfotesc ca nişte şobolani, dibuind prin movile de murdărie, cutia de tinichea sau petecul de stofă. Maidanul, cu gunoaiele sale, cu putreziciunile, se descompune la căldură, emanând

un miros greoiu, umed, de pământ şi mucegaiu. Căutătorii, femei, bărbaţi şi copii, împrăştiaţi pe tot întinsul, îşi astupă nasul cu o mână, iar cu cealaltă cotrobăiesc. Mâinile se vâră prin murdăria călduţă, soioasă şi umedă, adânc până la cot. Umblă, răscolesc, până ce dau de tinicheaua ruginită de umezeală. Măruntaiele cocoaşelor de gunoaie, se revarsă afară, ca un puroiu, se scurg, cu mirosuri grele, înnecăcioase. întreg maidanul e răvăşit şi oamenii intră cu picioarele, în el, muncind pe nerăsuflate, asudaţi să desgroape peticile şi cutiile. E o muncă scârboasă, amară ca o osândă.

Aşa ghebosiţi şi pământii, ei înşişi, par muşuroaie de viermi, ce mişună şi-şi schimbă locul de ici colo.

Când li se face foame, mănâncă pe maidan, ne- mai simţind putoarea. Pe urmă cu tinichele şi sacul de petici în spinare pornesc spre fabrici să Ie vândă.

Din acelaşi soiu de lepădaţi se aleg şi cei cu curăţitul canalelor şi al closetelor. Cu câteva zeci de lei pe zi. Tocmai pentru o pâine şi o ciorbă. E greu mai ales curăţatul canalurilor pe dedesuptul podurilor, când Dâmboviţa curge nămoloasă, gălbuie, cu pete negre de păcură, aducând cu ea rămăşiţe putrede de alimente şi mortăciuni. Atunci pute ca un hoit. Canalul e negru, umed, şi apa bolboroseşte turbure, încât răsună pereţii de ciment. Omul angajat cu curăţirea şi destuparea lui, îşi încolăceşte pantalonii până la genunchi, lăsând goale picioarele. Cu cangea de fier în mână, coboară întâi treptele sub pod. În

întunerecul de-aci răzbeşte o slabă lumină de sus. Talpa piciorului se sgârceşte deodată, parcă ar fi călcat pe un şarpe. Nu e decât clipocitul apei reci, cleioase. Acum trebue să înainteze un pas, încă unul. De multe ori se adânceşte până la genunchi, pipăind cu degetele nămolul. Apa curgătoare şi rece îi taie fluerile picioarelor, ca un ferestrău. Cu cangea desţeleneşte murdăriile, şi duhoarea se face tot mai grea, ameţindu-1. Omul scuipă cu silă, mai stă o clipă, şi iar reîncepe munca. Peste un timp simte că s'a răcit tot. Ii tremură fiece încheietură, şi-l trece o răcoare prin şira spinării. Când iese afară din gura canalului, se închirceşte, se scutură, să-şi desmorţească oasele. Picioarele sunt pline de noroiu. Şi le spală la mal, le freacă, să Ie încălzească puţin. îşi descolăceşte pantalonii şi intră în hruba cimentată şi scobită în malul înalt al Eâmboviţei, unde locuesc păzitorii.

— Ai terminat? îl întreabă cel cu supravegherea.

— Terminat, spune omul surd.

Celălalt îşi trage o pereche de cisme de cauciuc pe picioare şi se duce să inspecteze. Între timp, jnuncitorul îşi soarbe ciorba, amestecată cu bucăţele de pâine, udându-se pe bărbie. înghite iute, sgomotos, cu ochii ţintă în farfurie.

— Bine, îl bate pe umăr; supraveghietorul înapoindu-se şi îi mai dă şi câţiva bani, mai vii nu?

— Viu, cum să nu! răspunde omul, şi pe drum dabia îi vine în gând. « Da, când să viu »?

Când s'o astupa iar canalul! Şi până atunci?

Mai există şi un alt curăţitor: al closetelor. Nu acelea de lux. Astea nu au nevoie de om. Ci acelea dela marginea oraşului, în curţile şi hanurile uliţelor, unde locuiesc câte zece, cincisprezece familii într'un han şi unde fiecare familie numără patru, cinci persoane. Amestec de neamuri şi năravuri. Copii cât păr în cap. Dela prima vedere, o privire circulară de-a-lungul bordeielor, înalte cât o ciupercă, nu-ţi destăinue mulţimea de suflete. Fie că stau prin casă, fie că sunt plecaţi în oraş oamenii. Dar e de ajuns un scandal într'o după amiază de Duminecă, să răsară ca din pământ, la fiecare uşă, câte 5—6 inşi, îndesaţi, sforţându-se să deosebească mai bine cearta. într'o clipă, hanul se umple de femei, de copii, de bărbaţi, încât numai ai Ioc să te mişti. Gălăgie, ţipete, o larmă că nu auzi nici ce-ţi spune vecinul. înţelegi doar după mişcarea buzelor şi încuviinţezi cu capul. Ca muţii. Fiecare din aceste hanuri are câte un om care să cureţe zilnic closetele. De obiceiu dis-de-dimineaţa: când încă nu s'a sculat nimeni. Pentrucă sunt unii care pleacă devreme în oraş. Ia muncă. Closetele hanului, două, trei, câte se află, sunt construite din scânduri, de mărimea unui coteţ. Uneori de zid, dar jumătate cu pământ, care se surpă şi lasă despărţiturile deschise ochiului curios de copil. Până ce plictisite, ruşinate, sătule să astupe

găurile cu hârtie, femeile îşi îndeamnă bărbaţii să dea câte un leu în plus. Să aibă omul tocmit, adică tot cel ce le şi curăţă, să cumpere trestie şi lut galben, amestecat cu bălegar, cu care să lipească găurile. Aşa că într'o bună zi, curăţitorul, după ce a destupat canalul cu un fier şi a spălat locul unde pui picioarele, se apucă de treabă. Frământă bine bălegarul cu pământul, toarnă apă până ce se transformă într'o pastă deasă, lipicioasă. Bate trestiile, şi aruncă între ele lipii de pământ. La urmă le netezeşte mai cu palma, mai cu lopeţica. Lasă să se svânte, o oră, două. După ce s'a uscat le şi văruieşte. Dar adesea are ceartă cu copiii, cari năvălesc spre closet, droaie, tocmai în timp ce repară pereţii.

— Fugiţi, mă de-acilea, îi goneşte, ameninţân- du-i cu mătura împuţită.

— Mă doare burtica, se vaetă unul.

Omul ştie că se prefac. Numai de dragul de-a se juca în closet, dau buzna peste el. Acum e curat. Ii cam duşmăneşte omul. S'a săturat de-atâta murdărie. înjură de toate neamurile, trânteşte cangea la pământ: «mă las de meserie, numai vreau să curăţ, mi-ajuns până În gât». Şi face un semn cu palma, retezat, în dreptul omuşorului. Dar pe urmă se potoleşte. Şi tot blestemând, scuipând gros, curăţă mai departe.

— Mama ei de vieaţă, care m'a făcut...

Dumineca e mai vesel. După ce-a isprăvit cu

closetele, se spală la cişmea, se usucă, şi apoi umblă din casă în casă, să strângă banii. Ca să înştiinţeze că a venit, bate în uşi, strigând:

— Closetul

Unii îi mai rămân datori. Dacă se împotriveşte, pe socoteala lui. N'are decât să plece. Vine altul, Ştie şi el asta. De aceea tace. De bine de rău, are ţuică şi ciorbuliţă, iar de dormit, de, îl lasă în vreo magazie, pe-o rogojină. Bine că nu pe stradă.

La cârciumă Insă, cu banii sunători în buzunar, îşi potoleşte năduful. Mai se întâlneşte cu alţii de aceeaşi meserie, tăietori de lemne, olteni...

— Mă, noi, vorba aia, se împleticeşte beat, înbunat de băutură, apucându-l de grumaz pe un tovarăş, noi trăim din c...

Toarnă pe gât o altă cinzeacă, în râsetele celorlalţi.

— Da, da, bâlbâie, să ştiţi o vorbă dela mine, că nu pute, miroase, bă, că de-acolo îmi iese pâinea.

Şi izbucneşte într'un râs spasmodic, slinos, alunecând sub masă, de unde îl scoală tovarăşii de beţie şi-l duc spre casă, cântând împreună un cântec de dragoste şi de ruşine, —legănaţi de alcool..

Nimeni nu se luptă mai crunt cu vieaţa, nu se ia de piept cu ea, — ca vlăjganii tineri, fără meserie şi carte, — s'o trântească la pământ şi s'o încalece, ca pe un armăsar furios. E o luptă surdă, primejdioasă, care-i mistuie şi îi prăpădeşte. În fiecare zi se apucă de altceva, numai să nu se întoarcă cu buzunarele goale acasă. Fie că e singur, fie că mai are o mumă

îmbătrânită de boală şi foame, e fără astâmpăr, gonind mereu după o. pâine. E între ei câte unul care se satură de munci oneste, şi atunci recurge la orice mijloc. Fură, înşeală şi decade din ce în ce, până ce-i putrezesc oasele într'un fund de închisoare. Greu e o singură dată să fure, pe urmă devine o boală fără leac. Dar vlăjganii cu sufletul mai dârz, nu cedează lesne. Chiar dacă înşeală, fac mici găinării, dar nu bagă mâna în buzunar. Se folosesc de şiretenia lor şi de prostia târgoveţilor. Nimeni nu cunoaşte atât de bine oamenii din piaţă: ţărani, târgoveţi, chiaburi, cum îi cunoaşte golanul cu şapca pe-o ureche, desculţ şi mizer. Dintr'o ochire îţi cântăreşte omul şi îl pătrunde slăbiciunea. În piaţă, prin târguri, la obor, s'a frecat într'una de ei. Şi pricepe să speculeze fudulia omului chiabur, sgârcenia ţăranului şi îndoiala târgoveţului.

Aşa bunaoară, pe o stradă mai pustie, pândeşte trecerea vreunui chiabur, ca pitit la câţiva paşi depărtare să arunce un inel înaintea lui, fără ca acpsta să observe. Se preface vine din colţul opus, rămâne o clipă drept în faţa omului, apoi fulgerător se apleacă şi ridică inelul. Se uită temător într'o parte şi cealaltă, căutând să se strecoare pe lângă ziduri. Mirat, chiaburul îl opreşte.

— Ce-ai găsit, mă, neică...

— E mai nimic, şovăie golanul.

— Las'că văzui, nu-ţi fie frică, păi ce ai găsit, nu-i de furat, vorba aia. Ia arată şi mie.

Golanul se fereşte, se codeşte şi în cele din urmă îl trage la o parte pe naiv, arătându-i un inel greu cu piatră mare, roşie, aşa cum Ie place, ăstora.— Ia, uite, mă, aur, fir' aş' al dracului.

— Ține-l în mână, să vezi ce greu, îl îndeamnă golanul, clipind din ochi.

Se preface bucuros, nerăbdător.

Omul chiabur îl cântăreşte, în palmă, se uită Ia strălucirea pietrei, e încântat.

- I'ascultă, n'ai vrea să-l vinzi?

- Nu... da cât dai?

-Ai, o sută de lei...

Câtă? nu nu, lasă că-l vând eu cu cinci sute ca popa, ăsta-i inel de două mii.

Şi încearcă să scoată inelul din palma omului, dar acesta închide pumnul, nu-l lasă inima să piardă chilipirul. Piatra roşie, cu reflexe sângerii, îl îmbie.

— Mă, două sute şi gata.

— Mai pune cincizeci de lei, dacă nu, dă-l înapoi, spune precipitat, pe picior de ducă.

— Na, şi cară-te, m'ai păcălit, surâde chiaburul cu subînțeles, fudul, potrivindu-şi inelul în degetul mic. Parcă îi face mai frumoasă mâna lui grasă, cu degetele noduroase şi unghii late.

Pe drum, mâncat de curiozitate, intră la primul giuvaergiu, unde află că inelul e de double, iar piatra roşie e o veritabilă sticlă falsă. Şi costul, cel mult, o sută lei. Restul, câştigul golanului...

Munca cinstită e muncă grea. Cea de vânzător ambulant în deosebi. Mai toți sunt săraci, trăind de azi pe mâine. Fără autorizație nu-i lasă să-şi vadă de treabă. Și autorizația face cât nu cântăresc ei cu totul. Ii urmăresc agenții bursei, şi dacă-i prind le răstoarnă marfa în stradă, sau îi duce la poliție, de unde de obiceiu se întorc goi puşcă. Nici marfă, nici bani. Cel mult cu vreo câteva vâ- nătăi pe spate.

De aceea sunt cu ochii în patru, ca îndată ce deosebesc uniforma să dea semnalul: — Scatiul!

Nici nu vezi când a dispărut marfa etalată pe jos, şi cu pachetul la subsuoară, ambulantul se învârteşte de colo, încoace, până ce piere agentul. Apoi iar o aşterne repede pe trotuar, țipând cât îl ia gura:— Loi poli perechea de chiloți, calde, dela fabrică.

Un altul, ceva mai la o parte, întinde o pereche de ciorapi de mătase, Ie mângâie, le netezeşte, îndemnând femeile: — Numai 60 de lei, dela faliment doamnelor... Mătase pură.

Şi după ce a vândut câteva perechi, vesel, către un tovarăş:

— Vorba aia lână în lână, jumătate fără lână, jumătate bumbac.

Apoi iar către public, cu gura deschisă şi sucită într'o parte, să răsune vocea mai tare:

— Mătase pură, doamnelor, dela foc...

Dar pe neaşteptate, când e vânzarea în toiu, într'o după amiază, răsar de prin toate gangurile a- genții

însoțiți de data asta și de câte un subcomisar. Ambulanții, ca niște animale fugărite, își strâng iute marfa, o iau la subsuoară, căutând rătăciți o scăpare. Se cheamă între ei, cu gesturi repezi, disperate, se strecoară printre lume, se ascund pe după mașini, dar nu-i chip. Câte unul încearcă să-și dosească cel puțin marfa. Bătaie, bătaie, dar măcar când o ieși dela beciu să aibe cu ce lucra. Altfel se usucă după o bucată de pâine.

Aleargă, se izbesc de agenții, cari îi apucă de gulerul hainei, vârtos, lovindu-i cu bastonul de cauciuc în cap. Ii vânează ca pe niște iepuri. Celor îndârjiți li se smulge marfa, e aruncată în șanț și tăvălită în picioare. Ambulantul sbiară, se schimonosește de durere, dar un pumn dur îi ia glasul. Se produce gălăgie asurzitoare, claxoanele ascuțite sfâșie aerul, oamenii se înghesuie, se revoltă. Sergenții își pierd capul și izbesc cu bățul de cauciuc la nimereală, trăgându-i pe vânzători după ei, ca hingherii pe câini... Până se domolește totul...

În ziua următoare, ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimic, ambulanții își reiau munca, răgușiți, întinzându-și marfa pe trotuare, ca în ajun.

— Dela faliment, doamnelor, mătase pură...

Pe unul mai tânăr, negricios, ce sta în colțul dintre Lipscani și Smârdan, îl văd bandajat la cap. Fusese și el prins. Vinde păpuși de cauciuc, care apăsate pe un resort, ba plâng, ba râd. Ține două

într'o mână, două într'alta. Le agită în aer, țipă, de i se umflă vinele dela gât, şi cu ochiul sănătos, urmăreşte piezişi, pe sergentul de vis-a-vis:

— Păpuşi automate, uite-o că plânge, uite-o că râde.

Are un glas cald, vibrant cu un fel de modulare care parcă destăinuie inteligența. Când se apropie câteva doamne, oprite de copiii ispitiți de jucării, apasă un buton, subliniind strâmbăturile păpuşii, filosofic:

— Aşa-i viața, acu râzi, acu plângi, cine mai ia? două a mai rămas...

Iar în colț, bine înfipt pe picioarele-i viguroase, sergentul îl ţinteşte, jucând între degete, amenințător, bastonul de cauciuc.. .

Pe cocoşat l-am întâlnit de mai multe ori, odată tocmai pe Dealul-Spirei, iar a doua oară pe Dudeşti. Văzându-I pentru întâia dată, nu-i cu putință să nu te opreşti, să ai un svâcnet de curiozitate: cine e? Un golan, fireşte. În picioarele goale, cu pantaloni soioşi, strânşi pe pulpe, o haină despicată dela subsuoară până jos, o sdreanță de cămaşă şi în capul gol. Umerii solizi, dar puțini aduşi, aşa încât pare nițel cocoşat, şi pe cari stă țeapăn capul lui impresionant de maimuță. Poartă plete, frunte înaltă şi ochi de-o limpiditate inexpresivă, bovină. Ceeace te izbeşte la el e ținuta. Merge încet, grav, cu mâinile la spate. E o

totală absență neprefăcută, față de orice îl înconjoară, față de sine însuşi.

Pe Dealu-Spirei, un țăran care nu ştia încotro s'o apuce, îl rugase să-i arate drumul căutat. Protector, cu o mână rezemată pe umărul țăranului, îi explica, fără să se aplece, într'un vocabular care îi părea omului trăznit, socotind că o fi încăput pe mâna unui nebun.

— O luați vă rog la stânga, vă orientați după linia tramvaiului, traversați şi imediat ajungeți.

Fiecare cuvânt spus cu vocea lui nasală, de bas, puțin hârşîită, într'o nemişcare demnă, olimpică.

L-am revăzut în fața unei măcelării, de data asta înconjurat de lume, care se înghesuia să-l privească, dornică să râdă de strâmbăturile lui.

— Gogule, ia fă pe cocoşatul dela Notre Dames, îl îndemnă măcelarul, gras, scuturându-şi burta de râs.

Gogu stă țeapăn, fixează mulțimea din juru-i, cu privirea lui limpede şi inexpresivă, apoi anunță teatral:

— Lon Chaney, în cocoşatul dela Notre Dames.

Se face tăcere. întoarce spatele oamenilor şi-şi dă părul peste ochi. Îşi suflecă mânecile, lăsând să se vadă brațele osoase, cu pielea jegoasă şi degetele lungi, de strangulator. îşi îndeasă capul între umeri, se gheboşează, şi joacă strâmb pe picioare, crispând degetele, ca în spasmul unui sugrum.

Un ochiu e închis, iar celălalt, holbat. Gura cu buzele groase, atârnă umede, desvelind dinții știrbi, mâncați de tutun şi carie. întinde mâinile către lume, mârâie, speriind copiii. Nu râde nimeni. Trece o înfiorare prin fiece surâs. Are golanul ăsta ceva care te înspăimântă. Când sfârşeşte, te simți mai uşurat. I s'au aruncat câțiva gologani. Măcelarul darnic i-a dat cinci lei. Gogu i-a primit serios, fără plecăciuni. Și-a adus un deget la buze, trimețând un sărut nimănui, liniştit, şi cu aceeaşi privire stranie, de deasupra oamenilor, a mărturisit încet ca o scuză, ca o mărturisire:

— Fiecare cu pâinea lui...

Şi fără să se mai uite la cei ce se țineau după el, nedumiriți de schimbarea acestui trist şi misterios golan, Gogu porni înainte cu mâinile Ia spate, impersonal, cu un rictus de suferință în colțul gurii lui, precis tăiată, ca la o mască mongolă.

— Fiecare cu pâinea lui...

Cea mai tragică, mai chinuită viziune a oraşului e cea nocturnă. Dar nu în centrul inundat de lumină, de muzică şi femei sclipitoare, ci în oraşul subteran, sub poduri, pe maidane între gunoaie putrede, în şoproane părăsite, în şantiere, pe stradă, într'un loc ascuns, sau în ganguri, unde dospeşte, ca puroiul într'o rană coaptă, viaţa câinească a oamenilor. Viaţa de târîtori şi de viermi, cari gâlgâie surd prin beznă, prin noroiu.

într'o catacombă, de lângă Obor, de cum cade noaptea, vin toţi oropsiţii, vagabonzii şi golanii să-şi facă culcuş. Vin şi femei bolnave, consumate de alcool şi mizerie, fete fără căpătâiu, culcându-se lângă bărbaţi. Acolo urinează, acolo se despăduchează. Pute a excremente, a sudoare de trup necurăţat şi păduchii mişună pe jos, ca furnicile. Nu se sinchiseşte nimeni. Omoară la păduchi cu unghia până se plictiseşte, pe urmă, obosit adoarme, fără să-i mai pese, sau să simtă cum pătrund încet prin toate ascunzişurile îmbrăcămintei. Nu se spală luni de zile. Cine ajunge să doarmă aici, ştie bine, s'a înnămolit pentru totdeauna. E mlaştina care te trage la fund până ce te înneaică. De aici nu scapă nimeni. E ultima treaptă a degradării umane. Mai înainte, dorm prin grădini publice, apoi în şoproane şi în cele din urmă pe maidane, ori pe stradă. Se sbat să nu ajungă acolo de unde numai există întoarcere şi putinţa de-

a te ridica. Odată intrat în viaţa subterană a oraşului, te înlănţue cu braţele ei păroase, te atrage şi te sugrumă. II văd pe tânărul, cunoscut într'o noapte, undeva într'o cârciumă, obrazul palid şi prea bătrân pentru vârsta Iui. Umbla nopţi întregi pe stradă, în căutarea unul culcuş, cu voinţa crâncenă de-a nu dormi sub pod, sau pe maidan. Stătea în cafenele, moţăind pe un scaun. Când îl dădea afară, colinda toate străzile şi uliţele, .până se făcea ziuă.

Dar odată s'a pomenit că nu mai avea unde dormi, că nu mai putea. Era slab, istovit, nu-l ţineau genunchii.

Şi ca să nu cadă pe stradă, s'a târît până Ia Prefectură, să-I lase să doarmă în beciu, împreună cu pungaşii şi vagabonzii.

— Hai, pleacă de-aci, I-a împins agentul dispreţuitor.

— Lasă-mă, te rog, se rugă încet.

— Cară-te, că-ţi mai şi ard una.

— Dar dacă sparg un geam, mă Iaşi, ţipă tânărul, sălbatic, ridicând pumnul.

înmărmurit, agentul a vrut să-l plesnească, dar luminat deodată, şovăind, îl împinse uşor de spate, spre beciu fără să spună o vorbă.

înţelese că era unul din acei ce se sforţau să nu se lase prinşi, înnăbuşiţi de subteranele pline de beznă ale oraşului. ..

PRIN REGATUL CERŞETORILOR

O'ar putea să vă închipuiţi că «regatul » de care ^ vă vorbesc e imaginar. Pentru că într'adevăr, de existenţa Iui ştiu foarte puţini iar de vieaţa zilnică, dramele şi moravurile lui, aproape nimeni.

Totuşi e tot atât de real ca şi vieaţa sa bogată şi diversă în care se târăşte lumea cerşetorilor, depăşind fantezia oricărei minţi umane. Atmosfera dantescă ce-l domină, <u suflete strâmb.-, ciudate, te cuprinde cu mii de ventuze, te urmăreşte ca o obsesie. Pe ecranul retinei se profilează din nou cortegiul fără capăt al ologilor, al ciungilor, al chipurilor într'un amestec nedesluşit de bătrâni, de femei şi copii.

Unii mărinimoşi, suferinzi, alţii abjecţi, prefăcuţi, cu patima banului cerşit, în sânge. Viciul şi mizeria, surori gemene şi hâde, îşi joacă sarabanda drăcească în inima regatului.

Ele sunt patroanele Iui sfinte, şi sub aripa lor ocrotitoare, neagră, naşte noua vieaţă a pruncilor, se înoadă căsătoriile, se fac chefurile, îşi dă ultima suflare, cerşetorul. Viziunea «regatului» devine din ce în ce mai halucinantă şi ochiul se închide brusc, crispat. Pierzi noţiunea oricărei realităţi exterioare, iar oscilaţia între cele două planuri, real-ireal, se intensifică tot mai crud. Echilibrul îţi fuge de sub picioare, şi ameţit, năuc, te întrebi:

— E oare o iluzie sau există într'adevăr?

Ochiul se deschide şi răspunsul se desprinde material, concret, pipăibil. E necesară numai o privire

adâncă, pătrunzătoare, avidă de cunoaştere. Şi deodată, îndoelii îi ia locul o certitudine dureroasă, amară: Lupiţa!

Ca să ajungi în «regatul» cerşetorilor, trebue mai întâi să parcurgi Dudeştiul până la rond, unde întoarce tramvaiul 19, şi de-a-colo s'o coteşti la stânga ca să intri în calea Raionului. Una din braţele după partea dreaptă a străzii se numeşte «Lupiţa» şi e celebră, fiind cartierul general al cerşetorilor. O necunoaştere precisă a topografici locului te poate încurca în aşa fel încât să nu reuşeşti multă vreme să eşi la lumină. O mulţime de străzi, de uliţe, taie Raionul, se încrucişează, se confund. Toate se aseamănă şi sunt deopotrivă de murdare — străbătute de bătoace, niciodată secate de apa verde, cleioasă, care emană gaze infecte —, şi cu aceleaşi bordeie gheboase, cu aceeaşi copii uscaţi, sdrenţăroşi.

Ceea ce distinge totuşi «Lupiţa» de celelalte uliţe e mai întâi că e cea mai lungă dintre toate, şi apoi pentru faima pe care o are în cartierul Raionului, locuit îndeosebi de funcţionari de magazine, mici negustori şi ţigani. Intrarea în uliţă e obscură, strâmtă ca o poartă de han, iar pe o parte şi cealaltă a ei se desfăşoară câte un şir de bordeie, cu trupul şubred, cu acoperişurile învelite în tinichea ruginită, sau carton gudronat, pe care îl fixează din loc în loc câte un bolovan de piatră, ca nu cumva să dispară cu primul vânt mai puternic. Gardurile care

împrejmuesc curţile sunt tot atât de stricate, mucezite, cu spărturi largi în care încape trupul întreg al unui om voinic. Ferestrele sunt astupate cu jurnale, şi acolo unde se află un geam, îl acoperă o perdea îngălbenită, jegoasă. Pe uliţă nu-i nimeni. E îngropată într'o tăccre densă, tristă, care te înfioară. Unde or fi locatarii? Dintr'o curte cu gardul vopsit roşu, năvălesc afară o droaie de ţigănuşi. Se înjură, îşi aruncă cu praf în ochi, umplănd aerul cu o larmă veselă şi gălăgioasă. Locuesc şi câteva familii de ţigani aici, deasemeni săraci, dar mândri de starea lor socială. Sunt coşari, meşteri lăcătuşi sau talali... Ii evită pe cerşetori, cărora în semn de dispreţ le asvârle insulta obişnuită: — Daiboj ar 1 Ceea ce înseamnă în limbajul curent la ei « pomanagiu », însă cu o accentuată nuanţă de ironie. Când m'au zărit ţigănuşii în mijlocul uliţii, învârtindu-mă străin aici, au venit în fugă în spre mine, interesându-se curioşi: — Ii cauţi pe daiboj ari, hai?

— S'au cărat la daiboj, nu-i nici unul p'aici, mă informă un dănciuc mai mic, cu oclii scânteietori, ştergându-şi nasul cu mâneca ruptă dela că- maşe.
Am luat-o înainte, fără să le răspund, prefăcân- du-mă că nu înţeleg, şi când am ajuns la celalt capăt al uliţii, m'am întors la locul de unde pornisem. Se apropria ora prânzului. Cerşetorii începeau să se adune din toate colţurile Bucureştiului, îndreptân-du-se înspre cocioabele lor din « Lupiţa ».
Aci rar când pătrundea vreun om al legilor. De-altminteri nici nu avea ce lua şi puţenia odăilor în care locuiau câte cinci sau şase inşi grămadă unul peste altul, îl punea pe fugă.
Ei erau liberi, neasupriţi de nimeni, stăpâni absoluţi ai uliţei, pe care îl socoteau un ţinut al lor, autonom, cu drepturi fireşti asupra lui, imuabile.
În grupuri, sau răzleţi, cu picioare sucite, orbi, ciungi, femei scheletice, sau grase cât un boloboc, bătrâni cu bărbi pline de păduchi, dispăreau pe rând în bordeele lor mizere, ca nişte umbre, Veneau mereu alţii, fie posomoriţi, fie cu zâmbetul în obraz şi banii sunători în buzunar. Unii dintre ei, mai slabi, păreau nişte fantome groteşti, sumbre, închipuite în cine ştie ce poveste fantastică.
Banda de ţigănuşi le aţinură calea, ţipând în gura mare, gesticulând:
— S'au întors daibojarii dela muncă
Unul din cerşetori, înalt şi cu spatele arcuit, îi înjură de mamă, înfundat, strecurându-se umil pe poartă...

Şeful cerşetorilor e Moişe Luviş, zis Mână Lungă, fost de profesie cismar. Simţind la un moment dat că nu mai poate munci, Luviş a întins mâna. Nu ca să fure, ci să ceară de pomană. Nu era singurul. Raionul gemea de cerşetori. Si dealtfel se câştiga destul de bine, uşor — fapt care a tentat, după cum vom vedea, pe bărbaţi sănătoşi să-şi facă o profesie din cerşit — dar ceeace îi incomoda cam des era triajul vagabonzilor. Cum înhăţa vreunul, îl interna acolo şi speranţe de scăpare, arareori. Nu din severitatea instituţiei de mai sus, ci pentrucă cerşetorul nu avea o « protecţie » care la nevoe să să se transforme în bani peşin. Luviş a « mirosit» situaţia şi s'a gândit la o soluţie salvatoare. I-a strâns pe câţiva « amici intimi» la locuinţa sa din Delea-Veche, numai la o mână depărtare de cartierul general « Lupiţa », şi au ţinut o consfătuire până la miezul nopţii, în care s'au stabilit următoarele: 1) Unirea face puterea. 2) înfiinţarea unei organizaţiuni profesionale (evident clandestină) al cărui « şef » era numit Luviş, mână lungă. 3) Orice membru nou înscris în organizaţie va plăti zilnic o taxă aproximativă de 20—30 lei, garantându-i- se în schimb libera practică a profesiunii. 4) Cartierul general avea să fie « Lupiţa », uliţă pe atunci pustie, aproape de locuinţa «şefului», ca la nevoie să poată fi imediat convocaţi la o « şedinţă ţ>, mai importantă.
Odată hotărîte primele legi. Luviş, s'a pus bine cu « domnii» dela triaj, cărora săptămânal le plătea o

sumă rotundă de bani, contra libertăţii oamenilor săi. Daeă din întâmplare era agăţat vreunul, « şeful» venea în persoană la triaj, ca să-l identifice. Era de-ai Iui, îl scotea imediat, fără o vorbă, iar de nu ,îl lăsa în plata Domnului. Cu timpul, prestigiul « şefului» crescuse enorm, uliţa se populase şi noui candidaţi la această rentabilă profesiune, veneau să îngroaşe rândul cerşetorilor. În cele din urmă fu nevoit să aranjeze o parte din ei într'o curte largă din str. Laptelui, îndesată de cocioabe.

Luviş a început însă să aibe veleităţi de aristocrat. Nu prea îi mai plăcea să muncească, mai ales că veniturile zilnice erau în măsură să-i asigure o existenţă onorabilă. Dimineaţa se scula târziu, căsca de câteva ori, somnoros, se îmbrăca alene. Nevastă-sa, slabă şi galbenă, cu un aer de parc 'ar fi fost abia scoasă din cosciug, îl fixa răutăcios:

— Ce ai, Luviş dragă, eşti bolnav?

«Şeful» răspundea plictisit: . — Da, nu mă simt bine, azi du-te tu singură...

Atâta aştepta femeia ca să izbucnească în blesteme şi reproşuri că e un « puturos rău », un « câine care n'are milă de ea », până ce Luviş, tot plictisit,

Ii arunca o farfurie în cap. Şi atunci femela înțelegea că trebuie să tacă... Mai mormăia ea ce mormăia pe ascuns, şi pe urmă ceda. Se ducea la «lucru», iar Luviş, trândăvea acasă, sau prin cafenele, unde bea regulat ceai şi juca tociuri pe câte un pol.

Dacă un intim îi reproşa purtarea, « şeful »se înfuria, amenința, apoi calmându-se brusc, întreba candid:

— Pă-i cum, n'are drept omul să se odihnească la bătrânețe?

Pentrucă Luviş nu se mai interesa de Ioc de organizație, în mod firesc i-a urmat fiul său, care fusese proclamat « şef ».

II cheamă Colmân Luviş, zis Chielu. E mărunt, slab şi puțin roşcovan. Poartă părul tuns scurt, lăsând să se vadă ici şi colo porțiuni văduve de firele țepoase, ca de ariciu. Priveşte saşiu şi zâmbeşte « coțcăreşte» în vârful buzelor, subțiri ca o lamă de stilet. E conştient de importanța sa. Re- numele lui a trecut de mult granițele cartierului. Mai muncitor decât tată-său, nu s'a mărginit numai la activitatea de aici, ci odată, sau de două ori pe săptămână pleacă în provincie, organizând cerşetorii, cari îi aduc şi Iui o parte din venit. Are mai multe locuințe — după împrejurare, dar de- obiceiu locueşte împreună cu părinții săi în Delea Veche. E însurat cu o evreică voinică şi frumoasă, care i-a dăruit un copil.

Ambele familii locuesc în două cămăruțe.

II că ui am de vreo două zile pentru o propunere, fără să izbutesc să dau cu ochii de el. Într'o dimineață l-am găsit la părinții lui. Descinsese tocmai din provincie, unde avusese de aranjat nişte << afaceri ». Nfi-l mai recunoşteam. Nebărbierit, murdar, sdrențăros, ca un veritabil cerşetor.

— Cei cu d-ta în halul ăsta? îl întreb surprins.

Colmân se uită oblic la mine şi surâde:

— Sicret. Ce, crezi că n'am ce să 'nbrae? dar cu mata ce-i?

Mă gândesc să-i spun numai decât scopul vizitei mele. Mă codesc cum să încep de teamă să nu primească, dar mirosul greu de mucigaiu şi lături numi dă răgaz să pregătesc terenul. întreaga familie e îndesată în această odăiță. N'am nici loc unde să mă aşed. E murdar pretutindeni şi mă feresc. Mama « şefului» a prins mişcarea şi a aşternut un cearşaf curat pe pat, învitându-mă să iau loc. La început a crezut că am venit să le dăruiesc ceva, şi imediat şi-a încrucişat brațele pe piept, ochii se umeziră, iar capul şi-l înclinase într'o parte, îndurerată. Dar înțelese mai târziu că greşise şi se schimbă numai decât într'o gazdă demnă, amabilă. Alături de ea, în picioare, stătea nevasta Iui Chielu, cu un copil mic şi blond, care o trăgea în- tr'una de fustă. La stânga, lângă masă, şedea fostul « şef », mâncând nestânjenit o supă de cartofi. Nu se uita la nimeni, nu vorbea cu nimeni.

Era morocănos şi părea absent de ceea ce se petrecea în casă. Matur, cu mustaţă neagră, lat în umeri, făcea impresia unui om încă în deplinătatea forţelor. Se legase la cap cu o basma roşie şi mânca iute, lacom, fără pauze.

— Uite ce e, mă adresai şefului, care se servea şi el dintr'o farfurie cu supă, cu o lingură de lemn. Vreau să te fotografiez.

Colmân a ridicat pleoapele, uimit. Aproape un sfert de oră am încercat să-l conving cam despre ce e vorba, şi de abia la sfârşit a înţeles că vreau să scriu de el « aşa ca de un fel de şef de bandă ». A consimţit, plin de vanitate.

— Bine. Mă îmbrac lux, m'a liniştit el, bătân- dumă pe umăr prietenos.

Când voiam să ies, uşa se deschise larg şi intră înăuntru un individ crăcănat, cu albeaţă pe un ochi şi duhnind a ţuică.

— B'nziua 1

— Ce-i cu tine, Crac? îl întâmpină şeful, calm.

— Păi, să-ţi spui o vorbă.

— Şezi. Ce-i?

— Vreau să «lucrez;» la tine, cât ceri pe zi ? M'am săturat de «colivie». Mereu m'agaţă, mama lor de 'oţi.

Colmân îşi mângâie bărbia cu vârful degetelor, gânditor.

— Hm. .. ţi-ai venit în fire, bine. Pentru tine, doi poli pe zi. Poţi să câştigi un miar, nu mă priveşte. Mie îmi dai numai atât.

— Câât?, se strâmbă Crac, lungindu-şi gâtul.
— Doi poli, răspunse cellalt, sec.
— Nu dau!
— Ce mai stai?
Crac se ridică furios după scaun, ezită o clipă şi ieşi iute afară, înjurând printre dinți:
— Alt pungaş. Nu mai poți să-ți faci meseria...
I-am întins mâna lui Colmân, să plec. M'a însoțit până la poartă, scărpinându-se în creştetul capului.
— Las' că se întoarce el, sau dacă nu, trimite vorbă să-l scot dela «pârnaie» şi plăteşte « grupă ».
Apoi ridică din umeri cu un gest de degajare.
— Ce-s de vină eu, dacă nu-i om de treabă . ..

«Cafeneaua tuberculoşilor» se aflǎ situată pe strada Cantemir colț cu calea Dudeşti. Ii spune de fapt « La Izu », dar cerşetorii care o frecventează au poreclit-o aşa, pentrucă majoritatea dintre ei sunt bolnavi, şi cafeneaua e plină de microbi. Se scuipă pe podea, se bea ceai şi se fumează enorm. Localul e murdar, cu pereții afumați de fumul sobei şi al ţigărilor. În mijloc se odihneşte o masă de biliard, cu postavul pătat şi jupuit Ia colțuri. În jurul ei, cu tacurile în mână câțiva «artişti» de cafenea aşteaptă nervoşi un «fraier», pe care să-l jumulească.
Pe-o parte şi cealalta sunt risipite mese şi scaune, la întâmplare. Fumul e des ca o pâclǎ, înnecăcios. Iți trebue câteva minute ca să te obisnueşti cu

atmosfera îmbâcsită, să izbuteşti să distingi chipurile oamenilor. Unul câte unul se desprind din ceaţă, ca nişte vedenii. Mai toţi sunt stafidiţi, întunecaţi, cu bărbi încâlcite, cu ochii licărind în fundul găvanelor, şters, mort. Unii au adormit pe scaun, cu burta în sus, şi mucul de, ţigare stins lipit de buza de jos. Alţii dorm cu obrazul lijit de masă şi mâinile prăbuşite de- alungul trupului, inutile.

În fund, la masa din dreapta, un cerşetor treaz desface o scrumbie cu unghiile, sugându-şi degetele pe rând, cu voluptate. Ii asudă fruntea de plăcere, şi din când în când îşi şterge nasul cu podul palmei, pe care apoi o freacă repede de genunchiul pantalonului. Reia operaţia şi în fine, când a terminat de jupuit scrumbia, începe să mănânce, sorbind câte o înghiţitură de ceai, cu plescăituri sunătoare de limbă.

Alături de el, un cerşetor ciung, îşi plimbă limba pe buzele uscate, pofticios. Are în ochi sclipiri vii, intense, de nebun.

— Dă şi mie o bucăţică de scrumbie, Troacă! îi ceru el cald, apropiindu-şi scaunul.

—'La muncă! îl repezi celălalt, continuând să mănânce.

— Dă, mă, că mi-e foame...

— La muncă! repetă Troacă impasibil.

— Păi n'am unde.

— De ce nu te duci la Oolmân, să-ţi facă rost de lucru.

— Am fost, mă, dar în cartierul care mi l-a dat, nu ieşea nimic. M'am lăsat păgubaş.

— Eşti leneş, îţi place să stai la căldură. Că de « bulcă » tot ieşea.

— Hai, mă, se rugă Ciungu, dulce. Mă topesc de foame. N'am mai îmbucat de vreo două zile.

Glasul lui, pluşat, învăluitor, începea să-l înmoaie pe Troacă. Stătu puţin la cumpănă, îl cântări un moment pe Ciungu, şi mărinimos, îi întinse o felie de scrumbie. Rupse o bucată de pâine şi mai comandă un serviciu de ceai.

— Na, bea şi mănâncă să plesneşti, calicule.

Apoi îşi şterse gura de grăsime, îşi scoase banii din buzunar şi îi numără rar, tacticos.

Optzeci de lei! Se simţea mulţumit. Se uită la Ciungu cum înfuleca de-l treceau- sudorile, şi cu sufletul inundat de-o duioşie bruscă, neînţeleasă, îl bătu frăţeşte pe ceafă:

— Mănâncă tată Ciungule, mănâncă...

Deodată îşi aminti, ceva faţa îi deveni serioasă, încruntată, şi aplecat peste masă, îi şueră Ciungului :

— Dacă nu lucrezi mâine, poţi să te întinzi pe duşumea, că nu-ţi mai dau o înghiţitură, auzi?

— Să fiu al dracului dacă nu mă duc, se jură omul înnecat, de leama să nu-i ia mâncarea înapoi.

Troacă nu-l mai asculta. Ştia că mâine se va repeta din nou scena. Plăţi şi eşi din cafenea, gândindu-se compătimitor la Ciungu, la toţi acei alde el. Se

sprijini bine în cârjă şi o porni spre « Lupiţa », unde îl aştepta o nevastă şi cinci plozi...

Pe ziua de azi câştigase destul.

Printre mulţimea de cerşetori « omul care râde » e unul dintre cei mai ciudaţi. Locueşte singur, fără femeie, fără copii, într'o odaie cât o cutie de chibrituri, din cartierul « Lupiţa ». Nimeni nu ştie de unde a venit, dacă are sau nu familie. E roşcovan, de statură potrivită, iar buza de jos îi lipseşte, desvelindu-i gingiile roşii şi dinţi mari, putrezi. Dela o distanţă oarecare ai iluzia că râde. El nu cere niciodată pomană, sigur de efectul infirmităţii sale. Se postează într'un colţ de stradă, întinde mâna şi tace. Stă cu ea întinsă, ore întregi, ca şi când ar fi de lemn. E o obişnuinţă născută dintr'un exerciţiu zilnic. Noaptea, câte un mahalagiu « cu chef >> se împiedică de el, şi ameţit de vin, îl cercetează supărat:

— Ce râzi domne?

Dar nu aude hohotul, şi se apropie de el, din ce în ce mai mirat. Se retrage un pas înapoi, îşi dă pălăria pe "ceafă, scoate o monedă din buzunar şi i-o vâră cerşetorului în palmă.

— Zi, aşa, neică, de ce nu vorbeşti? Şi eu care credeam că râzi de mine. Eram să ţi-o « cardesc ». Ai avut noroc că nu sunt beat.

Şi săltând în hohote scurte de râs, chefliul se îndepărtează. Omul care râde consultă polul, înţelege, şi-l bagă repede în pantaloni. îşi trage şapca peste ochi şi dispare din colţ. A doua zi chefliul se

trezeşte fără niciun gologan, amintindu-şi vag de chipul unuia fără buza de jos...

Boşorog a ajuns cerşetor din viciu. împletea un scaun pe lună şi consuma cinci litri de ţuică pe zi. Nevastă-sa îl părăsise şi rămase singur cu o fată de 17 ani. Trăiau amândoi din cerşitul Iui. Pe ea nu o lăsa. Era un ultim rest de demnitate. Umbla îmbrăcat, cu un scaun găurit pe cap, strigând prin curţile mahalalei, peltic:

— Scaune de'mpletit, de rep. .. arat.

La început, nevoiaşii cari aveau să-şi repare câte un scaun, i-l încredinţau bucuroşi, pentrucă Boşorog, (aşa-l striga lumea în «Lupiţa») avea pretenţii modeste. Ii acordau şi un mic aconto, ceea ce nu-l împiedeca să dispară şi cu una şi cu alta. Nu din rea voinţă, ci din dragoste pentru ţuică. Evita mahalaua cu pricina, căutând alte noui, cu oameni tot atât de naivi. Cum aduna câţiva gologani îi topea pe ţuică Ia «Mazilu». Aşa odată, de două ori, până ce-l prinseseră nişte păgubaşi, care îl *turmentaseră* în pumni. Si atunci s'a lăsat de împletitul scaunelor, apucându-se de cerşit. Ii mergea mai bine. Bea până îl culegea de sub masă câte un coleg, sau fiică-sa, chemată în grabă să-I ducă acasă. Operaţie dificilă. Boşorog, era gras, greoiu. şi de-o vulgaritate care-i desgusta până şi pe cerşetori. II spunea « vorbe de ruşine fetei sale ca să-i dea drumul, să-l lase să bea. Şi asta se întâmpla regulat în fiecare după amiază.

Într'o noapte ațipise în pat, pe jumătate beat. Fată-sa se spăla într'un lighean, în fața lui, aproape goală. Nu aveau decât o odaie. Boşorog auzind clipocitul apei, deschise un ochiu. Trupul proaspăt al fetii. îi trezea simțurile atrofiate de alcool. Ii urmărea cu privirea linia sinuoasă, caldă a pulpelor, până sus şi nerezistând ispitei, o trase cu un braț puternic înspre el...

Când fata scăpă de sub trupul gras, fugi înspăimântată în uliță, adunând lumea, cu țipete. Boşorog se repezise după ea s'o prindă.

Cerşetorii ieşeau în uliță, buimăciți de.somn, cu capetele sburlite, numai în cămăşi şi indispensabili, cari le reliefau mai plastic defectele lor fizice. Tremurau de frig, se înghesuiau, întrebându-se unii pe alții, nedumeriți, sperioşi.

— Ce s'a întâmplat, ce.s'a întâmplat?

Fata se opri în grupul cel mai apropiat, cu răsuflarea tăiată de fugă. Precipitat, printre sughițuri, povesti întâmplarea. Din urmă venea Boşorog, alergând legănat ca un rățoi. Fata o luă la goană, înainte ca cineva s'o poată reține.

Unul mai îndrăzneț, cu trațele lungi ca nişte lopeți, contrastând caraghios cu statura lui măruntă, îl înfruntă pe Boşorog:

— Nu ți-e ruşine, bă, porcule.

De iapt întâmplarea nu produse prea mare emoție printre cerşetori. Era iun lucru banal în promiscuitatea în care trăiau.. Dormeau toți laolaltă, tați

cu fiice, fraţi cu surori, mame cu băeţi, şi noaptea urinau fiecare pe rând în acelaşi lighean aşezat în mijlocul odăii. Pe întuneric, cu mintea turbure de somn, nu se mai osteneau să deosi- bească cine e, ci pipăiau doar pieptul celui de alături, să se convingă dacă e băiat sau fată. Aşa că firesc, se împerecheau la nimereală ca animalele, nestingheriţi, fără scrupule morale. Când copula unul, celălalt, avertizat de scârţiiul patului, se întorcea cu faţa la perete, aşteptând indiferent să se termine. Restul nu-i interesa.

Boşorog, cu faţa aprinsă, se răsti la oameni, neluând în seamă insulta piticului.

— Unde-i fata, bă, aţi ascuns-o, ai?

— Ce, eşti chior, n'ai văzut că şi-a luat câmpii...

Ceilalţi cerşetori, când au observat că Boşorog era descheiat la pantaloni, au izbucnit într'un hohot de râs, prelung, isteric. Uliţa se umpluse de râsete, femeile se ţineau cu mâinile de pântece şi copiii îşi făceau cu ociiul, sărind în sus de bu-

— Ascunde-ţi-o, bă. isbuti să îngaiine unul. şi se încolăci de râs, ca un şarpe.

— Ptiu, fir'ai al dracului.

De necaz s'a dus din nou să se îmbete la « Ma- zilu », şi când nu mai diiinse pe cârciumar de tejghea, începu să vocifereze prin cârciumă, obsedat de trupul fetii.

— Bă, nu-i fata mea. Fac cu ea ce vreau, ce moaşta...

Fata se angajase servitoare la un mic negustor din calea Dudeşti.

.. . Neamul cerşetorilor se împarte şi el în trei categorii sociale. întâi cerşetorul muncitor, adică cal care de la şapte dimineaţa până seara la şease colindă cartierul, consemnat de « şeful » organizaţiei. Chielu. De obiceiu nu merge unul singur, ci câte doi. Fie un bătrân cu o femeie, fie două femei împreună. Una intră în casă alta rămâne afară. Evident că primeşte pomana pentru amândouă şi împart egal suma primită. Câte o cerşetoare mai şireată dacă se întâmplă ca una din ele să zacă bolnavă, cere pentru amândouă, spunând că tovarăşa o aşteaptă afară, ca de obiceiu. Cel care nu are curiozitatea să se uite pe geam, nu va avea ocazie să vadă că la poartă nu e nimeni. Tovarăşa bolnavă nu primeşte nimic din ceea ce câştigă cealaltă. În ziua în care nu «lucrează» , indiferent din ce motiv, nu are dreptul la vieaţă. Să se plângă « şefului» e inutil.

El nu-i poate ajuta cu nimic, intervenţia lui vine numai atunci când o cerşetoare e capturată de «Triajul vagabonzilor». E singura Iui răspundere faţă de ei.

Sunt cerşetori pe care îi «*simpatizează*» unii oameni mai înstăriţi ai cartierului. Aceştea au zile
stabilite, când vin să-şi încaseze «leafa». În afară de f s'a primesc şi haine mai vechi, cămăşi, pantofi, iar de sărbători o « gratificaţie ». În mod obişnuit cerşetorii nu se folosesc de îmbrăcămintea dăruită,

ci o vând la Taica Lazăr, strângându-şi bă- nişorii unii, sau cheltuindu-i pe ţuică Ia « Mazilu », Rar sunt cei cărora le place să umble curat îmbrăcaţi. Li-e teamă să nu facă o impresie « proastă ». Dar e ciudată psihologia pe care o capătă cerşetorii cu timpul. Dacă uneori omul nu le dă odată atâl cât le fixase, sau îl amână, milogul se supără, protestează, socotindu-se frustat în drepturile lui.

În a doua categorie intră cerşetorii leneşi. Mulţi din ei sunt ofticoşi, epileptici, preferând să stea la căldură, în cafenea, nemâncaţi, nebăuţi, fără o o ţigară. Când sunt Ia ananghie iau mucurile după jos şi le fumează. De mâncat, numai dacă se îndură de ei vreun «tovarăş» muncitor. Dorm unde nimeresc. Fie la cafenea, pe mese, fie în Lupiţa, în nişte bordeie prin care vântul organizează nişte curse nebune. Mor ruginiţi de boală, de mizerie şi îngropaţi la repezeală de comunitate, într'un maidan în apropiere de cimitir. Nu mai stârnesc milă. compătimire. E un sentiment atrofiat la cerşetori. N'u-s ei de vină, ci vieaţa de târîtori pe care o duc, prin nămol, prin întuneric.

A treia categorie o formează «gentlemanii», cari sunt consideraţi nobilimea neamului cerşeto- resc. Metoda lor de «lucru » e absolut diferită de celorlalţi. Şi din- două motive: sunt perfect sănătoşi, fără nicio meteahmă fizică şi apoi mai «întorşi cu lopăţica », ceea ce în limbajul lor vrea să însemre mai inteligenţi. Se poartă corect îmbrăcaţi evident nu în

zilele de lucru, frecventează saloanele de dans mai spălate, din cartierul Dudeşti sau Văcăreşti, îşi dau ifose de boieri. Cu Chielu sunt amici, dar nu-i plătesc niciun fel de bir. Ei nu au nevoie de protecţie. Când se duc la « muncă» îşi schimbă înfăţişarea. Locurile lor alese sunt centrele negustoreşti, instituţiile, sau casele boiereşti. Unul se face că e un provincial naiv, sărac, care a fost prădat de bani într'un hotel periferic, şi nu are cu ce să se întoarcă acasă, în orăşelul lui, din fundul Moldovei. Se vaită, plânge, implorând mila oamenilor.

Negustorii se înduioşează şi îi colecţionează o sumă, care depăşeşte întotdeauna costul biletului. Uneori i se mai dă şi o haină, un pantalon, ca să aibă. ce îmbrăca, « Sărmanul provincial» mulţumeşte mişcat, şi pleacă direct la Taica Lazăr, unde se « uşurează » de haine.

Acelaşi truc se mai repetă şi altfel. Se îmbracă în uniformă de soldat, şi după ce a adunat suficientă lume în jurul lui, povesteşte printre lacrimi, că avusese săracul bani de drum şi « nenorocirea » lui, i-a vârît tocmai în buzunarul rupt. Când şi-a dat seama mai târziu că a pierdut banii i-a venit « să se spânzure nu altceva » şi acum nu ştie ce să

facă. Până mâine trebuie să se prezinte la regiment, altfel îl dă drept dezertor. Rezultatul e că lumea, impresionată de ghinionul bietului soldat, îi adună suma necesară.

Cel mai specialist în astfel de trucuri e Levi, un basarabean voinic, rotund şi întotdeauna bine dispus. Pasiunea lui e dansul. Singura, în afară de cerşit. În fiecare Duminecă se organizează matineuri dansante în sala « Isbânda », din calea Văcăreşti, °pe care Levi nu le neglijează niciodată. E pentru el o voluptate inedită să dansezi- cu fetele de «familie» ale cartierului, să le mângâie, să flirteze cu ele. Când îl întreabă ce meserie are, Levi răspunde foarte de sus, foarte mândru: funcţionar de birou! Ştie să scrie,' vorbeşte frumos, în cuvinte alese, de «sărbătoare», cum le numeşte el când povesteşte în «Lupiţa», succesul Iui Ia femei. M'am împrietenit cu el la « Izbânda», improvizând o teorie în favoarea dansului. Într'un târziu i-am mărturisit că sunt publicist şi am de gând să scriu ceva despre cerşetori. Levi nu s'a jenat, ci dimpotrivă s'a oferit bucuros să-mi dea noui amănunte:

— Dacă vrei, vino să vezi ceva interesant Sâmbătă seara, la Mazilu. Dacă-l găsim şi pe Mopsu are să fie o nebunie. Dar. . . Levi îşi luase o înfăţişare gravă, oarecum impunătoare:

- - Nu care cumva să mă dai de gol pe la salon.

— Nici o grijă, l-am asigurat zâmbind, strân- gându-i mâna cu căldură.

« Mazilii » e o cârciumă de lângă « rondul » Du-deştiului, unde ziua beau căruţaşii şi ungurenii, iar noaptea cerşetorii. Localul nu se deosebeşte cu nimic de celelalte din cartier. Doar că preţul băuturii e inai ieftin. Optzeci lei kg de vin şi şaizeci cel de ţuică. Când m'am strecurat înăuntru, prin uşa din dos, cârciuma era plină de clienţi. M'am aşezat la o masă în fund, neobservat aproape de nimeni. De altminteri cerşetorii nu dădeau nicio importanţă străinilor cari intrau, simţindu-se aici la largul lor. Vorbeau între ei, râdeau, tuşeau şi scuipau flegma pe jos, ştergând-o cu talpa glietei. Aerul avea un miros dens de sudoare şi nicotină. Cred că cineva care intra pentru prima oară într'o astfel de tavernă, nu rezista mai mult ca 2—3 minute şi deborda. De două săptămâni de când umblam prin lumea lor, devenisem mai puţin sensibil la mirosurile pe care le emanau trupurile lor şi tavernele. II zărisem din primul moment pe Levi, instalat între un bătrânel cu obrazul luminos şi o femeie tânără, obeză. Nu l-am chemat şi nici nu doream să mă ştie aici. De altfel nici nu mă căuta. Probabil că mă uitase. Şi recunoşteam mai pe Loţi. Era « Omul care râde ». Boşorog, Ciungu, Troacă, Mititelu, Crac, « Şeful» cu familia, o mulţime de femei, cu părul nepieptănat, palide, cari beau păhărele de ţuică, una după alta, ronţăind covrigi uscaţi. Nici bărbaţii nu se lăsau mai

pe jos. Paharele se umpleau şi se deşertau în aceeaşi clipă. Discutau gălăgios, băteau cu pumnul în masă, fiecare lăudându-se cu câştigul lui, întrecându-se la « cinste », galanţi. Prăjină, un cerşetor ofticos, cu ochii mici de viezure, se înecase cu un pahar de vin şi izbunci într'o tuse violentă, hodorogită, stropindu-i cu salivă pe cei din jur. Vinele dela gât i se umflară şi figura i se congestionă, vânătă.

— Auleu mierleşte Prăjină, se sperie unul.

— Lucru rău, nici dracu nu-l ia, mormăi Boşorog, care se cam afumase cu ţuică.

Prăjină mai tuşi de câteva ori încet, limpede, şi se potoli. înghiţi un pahar cu vin, îşi răsuci mustăţile şi râse satisfăcut, caşicum ar fi scăpat din- tr'o primejdie. În pragul uşii dela intrare se ivi un ţigan, urît, cu nasul crăpat. Mopsu! m'am gândit imediat. Era el. Strânse mâinile Ia câţiva, şi se aşeză la masa lui Levi.

— Ce mai faci, Mopsu'.e?

— Noroc, să trăieşti. Ce se mai aude ? îl întâmpinară voci din toate colţurile. Comandă băutură. Bea într'una, pe nerăsuflate ciocnind cu cei de lângă el. Levi îmi spusese de el că e artist în arta de-a simula diverse ticuri nervoase. De mult, voise să se facă actor, dar pentrucă nu avusese noroc se lăsase păgubaş. Acum îşi întrebuinţa arta ca să câştige mila spectatorilor, nu râsetele lor. Se
desbrăca de haină, îşi sufleca mâneca până la cot şi prin diverse mişcări, ritmice, spontane, reuşea să

obţie un tremur al braţului, continuu, ca şi când nu ar fi avut nicio legătură cu restul corpului. Cu piciorul făcea exerciţii de acelaşi fel, gol, insuflând desgust trecătorilor, cari îi aruncau o monedă în pălărie, îndepărtându-se fuga, cu mâna la ochi. Mopsu observă pe un cerşetor orb, încăl- zindu-se lângă sobă, cu o armonică atârnată în spate. II chemă cu vocea lui ascuţită, cu un pronunţat accent ţigănesc.

— Nea Gălbează, vin acilea...

Orbul se ridică şi orientându-se cu un baston îşi croi drum printre mese.

— Na, întâi toarnă un pahar... aşa...

Gălbează se aşeză comod şi îşi scoase armonica depe spate.

— Ştii să-i zici ceva?

— Ştiu.

— Ia să te aud « Foaie verde maghiran».

Orbul îşi acordă armonica şi începu să cânte, acompaniat din gură de Mopsu:

Foaie verde maghiran,

Sunt fată de ghinărar, mă

Mopsu întorcea ochii pe dos şi-şi tremura glasul prelung, nostalgic. Ceilalţi cerşetori îl ascultau- cu fruntea sprijinită în palme, cu ţigarea pe vârful buzelor. Unii îngânau şi ei cântecul încet, apoi mai tare, până ce glasurile se amestecară într'o

învălmăşeală de ţipete stridente, răguşite. Totul se confunda, se topea într'un urlet gros, răsunător, care anestezia suferinţele, îi înduioşa ca pe nişte copii. Câţiva începură să plângă, apoi deodată, să râclă aşa, fără motiv, tăvălindu-se sub mese. Mopsu s'a ridicat brusc în picioare, a agitat mâinile în aer, strigând cât îl lua gura:

— Ho, hooo 1

O linişte d2-o clipă înghiţi urletul. Tăceau, neînţelegând dece îi oprise Mopsu tocmai acum.

— Ce faci pă nebunu, bă, garoiule, se răsti Boşorog, fără să-şi dea seama, unde se afla Mopsu.

Celălalt îl repezi înfuriat:

— Ţine-ţi « muia » că faci praf când vorbeşti.

— Bravo Mopsule!, îl aplaudară cerşetorii.

— Ia imită-l, mă, îl îndemnă unul.

— Da, da, Mopsule, ia fă-l pe Boşorog, săriră ceilalţi, excitaţi de această idee.

Mopsu nu se lăsă mult rugat. într'un sfert de oră nu mai rămăsese unul mai important, pe care să nu-I fi creat. Avea o mobilitate a feţii extraordinară. îşi modula vocea perfect, reproducând inflexiunile, nuanţele aceluia pe care voia să-l imite. Era când şchiop, când ciung, mergea strâmb, îşi înghiţea buza de jos, imitându-l pe « omul care râde ».

Cerşetorii aplaudau frenetic, sorbeau iute un pahar cu vin şi, îl încurajau pe Mopsu, cu gesturi, cu strigăte:

Nu te lăsa, nu te lăsa, « garoiule ».
—Da' pă tine nu te faci, mă?

— Hai MopsUle, mă, hai tată, îl rugară câţiva cu privirile umede.

Mopsu se codi puţin, dar împins de insistenţele cerşetorilor se sui pe inasă. îşi ridică pantalonul până peste genunchi, şi execută un «tremurici»' intens, grotesc, care te înfiora. Piciorul, negru şi păros, tatuat de jeg, se svârcolea în convulsiuni epileptice, se întindea moale, un moment, ca deodată să-şi reia din nou mişcările lui crispate, violente. Cerşetorii râdeau cu lacrimi, asvârleau scaunele la o parte ca să vie să-l felicite.

—Halal de tine, Mopsule!

— Artist, nu glumă, mama lui de « garoi».

—-Dă-i drumul, Gălbează, îi ordonă Mopsu, să aud muzică. Şi se reaşeză pe scaun, obosit, asudat, copleşit de complimente.

De-afară se auzi ţignalul ascuţit al sergentului de noapte. Era ora unu. . .

Când Bucureştiul se trezeşte din somn, din uli-ţele' murdare, obscure, se desprind umbrele cer-şetorilor, cari se târăsc îns pre centrul plin de vieaţă şi lumină, biruiţi, înfometaţi. Reîncep iar dibuirile oarbe prin întuneric, ca viermii. Reîncep din nou drumurile istovitoare, şi cerşetorii dârzi, fără lacrimi, îşi înfruntă destinul...

O CAFENEA ŞI DOUĂ LUMI

AT u cunosc un viciu mai teribil, ma: greu de v'n- * decât, decât cafeneaua. Inchipuiţi-vă o lume rmesterată de covrigari, de talali, artişti, haimanale, şmecheri, meseriaşi, ambulanţi şi mic' negustori, cari trăiesc cea mai mare parte din vieaţă în cafenea. Pentru ei nu există stradă, cămin, bucurii în afară de ea. Orizontul li-e limitat între cel patru pereţi afumaţi ai sălii de joc. Aci unii îşi consumă mai repede trupul, voinţa, nemişcaţi delà masă, iar alţii lent, urmărind doar cu un ochiu fix şi lacom jocurile de cărţi sau de biliard. Deşi în aparenţă monotonă existenţa lor, dedesupt însă mocneşte o tensiune, o trepidaţie nervoasă, care-i ţine încontinuu încordaţi, macină nervii, îi transformă în nişte posedaţi. Obsesia zarurilor, a bilei albe de fildeş care alunecă uşor, ireal, pe postavul verde, îi atrage ca un magnet, le turbură până şi somnul. Pe zi ce trece viciul se înrădăcinează mai adânc în sângele, în carnea lor. Voinţa le e paralizată şi în scurt, timp devin biete fantome, lipsite de frâna unui echilbrul interior, pierzându-se încet, sigur. Singura lor reacţie, singura sclipire de vieaţă intensă, e numai atunci când ţin din nou în mână, fie tacul, fie zarele, pe care le amestecă în palr^î iute, frenetic, cu o voluptate ce le depăşeşte simţurile. Car lotul nu durează decât o noapte. Apoi iar se înneacă într'o apatie, grea de moarte. Aceeaşi voluptate, dar mai leneşă, mai înăbuşitoare îi pătrunde pe ceilalţi, spectatorii. Vin de dimineaţă ca să plece a doua zi în

zori. Beau ceaiu, se încălzesc la sobă şi privesc la jucători, uneori îndrăznesc o părere, dar amuțesc în-dată ce unul se uită oblic la ei. Discută între ei cancanurile cafenelii, îşi povestesc anecdote, râd, aranjează mici afaceri, şi în felul acesta uit de timp, de femeie, de copil, de ei îndji. Mulți adorm pe mese, pe scaune, în poziții groteşti, chinuite, cum i a prins somnul şi oboseala. Adormiți şi goi parcă se contopesc cu cafeneaua murdară, definitiv, până la anihilare, formând o singură şi nedeslipită ființă...

«Comerciala» e cafeneaua cea mai specifică din Ludcşti-Văcărcşti, şi prototipul tuturor celora din mahalale, în genere. Spațioasă, neîngrijită, cu mobilier putred, cuprinde trei saloane, dintre care, unul pentru băut ceai, altul biliard şi cărți, iar ultimul pentru « Chemin de fer» (fost de barbut).

Aci se adună pleava suferindă şi pestriță a ulițelor văduvite de soare. Aci vin misiții, talalii, bătrâni meseriaşi neputincioşi, şmecherii cu şapca pe-o ureche, şi-o carte ascunsă în mâneca hainii. Aci se fac micile negustorii şi înşelăciuni, se depun amaneturi, se umplu de păduchi şi îmbătrânesc fără să ştie când, fără să ştie de ce. Domneşte în cafenea o larmă veselă, asurzitoare, ce nu reuşeşte totuşi să împrăştie pâcla tristeții ce pluteşte deasupra capetelor lor, nevăzută ca un destin.

Sorbiturile de ceaiu se repet ritmic, lung, ascuțit. Iată, în dreptul uşii dela intrare, şed la masă câțiva talali bătrâni şi tineri, în semicerc. Unul dintre ei,

slab, bărbos, cu figura şireată, cu ochii scăpărători, dosiţi după nişte sprâncene groase, răsfirate, netezeşte o pereche de bocanci, pe care un «oagăr» (ungurean) vrea să le cumpere. Se tocmesc. « Oagărul » se ţine morţiş de preţ. Tala- Iul cedează, şi îi urează să-i poarte sănătos, scăr- pinându-se cu unghia în vârful bărbiei. Şi după ce omul a plecat:— L'am prăjit! Bocancii sunt găuriţi în talpă, astupaţi cu noroi şi lustruiţi cu cremă. Ce să ştie oagăru!

Alături vreo 3—4 inşi joacă maca şi mai încolo alţii, la fel, În jurul lor, îndesaţi, unul peste altul, haimanalele şi ambulanţii observă atent jocul, făcându-şi semne cu ochiul:

— E baftos azi, Blţă.

Li se usucă gâtlejurile, le tremură genunchii, şi cu pupilele dilatate măsoară movilita de monede albe, strălucitoare, ce creşte mereu. Eiţi e de meserie misit şi la ocazii« mardeiaş ». Trage cartea, ridică buza de sus, semnificativ, şi obrazul i se luminează brusc. Iar a câştigat. Cei din spate îl încurajează. Ei întotdeauna sunt de partea celui norocos. La sfârşitul jocului le dă poate şi lor câte-o piesă. Lupă dispoziţie. Dacă nu, se duc la un altul, mai generos.

În fund sunt aranjate în linie paralelă, mesele de biliard. Se joacă doar Ia una. Celelalte sunt acoperite cu un postav decolorat. Unul din jucători e proaspăt picat în local, stângaciu, iar celălalt, client vecliiu, maestru în mânuirea tacului. Rezemaţi de biliardele libere, în picioare, câţiva indivizi soioşi, cu un rest de

îmbrăcăminte pe ei, meseriaşi dubioşi şi « curăţaţii » admiră loviturile precise ale celui de-al doilea. Bila evoluiază rotund şi elgant pe postav, execută o curbă scurtă şi apoi se îndreaptă direct la ţintă.

— Ce-o vrăjeşte Mititelu, se bucură un ambulant, fără un motiv real. Un altul îl tachinează pe jucător:

— Las-o neică, nu vezi că nu face canci (nimic).

Dar acesta nu aude nimic. Cu trupul aplecat deasupra mesei, concentrat, urmăreşte traseul par- curs de bilă, strânge maxilarele. Când ea îşi schimbă direcţia, chipul i se descongestionează, dar bila pare că-şi încetineşte mersul şi apoi alunecă perfid tocmai în mijlocul cheglilor, răstur- nându-le pe toate... se aud înjurături, ameninţări... În faţa geamului ce dă în stradă «italianul » a încins un tociu cu un vânzător de covoare. De fapt e doar ambulant, şi numai la ocazii «italian ». Vinde pietre de ascuţit cuţite. Poarta pălărie neagră, cu boruri late şi e înalt, mustăcios. La câte un colţ de stradă, când s'a adunat suficientă lume lângă el, «italianul » debitează cu voce tare,

— Nu trebe apa la cosa. Aceasta faina piatra diamanto...

Dar într'o bună zi i se înfundase. Din mulţime se desprinse un găligan, păcălit odată, şi fără multă vorbă îi arse două palme. La care « italianul » a ripostat şi el cu palme, cu înjurături autohtone,

uitând de dialectul său italienesc, spre încântarea prostimii.

— E d'ai noştri, mă...

Acum numai e « italian », ci doar un cinstit vânzăloi de ochelari « fără defect ».

În cafenea e stăpân, temut şi respectat «directorul». Fizicul lui viguros contribue la impresia de atotputernicie. În fond omul nu-i rău. Meseria însă nu-i permite nici să fie bun. Prea sunt multe haimanale, prea mulţi pierde-vară aci. Şi apoi trebue şi el să trăiască. Cu ăştea... De aia se uită urît Ia ei, îi înghionteşte în « glumă », şi dacă-l supără vreunul îl svârle în pumni afară. Una din atribuţiile lui e să controleze jocurile şi să strângă « miza » ce i se cuvine. Nu are leafă. Adeseori el deschide jocul. II lasă pe partener să câştige şi când socoate că ceilalţi din jur sunt îndeajuns de excitaţi, se retrage. Jocul se încinge, «miza» lui se îngroaşă, iar în ccle din urmă e singurul care profită. Tactica asia, deşi cunoscută, e de efect sigur. Jucătorii au nevoie de-un stimulent doar, să vadă bani sunători pe masă, hârtii mototolite, ca să se aprindă în ei scânteia. Pasiunea le transfigurează chipurile, se comunică la mesele vecine, îi molipseşte ca o boală rea. Trupurile se mistue, ard de-o febră lăuntrică, şi degetele se svârcolesc agitate, se împleticesc printre monede, ca bete. Directorul tremură calm, cu mâinile Ia spate. înconjoară sala, absent, ignorând

prezența golanilor, cari îşi şoptesc între ci speriați:

—Vine directorul...

Unii se înghesuiesc, alții se retrag la o parte, lăsându-i loc liber. Directorul de data asta nu-i înjură, şi un zâmbet imperceptibil i se încheagă în colțul buzelor. Golanii au priceput. Mesele sunt îi ț sate de oameni, jocurile în toiu.

— Ce-i mă, tot nelialiți ? îi întreabă directorul într'o doară, începând să se dispună.

—■ Ne vine şi nouă « amanu » odată, îndrăzni unul.

Lirectorul îl măsură de sus până jos, cu dispreț.

— Când mă, pe lumea ailaltă?

Ceilalți râseră aprobativ, în timp ce omul se îndepărtă grav, sigur de sine, inspectând centrele de joc...

Eoala copiilor sau cum i se zice mai prescurtat «Boală», e numele unui talal, cel mai elegant dintre colegii săi. Brun, subțire, nervos, apare în sala de joc neaşteptat, dă la o parte un scaun, întinde pumnul pe masă, şi întreabă scurt:

— Cine face o maca?

Amatori se găsesc în deajuns.

— Pe cât Boală ? se interesează unul.

— Pă ce-i aici, şi îi arată pumnul osos, închis.

— Pă nevăzute.

— Pă...

Celălalt ştia că ăsta-i năravu lui Boală.

— Cine vrea joacă, cine nu, nu.

— Bine, mă, fac, consimte partenerul, cu inima palpitândă. Be-ar bănui câți gologani are Boală în pumn! Să câştige. Ba ce te faci dacă pierde? Pe jucător îl trec nădușelile. A tras cartea, precaut, cu nervii încordați la maximum. Ii vine să sară cu capul în tavan, îngaimă sufocat, cu buzele late de fericire:

— Opt, Boală!

Celălalt tace un moment, apoi răspunde sec:

— Ai câştigat.

Şi întoarce pumnul pe masă dintr'o singură mişcare:

— Na.

Dispare înainte ca cineva să prindă de veste, asvârlind mucul de țigară pe podea. «Boală» e renu- mit în cafenea pentru două motive. întâi pentrucă e cinstit, şi al doilea pentru « modul» cum practică meseria, de unde i se trage dealminteri şi porecla.

Faptul că e simpatic şi corect îmbrăcat îi facili tează relaţiile cu boierii cari doresc să se descotorosească de hainele uzate. De obiceiu negustoria el o face cu femeile, căci în astfel de cazuri sunt mai îndemânatece; chemat sus într'o cameră, Boală aşterne pe podea cârpa lui curată, pe care aşează frumos, cu gesturi fireşti, neprecipitate, lingeria, hainele, pălăriile, toate fine. Le numără pe rând în faţa boeroaicei, ca nu cumva să creadă că vrea s'o înşele, şi îi oferă un preţ ridicul, cu aerul că face un efori să plătească atâta. Ceal.iltă protes- stează, şi în timpul tocmelii, deodată, tânărul talal rămâne imobil, cu privirea aţintită în gol, devenind de-o paloare bolnăvicioasă. Buza de jos îi tremură ritmic, şi înainte ca femeia să poată articula un cuvânt, se prăbuşeşte cu trupul întreg pe maldărul de haine. Femeia ţipă înspăimântată, chemând servitoarea. Trupul se svârcoleşte convulsiv, membrele vibrează intens, se sucesc, se închircesc, stau liniştite o secundă, ca să reînceapă din nou dansul lor crispat, cu mici tresăriri electrice. Capul se învârteşte violent spre stânga, gura se contractează, şi o spumă groasă, albicioasă, i se scurge printre dinţi, pe bărbie, alunecând lăptos pe îmbrăcăminte.

— E boala copiilor, cucoană, spune servitoarea, cu un amcstec de desgust, de milă.

— Dă-l afară, dă-l afară, să nu-l mai văd aici, strigă cucoana, isteric, ducându-şi palma la ochi.

Svâcnirile trupului se răresc cu încetul, pierd din violență, şi în cele din urmă încetează. Tal aiul se ridică în genunchi, rotind în jurul lui o privire halucinată, ca de om venit depe alte tărâmuri, şi strânge maşinal hainele răvăşite.

— Lasă să le ia de aici, să plece cu ele iute. n'auzi?

Servitoarea îl ajută pe tânăr să se îndrepte, **şi** cu vârful degetelor îl împinge uşor, afară...

În stradă Boală îşi aranjează repede «ținuta», şi cu legătura prețioasă o coteşte vesel în spre strada Lazăr, unde vinde toată îmbrăcămintea, nici nu ştie când. Dar îl cam scarpină palma şi banii în buzunar nu-i dau linişte. La un braț depărtare o cafenea... Şi cărțile dreptunghiulare, lunecoase, catifelate, cheamă irezistibil, îi turbură simțurile...

...Din fund, patroana aşezată comod la casă, observă tot ce se petrece în cafeneaua asta îngustă şi murdară, asemănătoare unei taverne. Fumul gros, acru, estompează figurile oamenilor, cari se înghesuicsc unul într'altul, scuipă, tuşesc, amestecând febril cărțile soioase de joc. E impresionant de grasă, cu o pereche de mâini ca nişte burlane, pe care şi le odihneşte cruciş pe tăblia de lemn. Din când în când îşi înalță pieptul voinic, încercând să distingă chipurile celor ce intră. Se povesteşte în cartier că e bogată, şi directorul, omul tăcut dealături, e amantul ei. Dar el mai mult leneveşte.

Singura lui ocupație e să-i evacueze pe scandalagii. Restul e în seama ei. Cafeneaua merge bine.

Consumaţia nu o interesează, şi nici cele câteva zeci de tociuri, ci amaneturile şi barbutarii. Când vreunul s'a «lefterit», patroana e ultima şansă. Amanetează un ceas, un inel, sau altceva de preţ, şi în schimb primeşte o sumă de bani infinit mai mică în raport cu valoarea obiectului. Dar jucătorul e orb. În frigurile patimei primeşte oricât, e mulţumit. Numai să poată continua jocul. Patroana ştie că dacă va avea chiar bani. nu-I va mai scoate şi în cazul cel mai rău îl amăgeşte cu vreo câţiva poli, când e cu laţul de gât. Şi atunci obiectul se numeşte « vândut». Unii însă sunt mai arţăgoşi, porniţi pe bătaie. Patroanei nu-i e frică. E obişnuită cu ei, şi are palma grea. i-a mai pocnit ea o lovi ură unui slăbănog, cu dosul palmii şi **l-a** umplut de sânge. Odată, în lipsa directorului, a co- borît dela casă, legănându-se ca o raţă, să despartă doi inşi ce se luaseră la ceartă. îşi repeziseră ei mai înainte câte o palmă peste ochi, dar când vrură să riposteze din nou, se împiedicară de crupa solidă **a** madamei Raţă, care îi distanţă vizibil. Eforturile lor de-a şi mai plasa câte-un pumn, erau inutile. Se încurcau mereu de fesele patroanei, care cu câte-o lovitură dată unuia şi celuilalt, reuşise să-i calmeze. Mai erau două ore şi trebuiau să vie barbutarii. Odaia lor se afla în curte, ascunsă de privirile nepoftiţilor. Madam Raţă se plictisea.

îşi numără inelele depe degete, aburi pietrele cu aburul gurii, şi apoi le frecă de sân. Străluceau viu. Un surâs gras i se întipări pe obraji.

-— Ce-i mă, îl întrebă ea, fără să se uite la jucătorul ce se apropiase de tejghea, încurajat de dispoziția patroanei. Era livid, cu părul răvăşit şi ochii jucăuşi de spaimă, în găvanele adânci şi întunecoase.

— Imprumută-mi madam Rață vreo doi poli, ți-i dau îndată înapoi.

Vorbi iute, înghiți cuvintele, nerăbdător, chinuit de calmul femeii.

— Amanet, ai?

— Amanet?

Omul sări ars. Cum, iar? I-a luat două inele, unul al nevesti-şi, de cununie. Şi paltonul... Acum e numai în haină, gol, şi asta-i cere... pentru doi poli!

— Păi de, cum crezi, replică patroana neturburată.

— Amanet... hai... amanet... să-ți dau oftica mea amanet... isbucni țipând.

Și înainte ca ea să-şi revie din uimire, celălalt pieri din cafenea, încovoiat, cutremurat de tuse...

Barbutarii s'au strecurat prin uşa din dos, unul câte unul, înfăşurați în umbră, cu mucuri de țigări aprinse în colțul buzelor. Vreo doi din ei sunt relativ mai bine îmbrăcați, iar ceilalți numai cu haină de pânză şi flanea vărgată, cu pantaloni mototoliți, pătați de grăsime. În fiecare noapte între 11—12 vin să joace barbut. Uneori până la ziuă. Bani au mai întotdeauna. De unde? Pe ma-

dam Raţă n'o priveşte. Sunt clienţi credincioşi şi plătesc cum zice dumneaei « *Jan contan* », nu există să-i «tragă chiulul». Ăstora le împrumută câteodată o sumă oarecare, pentrucă e sigură că peste o oră, două, vin cu banii în dinţi. Totuşi asta n'o împie-decă să ceară şi câte-un amanet. Cum e obiceiul, chelnerul vine să-i anunţe pe şoptite ca au venit «muşterii». Un om de serviciu, ungurean voinic şi fără teamă, împreună cu directorul trec dincolo la « cutie» pentru o eventuală bătaie care adeseori se întâmplă. Odaia de jos e o încăpere mică, strivită între alte magazii, jegoase, cu vreo două, trei scaune şi atât. Podeaua e goală, nespălată, cu găuri negre de mucuri de ţigare, ca nişte bube. Pe vine, sau rezemaţi în şezut barbutarii adunaţi roată încep jocul. Sunt mai multe jocuri. Dar cel ir.ai preferat e barbutul. Pierzi mai repede şi nu încap înşelătorii. Zarurile îngălbenite de-atâta frecat, şi sudoare, se rostogolesc pe podea, cu un sunet straniu de oase ciocnite. În dreptul fiecăruia se află o grămăjoară de monede.

—-Cine face zaru? întreabă unul, şi înghite un nor de fum, adânc, cu voluptate. Are obrazul supt de insomnii şi barbut ca şi ceilalţi jucători, cărora lumina albăstrie a unui bec electric le împrumută un aer ciudat, fantomatic.

— Nae Strâmbu.

Nae ia zarele în palmă, le ciocneşte una de alta, îndelung şi scuipă printre dinţi, subţire:

— Cât merge?

Din cauza capului întors spre stânga, cu profilul aproape perpendicular pe umăr, el nu vede decât oblic şi nu poate să cuprindă în raza sa vizuală cercul întreg de jucători.

— La mine un pol.

— Şi la mine două piese.

— Vasăzică trei poli, merge...

Mestecă din nou zarele, scuipă şi le asvârle pe podea, cu un gest pe jumătate săvârşit, în cap. Cade o dublă. A câştigat.

— Nu se 'nghite, nentule, sar ceilalţi înfuriaţi. Să dai zaru' să se învârtească. Faci pă nebunu ... ţi una la mână şi-o dai în cap, ai?...

Nae protestează slab, şi în cele din urmă cedează. E adevărat că ţinuse un zar strâns şi mestecase numai unul. Dar nu s'a prins. Aruncă încă odată zarele, cinstit. Ieşise tot o dublă.

— Eşti născut în zodia porcului, baftos.

Un barbutar s'**a** ridicat de jos şi **a** ieşit afară. **A** revenit după puţin timp şi a început să joace.

-— Nae, facem una Ia mai mare.

— Facem.

- Nae strânge zarele în palme, Ie mestecă de câteva ori şi le asvârle din tot lungul mâinii, pe podea: Şase, şase.

— Ptiu, mama lor de zare...
Celălalt năduşeşte. Le ia în mână, le mestecă nervos şi le aruncă scurt, scrâşnind din maxilare. Nici măcar perechi. Nu se poate stăpâni şi dă cu ele de podea. Abea atunci au remarcat ceilalţi că nu mai avea « ghiulul» (inel) pe deget. Dar n'a spus nimeni nimic. Unul din spatele lui Nae, ca să destindă puţin atmosfera, i se adresă acestuia, în glumă, piţigăiat:
—- Mă cauţi Nae, sunt aici I
Celalt se întoarse, cu trupul, surprins, supărat.
— Cin' te caută, bă...
— Păi râd că-ţi suceşti capul după mine...

Într'o boltă a sălii din faţă se adună visătorii rataţii, oameni de afaceri « colosale» şi iluzorii, care primesc cu voluptate un pahar cu ceai, autori de studii nescrise dar de-o valoare necontestată, regizori cu perspective noui în teatru, fără întrebuinţare deocamdată, tenori răguşiţi, subrete cu trei rânduri de guşi, o întreagă lume pitorească, vie care se agită şi trăeşte pentru fărâma de vis îngăduită un ceas sau două, la masa cafenelii înecată în fum şi obscuritate, ca într'o boare fantastică, din care răsar chipurile expresive, palide, cu ochii arşi de himere, lală-l pe tânărul din fundul sălii, subţire ca un fir de aţă, privind fix, neclintit în paharul fierbinte, cu aur lichid, ca înlr'un cerc magic, în care parcă ar voi să-şi descifreze destinul.

La dreapta lui, în spate, câțiva bărbați maturi dintre cari unul îmbrăcat cu flanelă, cu cap pătrat, solid, suge un vârf de trabuc: e financiarul. Lângă el, regizorul, cu nasul ca o undiță, cu miini lungi, nervoase, uscate, închipuie decoruri ireale. Al treilea e mărunt, chel, are o față albă, luminoasă şi un surâs de om blând în scrânteala lui poetică. Are în cap un poem dramatic de aproape treizeci de ani. I-a căzut părul, i s'au mui.it gingiile, dar niciodată n'a mai pus mâna pe condei; aşteaptă coacerea inspirației. E de altminteri singurul care mai aşteaptă...

— Ei, ce mai face Sulamita? II întreabă câte un camarad de ceaiu, ironic.

Poetul nu se supără şi răspunde blajin:

— încă nu-i copt poemul. Mai aştept. ..

— Ce să mai aştepți nene Iankl, e timp de aş-teptat? Sulamița dumitale a ajuns pensionară la azilul de bătrâni şi ca mâine, poimâine...

Financiarul râde gros. A fost contabil calculator. Ii amețeşte pe cei dela masă cu calcule neînțelese, în care se rostogolesc cifre astronomice şi dovedeşte negru pe alb că e o imposibilitate logică să nu-i reuşească proiectele lui pe care odată le va pune în aplicare. Ii trebue însă un om cu bani şi imaginație, care să fie în stare să-l urmeze în speculațiile sa e de cifre. Poetul Iankl îi savurează cuvinUle, ochii îi strălucesc de buairie. El se bucură de orice fantezie. Regizorul, rezemat de speteaza scaunului priveşte nostalgic printre pleoapele întredeschise şi cu degetul

arătător al inânii drepte înalţă decoruri magnificc, cetăţi orientale înnecate în lumina solară, peisajii de cretă sau săli sprijinite în coloane de marmoră, cu basoreliefuri şi... el! ce feerii ar crea să uluiască lumea, dar ce folos!... Pe nesimţite s'a apropiat de el Şloime Ţicnitul. I se dă un ceaiu, îşi freacă mâinile de mulţumire, vesel, îşi aprinde o ţigară: — E, ce mai e noa? Ştiţi, că e vorba să fiu ales iar preşedinte şi... să vezi atunci traiu! Ce ceaiu o să beau şi ce scrumbii o să mănânc! Uite cum se linge pe buze! bătu din palme Şloime arătându-l pe poet.

— Peste cine o să fii preşedinte? se prefăcu regizorul a nu şti.

— Cum? preşedintele ceauşilor!

E convins că e într'adevăro personalitate, că va ajunge preşedinte, că va purta joben şi că se va plimba în trăsură, dar nu o trăsură ca oricare alta, ci una lăcuită şi cu perini moi de piele.

— Altfel o să faci bătături dacă n'o să fie perne moi? îl apostrofă poetul până atunci cuminte.

Ceilalţi ascultă tăcuţi năzdrăvăniile lui Şloime, cu o umbră de tristeţe şi fiecare dintre ei are o clipă impresia că se leagănă cufundaţi în perinele moi ale « trăsurii» nebunului...

Printre ei e nelipsit şi bătrânul Spaţăr, fost actor la un teatru evreesc din provincie, ba jucase chiar odată un rol neînsemnat şi la « Jigniţa ».

Potrivit de statură, cu o bărbi ţă aspră şi rară de ţap, cu ochelarii fumurii, cu pălărie tare şi soioasă Merge

încet, măsurat, cu mâinile la spate, plim- bându-se prin cafenea, ca printr'o imaginară moşie, până când găseşte o masă potrivită. Din când în când îşi scutură praful de pe vârful reverului şi.-şi resfiră cele câteva fire de păr din barbă, fixând lumea prin ochelarii lui negri, cu rama groasă, ceea ce-i întunecă faţa mică şi osoasă.

Obsesia lui e celebritatea. Spaţăr? Cine n'a auzit de el! Numai holodronţii ăştia de-aici, care n'au nici pentru ceai, numai ei îşi râd de el. A ajuns rău... În pofida bătrâneţii şi a astmei care-i turteşte pieptul, e gata oricând să-ţi povestească succcsele lui, şi îndeosebi o întâmplare ce « n'o va uita câte zile va avea ». O cunosc mai toţi, şi ambulanţii şi meseriaşii, dar când li se usucă gâtlejul, o mai ascultă odată, ca să soarbă un ceaiu, nu de alta.

Bătrânul e generos cu cine-i ascuită « aventurile », deşi trăieşte în mizerie, cu o pensie de nimic a nevesli-şi, fostă casieriţă la o societate filantropică. Are mai întotdeauna alături de el pe Milu, un calic surd, mereu zâmbitor, dispus să asculte orice şi să te întrerupă în ficce clipă:

— Ha! Ce-ai spus?

Pe bătrân însă nu-I mai opreşte. Odată se supărase şi-I lăsase flăfnând. II întrerupsese tocmai când trebuia să trântească poanta. De aceea fie

că ştia sau nu despre ce e vorba, clătina într'una ca capul, aprobativ.

— Ia spune-ne tată Spaţăr, chestia aia cu Franz Iosef, îl îndeamnă un misit, cu un picior str \mb sprijinindu-se cu bărbia în bastonul de cireş.

Spaţăr îl suspectează pe om pe după ochelarii lui fumurii, trage puţin tabac într'o nară, apoi în cealaltă şi cu glas monoton începe:

— Hehe... ce ştiţi voi?

Tace. Se scarpină în creştet, gânditor, şi iar începe, de astădată mai viu:

— În tinereţea mea am călătorit unde vrei şi unde nu vrei. Am fost şi Ia Viena, departe... La teatru mare juca Moriţ Moriţsohn, bun prieten al meu! M'ani dus să-l vizitez în cabina lui. Când m'a văzut, ce să-ţi mai spui I mi-a sărit de gât, m'a pupat...

— Spaţăr, ce mai faci dragă? ce-i cu tine?

Deodată am auzit însă câteva ciocănituri în uşă... Cine crezi c'a intrat? (o pauză). Franz-Iosef în persoană! Eu m'am dat la o parte. Ce, să mă bag în sufletul omului? împăratul l-a sărutat pe Moriţ şi I-a felicitat. Am văzut cu ochii mei. Moriţ când m'a văzut aşa retras, într'un colţ, m'a tras în faţă şi m'a prezentat.

— D-l Spaţăr...

— Franz-Iosef.. .

— I-am strâns mâna prieteneşte, când spre surpriza mea, împăratul mi se adresă mie:

— Mă bucură cunoştinţa, d-le Spaţăr. Am auzit de d-ta, mare artist...

Şi bătrânul convins, simulează o temenea graţioasă.

Ceilalţi nu se mai pot reţine şi isbucncsc în râs. Numai Milu tace. Când încetară ironiile, râsetele, Spaţăr grav, perfid, cu un aer natural, îl întreabă pe misitul cu piciorul sucit, ce tocmai se pregătea să plece acasă:

-—Barabule, tu mergi drept acasă?

Misitul nebănuind nimic, răspunse mirat:

— Cum drept? De ce vrei să ştii?

— Păi, cum să mergi drept, mă..., făcu un ambulant înnecat de un sughiţ de râs şi-i arătă cu degetul piciorul strâmb...

Motl, impresar şi aventurier privea impasibil scena. O vreme s'a bucurat de faimă, izbutind să iasă din anonimatul cenuşiu, în care se cufundă apoi toţi, încet, ca într'o baltă nămoloasă.

Mărunt îndesat, cu faţa smolită, încălţat cu cisme de piele roşie, cu o pălărie cu boruri largi şi o pipă strânsă între dinţii puternici şi galbeni de tutun, Motl a aţâţat o bună bucată de timp imaginaţia evreilor cuminţi, resemnaţi din uliţa plină de vieaţă.

Fiecare vedea întruchipată în el îndrăsneala, riscul, aventura şi-l înconjurau cu o sfială admirativă. Era un privilegiu să fii primit la masa lui, la ora cinci, când îşi bea ceaiul, înconjurat de un grup de prieteni. Veneau şi negustori graşi, gravi, ca să asculte uimiţi isprăvile lui Motl, care cutreierase mări şi ţări.

Motl şedea liniştit, sorbea calm ceaiul, râdea din când în când şi atunci toate feţele se luminau, dar păstra mereu o atitudine distantă, ca oamenii să simtă că exista totuşi o deosebire între ei

şi a.

li plăcca să fie înconjurat de lume, să i se admire cişmele galbene, pălăria de feutru, pipa şi îi plăcea mai ales pe stradă să meargă cu pasul apăsat, să audă răsunând asfaltul trotuarului şi să urmărească cu coada ochiului cum întorcea capul după el prostimea. Lumea crcdea că e umflat de bani şi Motl le hrănea această iluzie cu gesturi generoase, făcute însă cu socoteală şi rar.

Aventurile lui care mai de care mai fantastice, ajunseseră cunoscute până şi de copii. Motl nu era frumos, dar avea ochi negri, vii şi respira fiinţa lui o severă bărbăţie.

Bărbaţii nu conteneau să-l admire: Motl ista e odată bărbat!

Faima îi ajunsese la apogeu, atunci când într'o zi se iscase un « conflict» între el şi un măcelar zifkn.ilor, care-şi râdea în gura mare de aventurile lui Motl. Cum s'a făcut, cum nu s'a făcut, Motl l-a «întors» dintr'o palmă pe măcelar, cu toate că devenise neînchipuit de galben şi tremura. De frică, de mânie, nimeni nu ştia. Dar măcelarul după ce-a mormăit ceva, a răsturnat paharul cu vin pe gâtlej şi-a plecat din cârciună.

Dela un timp Motl începu să aibă nelinişti. Părea prcocupat, mai puţin vorbăreţ şi ocolea oamenii. Nu prea avea chef să vorbească, şi începură să-i dispară pe rând cişmele, pălăria de feutru cu boruri largi şi chiar pipa.

Într'o bună zi Motl nu mai era Motl. Părea un om oarecare din uliţă, cu haine roase, nebărbierit şi sta Ia ceai cu cine se nimerea. Schimbarea aceasta trezise o clipă curiozitatea ca pe urmă să se stingă cu totul. Motl îşi făcuse intrarea în gloată, se pierdu în ea, ca într'o pădure de fiinţe vii. Tot o ceartă, de data asta însă cu o haimana, îl înlăturase definitiv din rândul « personalităţilor » uliţei. II insultase golanul şi Motl în loc să se repeadă la el, îl ameninţă furios: — Când ţi-oiu da un dos de palmă, când ţi-oiu da un dos de... Dar nu se urnea şi haimanaua râdea dispreţuitor: — Ce te umfli ca un curcan?

— Mă, când ţi-oiu da un dos de palmă...

— Lasă Motl, interveni un mucalit, i-ai dat destul cu dosul palmei, mai arde-l cu latul.

A râs cafeneaua de s'au cutremurat pereţii. Şi Motl a ieşit mototolit rău din afacerea asta. Mulţimea simţea pentru el un fel de milă amestecată cu dispreţ. Decăzuse. Nu se mai uita nimeni la el. II bătea oricine pe umăr: — E, cum mai merge Motl? Şi el clătina din cap:—Aşa şi aşa...

— Mă Motl, mă, ai plecat în lume un prost şi te-ai înapoiat o nătăfleață, îi încheie cariera Şloime, nebunul cafenelii. ..

În această lume l-am descoperit pe Hamletul adolescenței mele. Reconstitui apariția prințului nefericit, torturat, întruchipată în ființa acestui om tânăr, cu obrazul tăiat de cute adânci, cu părul prematur-înălbit, cu hainele neîngrijite. II revăd în costumul lui de catifea neagră, suplu, cu priviri incandescente, când fremătând de pasiune, când sceptic, nedumerit, reflexiv. Scena: un simplu podium într'o clasă, o pânză neagră atârnată pe perete, două candelabre-aprinse. Pe un fotoliu cu fruntea cuprinsă în palmă, palid, chinuitul prinț

monologa. O voce caldă, melodioasă, stranie_______

Totul se însuflețeşte, respirația spectatorilor se înneacă... apoi aplauze. Poate în urechia actorului aplauzele se repercutau nesfârşit şi podiumul sărac se transforma într'o scenă imensă... Şi iată-l aci, după trecere de ani, la o masă, nici trist, nici vesel, sorbind licoarea caldă şi blondă, unul din marea masă a anonimilor, el fostul prinț Hamlct. II întâlnesc uneori pe stradă. Merge legănat, stângaci cu labele picioarelor întoarse de nu ştiu ce boală ca şi când ar înainta pe picioroange.

Şi ca să-mi îngroapă definitiv amintirile, îl găsesc într'o zi cu brațele încărcate de haine, cu ațe pe pantaloni, umil, strecurându-se prin mulțime. Ilanilet devenise,.. croitor.

Dar în el mai trăieşte fiorul artei. Uneori, se abate din drum şi trece pe la «teatru ».

Priveşte nedumerit ulicioarele cu casele bătrâneşti şi ceardacuri de lemn, cu pereţii galbeni mucegăiţi de vreme. Ferestrele îl fixează străin, ca nişte ochi turburi, înceţoşaţi. F.ătăceşte cu senzaţia că aci timpul a încremenit de mult odată cu casele, cu oamenii, cu pietrele de pe stradă, cari răsună stins sub paşii lui. În după amiaza asta de vară, niciun sgomot, nici un om. Ceva mai încolo o poartă de lemn, înaltă pe jumătate surpată, cu şipcile rupte, atârnând ca nişte coaste. Se uită înăuntrul curţii. Pe la margini, pe lângă ziduri, au crescut bălăriile şi iarbă sălbatecă. În fund o scenă, desgolită, cu podeaua ruptă, cu pereţii de un alb cenuşiu. Totul e umil, neîngrijit, lipsit de mister, în bătaia crudă a luminii, care desveleşte toate colţurile acestei curţi în paragine, năvălită de ierburi ca un maidan. Şi nu ştie de ce, dar are deodată impresia că e prada unei puternice iluzii, că această realitate e artificială, se clatină, e răsturnată de toată viaţa tainică, subterană, ce curge prin pietre, prin iarbă, prin podeaua scenei. Toate vieţile care au trăit, s'au consumat pe această scenă, tofte pasiunile care au vibrat, toate suferinţele, râsetele, muzica, toate la un loc se topesc într'o simfonie amplă, cresc ca un torent şi înneacă umila realitate:... Aici a fost teatrul ? JigniţaU

E ca o descoperire în adâncul fiinţei sale. O descoperire care trezeşte atâtea sentimente copleşitoare. îndreaptă farurile amintirii spre îndepărtatul, fumuriul trecut, şi din fundurile conştiinţei răsar imaginile bogate, colorate, vii. În locul buruienilor apar scaunele frumos rânduite, luminile atârnă în aer ca nişte licurici. Chipuri multe lucesc straniu. Se face întuneric. Grelele draperii de pluş ale cortinei despart lumile: cea de pe scenă şi cea din sală.
încet se înlătură draperiile ca două imense aripi de vultur. O lumină albă, inundă scena. Acum se râde, acum se plânge. Muzica scoate când acorduri vesele, când plânge pe-o coardă de vioară. Lumea din grădină se înfioară, ochii strălucesc ¿în lacrimi, feţele sunt concentrate, atente. Apoi totul se transformă: a intrat comicul în scenă. Trupurile saltă de râs, se descreţesc frunţile, gurile îşi desvelesc larg dinţii lucioşi ca nişte oase minuscule.
Spectacolul s'a terminat I Oamenii se risipesc prin ulicioarele întunecate. Câte un felinar clipeşte mărunt, orbit de beznă... Hamplet îşi şterge ochii, să alunge strălucitoarele vedenii. Umbre. Toţi sunt umbre. Nici nu-l bagă de seamă pe actorul de lângă el, comicul. Poate nici nu-i pasă. Uscat, bătrân, cu masca chipului suptă, cu buzele subţiri ca o tăietură de lamă, cu umerii feţei

ea două dealuri surpate, cu ochii mici, cenuşii. Capul e prelung, tragic, bizar.

— Când te găsesc acasă, domnule Askenazi? — îl întreb.

— Asta-i lesne de ştiut. Dacă vezi o cămaşe atârnată pe frânghie atunci să ştii că sunt acasă.

L-am găsit, dar n'am băgat de seamă dacă spânzurase vreo cămaşe pe frânghie. Amintirile se deapănă liniştit, ca uri fir de lână. Magia scenei mai luminează încă expresia bătrânului comic. Da, da, nimic nu descurajează pe adevăratul actor. Nici zilele de post, nici peregrinările prin orăşele şi târguri, unde spectatorii evrei, cuminți şi habotnici, nu puteau fi urniți din casele lor, iar actorii n'aveau cu ce să-şi plătească la han masa şi înnop- tatul. Dar atunci când într'un orăşel mai mare izbuteau să umple jumătate de salăî Cu ce 'nfri- gurare, cu ce pasiune îşi risipeau talentele, tinerețea lor generoasă, caldă, pe-o scenă îngustă. Apoi, după spectacol, la restaurant, artiştii îşi comentau succesele, comandau pe socoteala directorului, cu aer degajat, sigur de ei. Ei, dar se întâmpla de multe ori ca mai toți spectatorii să fi intrat cu bilete de favoare şi atunci, în seara aceea, trupa se hrănea cu... succesul. Şi dimineața, nevăzuți, nesimțiți, o ştergeau din orăşel.

întâmplările acestea însă nu descurajau pe nimeni. Pentrucă uneori lucrurile luau şi o întorsătură veselă, ca, de exemplu, în Tg.-Frumos.

Aici trupa de teatru evreiesc nici n'a apucat să joace. Erau cu totul vreo cinci spectatori. Hangiul, un evreu de treabă, dar nu prea isteț, cerea să i se achite banii cuveniți pentru găzduirea şi ospătarea trupei. «Directorul» dădea din colț în colț:

---Ascultă, ştii ceva domnu' Haim? i se năzări brusc. Uite, eu am aici în cufăr bilete de intrare în valoare de cinci mii de lei. Facem o a'acere. Eu ți le vând d-tale pentru o mie de lei. Ei, ce zici ?...

Hangiul, nedumerit, se cam codea, cumpănea. Dar la urma urmei... să vadă biletele. «Directorul » a deschis cufărul şi i le-a arătat. Domnu' Haim s'a uitat la fiecare nlet în parte şi spre mirarea lui scria pe ele 2 lei, 1 leu, 50 de bani, tipărit' cu litere mari. Convins, a numărat, b letele în valoare de cinci mii şi i-a înmânat « directorului » o mie de lei, bătuți pe muche, bucuros de afacere. Ca după orice afacere, s'a încins o masă la care artiştii înfulecau de parcă ar fi vrut să se sature pentru o lună.

Actorul era obişnuit cu tot soiul de surprize. N'avea nici o însemnătate dacă pe scenă fusese un « milionar » şi după spectacol îşi întorcea buzunarele pe dos; n'avea nici o însemnătate că de opt zile ploua şi nu încasase nici un ban. N'avea nicio însemnătate, căci în astă seară juca rolui lui.

Polonius în «Hamlet», rol aşteptat şi râvnit de-atâta vreme.
Şi atunci când Hamlet, în nebunia lui lucidă, îl chemă pe sfetnic lângs el şi arătându-i cerul, îi spuse: — Polonius, vezi norul acela?... bietul Polonius evreu, răspunse abătut: —Daeă-l văd?! îl şi simt, ca pe-un nod în gât!
Toţi aceşti « prinţi, « milionari», « mari sfetnici» stau acum în jurul meselor cu ceai, obsedaţi de pâine pentru a doua zi, unii rămânând până târziu noaptea, ca să mai amâne cu încă câteva ceasuri înapoierea spre casa tristă şi flămândă,...

Zorile spa'ă ferestrele cafenelei cu o lumină pală, indecisă. O fâşie a pătruns înăuntru, a lunecat vie pe mobilele uzate, pe trupurile amorţite de oboseală şi somn, animându-Ie. O parte din sală e înnecată în umbră şi cei cari dorm risipiţi pe mese, pe scaune, se profilează viguros din pânza tremurătoare şi ceţoasă a fumului. Persistă mirosul dens, acidulat, al nico i ei amestecată cu sudoare şi totul se pierde — fiinţele, lucrurile — într'o culoare cenuşie, moartă, dominatoare. Până şi aerul pe care îl respiră pare cenuşiu. Dorm duşi, palizi, ca nişte narcotizaţi. Unul a gemut din somn, s'a întors cu obrazul într'o parte şi a rămas aşa, nemişcat, ca într'o crispare de groază. Nu dau impresia că sunt fiinţe vii, ci mai curând fantome secate de substanţa misterioasă şi fluidă a vieţii.

Pasiunea jocului le-a desumanizat până şi trăsăturile. Mâinile lor osoase, vibrând de nervozitate se odihnesc acum calme, inerte, dealungul trupului, sau pe masă. În fund biliardele domină din întuneric, aşteaptă...

VIAȚA ŞI MOARTEA IN SANATORII

T^iisprezece km distanță de oraş, la o altitudine de 740 metri, sub piciorul lui Petru-Rareş (numit astfel, fiindcă aci s'a adăpostit domnitorul, prigonit de turci) se înalță imensul sanatoriu din Bisericani. Innecat de bogăția verde a pădurilor îl deosebeşti de jos doar ca pe o pată albă. Cu cât urci însă mai sus, ți se desfăşoară sub ochi o fantastică horă de munți, cu vârfurile scăldate în albastrul cerului. Departe, la poale, alunecă în ondulări repezi, Bistrița, ca un şarpe argintiu, nesfârşit de lung.

Cercul de munți, printr'o curioasă aşezare, în Ioc să întunece zarea, deschide o perspectivă de o nebănuită frumusețe, plină de lumină. Curtea sanatoriului e deasemeni inundată de o vegetație abundentă, iar la mijloc e străbătută de o panglică groasă cu « Regina Nopții», ca un cordon alb de mireasă.

În apropierea uneia din aripile clădirii, se ridică biserica învechită de vreme şi legendă, uude bolnavii îşi fac rugăciunile zilnice.

Ceeace izbeşte pentru prima oară retina şi îți produce o uşoară înfiorare a întregei tale ființe, e albul uniform al sălilor largi şi liniştea ce domină încăperile. O linişte de neființă.

Surorile trec prin coridoare, cu paşi tăcuţi. Până şi uşile se desfac fără sgomot. Pustietatea aceasta copleşeşte, pare stranie. E oare gol?

Medicul intern îmi explică. E ora cinei. Pe verandă, cu faţa în spre panorama naturei, tubercu- loşii întinşi în chaise-long-uri, bine înveliţi, inhalează aerul. Unii citesc, iar alţii fixează cu privirile şterse, un punct în zare. Ceasuri întregi stau întinşi, fără să facă o mişcare, tăcuţi, sorbind oxigenul, ca pe un elixir al vieţii. Nemişcarea amorţeşte, oasele dor, dar rămân totuşi liniştiţi ca să nu-şi turbure repcozul.

Se apropie de 12 şi aşteaptă vizita medicală, nerăbdători. Se vor ridica apoi. Doctorul trece pe rând dela unul la altul, le ia pulsul, spune câte o glumă, la care i se răspunde rar, cu un surâs îngheţat, sau cu o totală tăcere. S'au obişnuit unii cu alţii, nu le mai miră nimic.

Coboară din chaise-long-uri bolnavii, cu mişcările încete, evitând o sforţare şi se împrăştie mo- horîţi în spre camerele lor. Stau câte 4—5 într'una, iar uneori când odaia e mare, şi mai mulţi. La Bise- ricani încăperile sunt spaţioase, curate şi în fiecare sunt instalate câteva chiuvete de porţelan.

Mobilierul e simplu. O noptieră, un şifonier şi patul de tablă. Pereţii văruiţi, goi. Pe lângă sărăcia interiorului, dezordinea aşternuturilor îngroaşă tristeţea atmosferei de-aci. Lipseşte mâna unei femei! Spre deosebire de camerele bărbaţilor, cele ale femeilor au ceva mai luminos. Câte o glastră cu flori

înviorează privirea; pe ziduri tablouri, o fotografie înrămată a celor dragi. Mirosul de fard şi odicolon risipeşte pe cel al medicamentelor. Au ele un dar dc-a transforma, de-a da u;i farmec şi locului cel mai urît. Cum pătrunzi înăuntru ai un sentiment că ai violat o intimitate, că te afli în încăperea unei femei, şi nu într'una impersonală, rece, de sanatoriu. Desprinzi imediat, în oricare din ele, amprentul unei anumite femei, cu to :te că majoritatea sunt lucrătoare, neveste de meseriaşi, simple.

Instinctul cochetăriei e mai puternic decât boala. Se fardează, se îngrijesc, temătoare de bărbatul ce Ie evaluiază... Arăt vioaie, zâmbesc, ca să atragă atenția, sau mângâierea catifelată a unei priviri____Atât doar. Nu le e îngăduit mai mult.

Rare oii, o vorbă, două în treacăt. Ii supraveghează surorile. Dc altminteri bărbații sunt izolați într'o aripă extremă a clădirii, iar femeile în cealaltă. Nu au cum să se întâlnească... Nici măcar la masă. Sufrageriile sunt separate.

îşi simt necesitatea deopotrivă, se chiemă, prin gesturi ascunse, deşi ştiu că chemările le sunt zadarnice. Privirile li se întâlnesc, se caută, se pierd într'o îmbrățişare ireală, se contopesc. Dar sunt atât de deparle unii de ccilalți, atât de străini totuşi. Nici nu se cunosc pe nume, apoi această iritație sexuală le face rău. Se calmează cu încetul, gândesc la altceva, şi nu se mai uită la veranda femeilor.

Ele îşi revin de asemeni, închid uşile şi intră în camere. Numai cele mai grave rămân indiferente la toate din jur. Mai au puțin. Urechile s'au subțiat, au devenit transparente şi glasul ca un fir de ață. Nici fardul nu mai poate anima masca de var a chipului. Atunci la ce bun. Celelalte, pentru ultima oară se oglindesc, îşi aranjează pieptănătura. A sosit timpul mesii. Pe scara principală se vor încrucişa de sigur cu bărbații. În acea singură clipă, imaginea lor, efemeră, aşa cum cu migală şi-au creiat-o, se va plasticiza în mintea unora, pentru îndelungată vreme. Şi o vor păstra ca pe o icoană de vis, în tainițile sufletului.. Umilă bucurie a locuitorilor albelor sanatorii...

Bolnavii se îndreaptă în grupuri către sufrageria mare. Celor gravi, sau cu febră li se aduce mâncarea la pat. Când sunt mai bine, susținuți de surori, se târăsc la sufrageria mică de pe culoar.

Masa e un prilej de agitație, de discuții aprinse. Membrele se destind, trupul e parcă mai elastic, capătă o vioiciune neaşteptată. În sala vastă domneşte o rumoare, se aud glasuri şi din când în când câte un râset răzleț. Aici sunt numai bărbați. Câte patru şi cinci oameni la o masă. Ca la un restaurant. Nu e o masă comună pentru toți bolnavii. În modul acesta li se dă iluzia că sunt liberi, îşi aleg masa unde vor să şeadă.

Menu-ul fixat pe o săptămână. Uneori bucătarul ia înțelegere cu bolnavii ce anume să gătească. Azi de

exemplu e supă, tocană de vacă şi ca desert, gogoşi. Nu-i rea mâncarea, dar nu îndestulătoare,

Tuberculoşii au nevoie de supra-alimentaţie. Şi ei nu mănâncă decât de trei ori pe zi, ca oamenii sănătoşi. Lapte nici un kilogram pe zi şi dulciuri mai deloc. De cumpărat e greu, pentrucă oraşul e departe. Ţăranii nu vin până sus la Bisericani, şi când vine vreunul, cere preţuri exagerate. Şi cine să cumpere?

Aicea cea mai mare parte sunt muncitori, meseriaşi, lucrători, săraci lipiţi pământului. Unii au fost internaţi de Ministerul sănătăţii, alţii de Casa asigurărilor sociale. Ei sunt mulţumiţi cu ce li se dă. Când Ii se urăşte de sanatoriu fug ca de piază- rea. Dar adeseori sunt siliţi să plece fără voie. Cele două instituţii plătesc întreţinerea bolnavilor pe o lună, două şi pe urmă îi lasă în plata Domnului. Numai că oftica nu se vindecă în două luni. Şi atunci muncitorul se înapoiază acasă şi mai face o cerere. Dar până să-I interneze din nou, îl cuprind negurile sfârşitului. Baccilul n'a vrut să aştepte rezoluţia şi a săpat tranşeie în plămânul bolnavului, ca să aibe adăpost pentru Ia iarnă.

Cu toate astea, fondurile Casei asigurărilor sociale pentru tuberculoşi, se ridică la vreo 600 de

milioane. Ce se face cu banii ăştia, muncitorii nu prea ştiu. Ei ştiu doar că au plătit cu sudoarea frunţii corporaţie, impozite. Dar că n'au un sanatoriu al lor, că mor colindând spitale unde sunt îngăduiţi.

Pentru 26 lei alocaţiune pe zi, nici injecţii cu aur, nici îngrijire omenească... Ei, da, ce pretenţie să aibe? Dacă n'au încotro or să moară... S'au obişnuit cu acest gând şi primesc sfârşitul ca pe ceva firesc. Numai uneori îi turbură viziunea, şi atunci dispar în oraş ca să-şi irosească ultimele picături de vlagă, cu femei şi vin tare ca oţetul. Sunt doar tineri şi tinereţea lor e încă netrăită.- Nici nu li s'a copt bine vieaţa în trup când microbul perficl a prins rădăcini adânci. Le-a supt mă-, duva încet, şi le-a murdărit tinereţea lor înflorită şi arzătoare.

Ti ei sute de inşi şi nt aici la Bisericani, bărbaţi, femei şi toţi tineri. Unii adolescenţi aproape, străvezii, cu pupile deschise uimit în faţa vieţii, din care nu au avut timp să se înfrupte. Şi fete subţiri şi palide, cărora Ie-a pierit frăgezimea cărnii, feminitatea. Ţi se înfige desnădejdea în inimă, ca un euiu. Câtă tinereţe sugrumată, inutilă. Sanatoriul nu-i dccât un cimitir al tinerelelor. Putrczesc în fiece zi câte o bucată până când se surpă deodată ca un mal săpat pe ascuns de-o apă rea. îmi amintesc de fraza unuia din ultimul sladiu, spusă cu un rânjet de animal agonizând: — Suntem atât de putrezi, că nu suntem buni nici să îngrăşăm pământul. .. atât de putrezi. ..

După masă, o parte din bolnavi au ieşit în curte. Unii să se încălzească la razele domoale ale soarelui, alții să se plimbe. Cu paşi moi se învârtesc dela un capăt la celălalt, gânditori, absenți dela realitatea înconjurătoare. Au în înfățişarea lor nu ştiu ce amestec de suferință şi blândețe. O blândețe specifică oamenilor, ce nu mai au nimic comun cu vieața. Au depăşit-o, şi înțelesul ei nu e mister pentru dânşii. Deşi simpli şi-au dat seama în mod inconştient că totul e materie. Ei, materie, ce se descompune. . .

Nu mă miră refexiile lor asupra vieții. Adevărurile sunt carnale, smulse din trup viu. Şi de aceea dor. Dar sunt obişnuiți să vorbească atât de rari Ii ascult cu acea pioşenie cu care asculți spovedania unui agonic. Iată-l şi pe văcsuitorul de ghete, vagabondul. Şade pe treptele de ciment, încălțat cu pantofi groşi de pâslă, o căciulă de lână pe cap. Ochii nu i se văd. Sunt blindați de-o pereche de ochelari de soare, negri. Suferă de tuberculoză osoasă. Vine la sanatoriu când i se năzăreşte lui.

Fugile şi întoarcerile lui au rămas fără explicație. Muncitorii cred că e nițel trăznit. Pentrucă văcsuitorul mai pretinde că cunoaşte oamenii după cum aşează piciorul pe talpa cutiei.

Da, aşa a învățat el să descifreze caracterul oamenilor.

Şi nu se înşală niciodată. Ceilalți, răsfoiesc un ziar, se opresc la răstimpuri să admire o floare, sau munții cu vârfurile topite în nouri albăstrii. În fundul curții,

aşezat pe o bancă, cu spatele întors priveliştei, se odihneşte un tânăr. A fost student. Ce a urmat nu mi-a spus. Ţine în mână « Prolegomenele »lui Kant. Nu citeşte, stă cu privirea înfiptă în pământ. E mărunt, cu un obraz descompus, tragic. Tânăr şi totuşi sbârcit. Doar pupilele acelea jucăuşe ca mercurul, trăiesc. Acolo s'a concentrat tot ce mai e viaţă, elan fn el. Nu mi-aş fi închipuit niciodată energia ce-o conţinea fiinţa lui neînsemnată. L-am întrebai de ce nu întâmpină priveliştea. Nu ştiam că am atins un punct nevralgic. S'a încordat întreg, ca un arc, o<hii i-au lucit violent, apoi a început să vorbească apăsat. Cuvintele se răsuceau ca o frânghie, cu rezonanţa lor ciudată, rupte parcă din carne. Ura natura până la nimicire. Era prea nesimţitoare cu verdele ei exuberant, plină de sănătate. Plesnea de sevă, de vigoare, în imensa şi incon- ştienta-i forţă. Avea impresia că natura îl sfi-dează. Fusese odată fiul ei, fiu de ţăran, şi voise să o stăpânească, dar nu cu dârzenia braţelor. A răsturnat întunericul neştiinţei din el, nopţi de-a-rându-l, înfometat, sleit, precum taică-său brazdele negre. Dai˙ când să ajungă la lumină, s'a răzbunat lutul... Munca lui a rodit sterpiciune. Şi ar fi vrut ca în jurul sanatoriului pământul să fie sterp, tare ca piatra. Ca să nu-l batjocorească bogăţia roadelor sale. Nu, nu-l mai putea iubi. Uneori, e adevărat, îl amăgea. Avea sensaţia că a renăscut din nou, că-i circulă fluide de sevă prin sângele anemiat, că s'a înfrăţit cu iarba şi copacii. Atunci îi venea să se repeadă chiuind în

pădure să se tăvălească pe jos, şi să absoarbă aromele sălbatice ale florilor. Dar, un junghiu între coaste, ascuțit ca o înțepătură de stilet îl vestea că mlădița vieții e rănită... Şi se trezea în el iar ura, năvalnică şi neputincioasă.

A asudat omulețul ăsta sumbru, gâfâie, se şterge cu palma pe frunte şi tace. E epuizat, a vorbit prea mult. Se apropie un prieten deasemeni student, şi îi întin e un număr din revista lor: «Gânduri». Are sub braț un teanc şi le împarte. Abia au venit dela tipografie, proaspete. El e unul din redactori. Revista e literară. Are poezii, proză. Exemplarele nu se vând a' ară. Sunt doar pentru tuberculoşi. Aci îşi încredințează gândurile, desnădejdiile. Slova ne gră conturează materialul vibrant, uman al tinereții lor pierdute. Bolnavii citesc cu înfrigurare, şi cu toate că îi răvăşeşte, nu o lasă din mână. Revista e scrisă în întregime de câțiva intelectuali. Puținii din Bisericani. Pentru ei e deopotrivă o uşurare şi un mijloc de a se distrage boalei. Sanatoriul nu prea are distracții. O bibliotecă săracă, cărți vechi. Lipsa hranei intelectuale îi amărăşte. Le accentuiază disperarea. N'au mijloace să-şi procure cărți mai actuale. Această hibernare spirituală îi demoralizează. Involuntar se cufundă într'o delăsare totală. Nu au cum să i se sustragă. Mediul îi înnăbuşe. Muncitorii, ucrătorii, sunt oameni cumsecade, dar cit sc pu'în. Singura femeie din

sanatoriu, o studentă, e retrasă. Nu se pot isca prietenii, nici **uh** mediu prielnic uitării de sine. Readucerea la animalitate îi micşorează faţă de ei în işi, îi destramă suile- teşte. De aceea atmosfera e apăsătoare, cenuşie. Revista îi mai desţeleneşte din amorţeală, trecător însă. Convorbitorul meu a răsfoit revista în grabă, nervos. L-a întrebat pe celalt ce se aude cu aprobarea lui, şi a avut un zâmbet de infinită bunătate. Acolo, la colţul gurii s'a închegat un mic punct luminos. Celălalt, calm, i-a răspuns că nu a venit.A cerut să-l mute dela ci. Aerul Bisericanilor e prea tare şi nu-i prieşte. Au trecut patru luni de când a înaintat cererea. S'a resemnat. Nu-i singurul. Va veni cu siguranţă la cântecul cocoţului, sau de loc...

Umbrele înserării se aştern nesimţit pe munţi, pe albul sanatoriu. Oinul care urăşte natura s'a ridicat. II însoţesc până în fundul aripii drepte. E alături de mine şi îi surprind căutătura blajină, alunecând pe corola diafană şi pură a floa- rei 4 regina nopţii». A observat că-l urmăresc.

S'a strâns între umeri, mi-a întins mâna fără o vorbă, şi a dispărut în salon. Ura natura, dar aşa cum urăşti o amantă înşelătoare...

Nu mai era nimeni afară când birja a intrat în curte. S'a oprit cu un scârţâit de osii neunse, troz- nind din toate încheieturile ei şubrede. Eînăuntru a coborît mai întâi o femeie îmbrobodită, apoi o fată delicată, înfăşurată strâns într'un palton. Susţinută de braţ, se legăna în mers, abia atingând pământul. Au pătruns

temătoare în sala de aşteptare şi în urmă la doctor. Femeia a îugăimat că a venit să-şi interneze fata. A scos actele de aprobare şi i le-a întins omului de după birou. Erau în regulă. Fata a icnit într'un început de plâns, şi obrazul i s'a crispat să-l rețină.. Mama a încercat s'o liniştească, dar au năpădit-o şi pe ea lacrimile. Doctorul s'a ridicat de pe scaun şi s'a apropiat de Lenula. Aşa-i spunea fetei. I-a trecut o palmă catifelată pe păr, şi i-a vorbit îmbietor. Să nu-i fie frică. Aici se va face bine. Are odihnă, aer, mâncare. îşi va găsi şi o prietenă, nici nu va şti când o să-i treacă vremea. Era obişnuit cu astfel de înccputuri. Pentru întâia dată bolnavii, au oroare de sanatoriu. E înrădăcinată în ei superstiția că or să moară. Sălile albe, surorile medicii, le inspiră o nedefinită spaimă. Oameni străini, pat străin... Mai curând să moară în palul lui. Tot ce e străin, i se parc duşmănos. Mai târziu însă se învață. Obiectele, ființele din jur

Ii devin apropiate, se recunoaşte în fiecare din ele, nu li se mai poate smulge. Până ce nu mai vrea singur să părăsească sanatoriul. Cunoştea schimbările astea, doctorul... A chemat o soră şi i-a dat-o în primire pe Lenuţa. împreună au urcat sus, la baie. Fata înainta şovăelnie, alăturându-se de maică-sa, ca un pui speriat. O înfiora solemnitatea vastelor săli, tăcute, neospitaliere. Participa la un rit straniu, necunoscut, a cărui gravitate o simţea instinctiv, fără s'o înţeleagă. Se petrecu în ea o turburare când sora, cu un gest simp'u o invită să se dcsbrace pentru baie. Se supuse pierdută. Terminase. Nu-şi mai găsea îmbrăcămintea. Fusese dusă la desinfectat. Sora i-a întins pe rând o cămaşă aspră de în, alte vestminte, mirositor de curate. Fata s'a uitat la ele nesigură. Erau largi, disgraţioase şi îmbrăcându-Ie a avut sensa- ţia că se integrase într'o altă viaţă, că ceva din făptura ei nu-i mai aparţinea. De acum încolo nu va exista pentru ceilalţi şi nici chiar pentru mama. Intrase într'o nouă orânduială, unde dirijau legi invizibile, ce aveau să hotărască destinul ei. Sora o conduse în odaia de dormit. Mai erau trei fete înăuntru. Lenuţa de emoţie n'a dat bună ziua. Se mişca stânjenită ca şi cum ar fi fost o intrusă. Nu îndrăsnea să le întâlnească figurile supte, curioase.

Tovarăşele ei... Mama a ajutat-o să-şi aranjeze pachetul cu alimente, obiectele de toaletă.

Patul îl avea în fund, şi alături o noptieră joasă de lemn. La despărţire, Lenuţa a căzut în braţele

mamei, pe jumătate leşinată apoi s'a întins cuminte în pat. Când a ieşit din cameră, s'a ridicat încet, apropiindu-se fantomatică de fereastră. Celelalte au lăsat-o, urmărind-o doar din ochi. Da, ştiau, aşa se va întâmpla o zi, două... Nu va mânca dela început, va slăbi, va umbla ca o somnambulă. Dar va trece. Şi se va obişnui pe urmă...

Cu fruntea lipită de geam, Lenuţa se uită în curte, fix, încordat. O desluşeşte pe mamă-sa. S'a urcat în birje, tânărul de pe capră loveşte caii cu biciul, şi o pornesc. Ii tremură un strigăt pe buze, se stăpâneşte, cu toate că simte că i se frânge ceva în piept. Ii scapă un scâncet mic, subţire: «mamă». O ultimă chemare în singurătatea care o învăluie, creşte treptat, în jurul ei, în timp ce birj a dispare Ia vale.. .

Cu toată hrana insuficientă, lipsa medicamentelor, Bisericanii nu e dintre cele mai rele sanatorii. Societatea pentru profilaxia tuberculozei care îl întreţine, nu dispune de prea multe mijloace. E adevărat, că şi Casa Asigurărilor Sociale şi Ministerul Sănătăţii îi dau ceva fonduri. Majoritatea bolnavilor sunt gratuiţi. Cei cari plătesc 180 şi 200 lei pe zi nu rămân vreme îndelungată. Au aceeaşi mâncare ca şi restul bolnavilor. Acelaşi tratament. Adică fată de 26 lei cât se plăteşte alocaţinne pentru un gratuit, nu există nicio deo sebire. Asta îi înrăieşte, îi sileşte să caute un sanatoriu mai ca lumea. De altfel toate sanatoriile stalului suferă de acest neajuns.

Administraţia e nevoită să ia din gura celui ce plăteşte ca să completeze hrana bolnavului sărac. Pe de altă parte nu poţi să dai unuia mâncare mai bună, iar celuilalt nu. Fiind în acclaşi salon, se supraveghează şi de aci nasc invidii, conflicte. Bolnavii se demoralizează şi e mai rău. În sanatoriu trebue să domnească o deplină egalitate. Fiecare bolnav să fie îngrijit la fel, omeneşte. Necesităţile acestea se satisfac în măsura posibilităţilor.

Printre cei ce au colindat sanatoriile, e o pereche, devenită caracteristică Bisericanilor: logodnicii! Ii ştiu toţi, îi înconjoară cu inexplicabilă afecţiune. Le urmăresc plimbările Ia braţ, prin curte, cu o uşoară nostalgie. Numai ei au voie să fie împreună câte o oră, două pe zi. Povestea lor e tragic simplă.

S'au cunoscut într'un mic orăşel de provincie. Erau atinşi amândoi la plămâni, şi se vede că şi-au dat seama deopotrivă că momentul cunoaşterii lor era însemnat de fatalitate. Că de acum înainte esenţa făpturii lor pământeşti, se îngemănase desăvârşit într'una unică. La Bisericani au venit logodiţi. Pentrucă aici nu li s'ar fi admis unirea. Preotul bisericii nu sfinţeşte decât logodne cu hâda fecioară: moartea. Aşa că neavând încotro nu s'a mai împotrivit nimeni. împreună liind, dorul de vieaţă s'a trezit în ei cu săibătecie, răvăşitor. N'au mai cunoscut astâmpăr, şi setea de mântuire, i-a mânat ca pe două epave rătăcite, prin toate spitalele. Dar mântuirea nu s'a ivit nicăieri. Şi atunci au căutat-o în iubirea lor.

Au găsit-o. Convulsiile căutării s'au risipit, lăsând loc unei păci senine. E în această iubire ceva din irealitatea unui sbor de pasăre. O umbră de tristețe le aduce doar măsurile severe. Se văd prea rar şi dorința-i mistuie. Nu cea fizică, ci nevoia de-a fi unul oglinda celuilalt, de a-şi reconstitui imaginile mereu pieritoare. Inlr'una din zile, un fotograf ambulant, nu se ştie cum, a ajuns în curtea sanatoriului... Voia să fotografieze bolnavii? l-au întrebat câțiva ironici, dispuşi de ceartă... Omul căuta pe cineva. Dar până una alta se odihnea pe iarbă. Dacă voiau să-i fotografieze, de ce nu! 15 lei două fotografii, mărime naturală. Au râs amar unii, ceilalți s'au îndepărtat, indiferenți. Logodnicii au consimțit însă, îmbujorați, ca şi cum ar fi făcut un act nepermis. Cc-i îndemnase să-şi fixeze chipurile pe cartonul negru? Poate pentrucă era fotograful, poate din- tr'un sentiment obscur de narcisism viciat. Fotografia executată, o priveau înmărmuriți, fără să se recunoască. Ceea ce le ascundea ochiul lor sufletesc, uneori claritatea oglinzii, înregistrase, rece, inuman, placa de celuloid. Se aflau pentru întâia oară față de ei înşişi, identici, cum le-ar fi fost irică să se privească. Fata a rupt cartoanele dreptunghiulare, şoptind catifelat logodnicului:

— Tu nu semeni.

•— Nici tu, i-a răspuns el, dintr'un acelaşi imbold puternic de amăgire şi a strâns-o cald alături de sine. .

Când s'au despărţit, fiecare îndreptându-se în spre salonul lui, i-a sărutat mâna cu vârful buzelor, într'o atingere nepământeană, gest care pe- celluia în fiece înserare, pura şi eterna lor logodnă a morţii...

... Spre deosebire de Bisericani, sanatoriul din Aiud e netăgăduit mai rău, din toate punctele de vedere. Până şi poziţia geografică e nepnincioasă. Situat la marginea oraşului (care nu prea e departe de centru) înaintea verandelor sale nu se desfăşoară decât o câmpie uniformă, cu orizontul limitat de o dungă neagră de copaci. înfăţişarea Iui exterioară, cu toate că modestă, nu lasă să ghiceşti crâncena mizerie dinăuntru. Sanatoriul cu faţada sa îngustă, cu grădina miniaturală din faţă, împrejmuită de un gard de zid, face mai de grabă impresia unei case arătoase. Ceea ce îl trădează e culoarea albă, imaculată.
Odată intrat înăuntru şi după ce ai pătruns toate ungherele, ai viziunea completă a ceea ce e în realitale. Aici mizeria se târăşte prin camcre, pe ziduri, prin culoare, ca un vierme. Numai Leamna şi Ni- fon îl întrec, altminteri nu cred să existe un altul mai infam. Ce ţi se impune în primul rând întregei tale fiinţe, cu o nestăpânită repulsie, sunt culoarele. Lungi ca nişte tuneluri, friguroase. Le străbat unul după altul, şi umezeala îmi trece încet în oase. Dacă te uiţi înapoi la celălalt capăt al culoarului, nu-l mai distingi. E cu desăvârşire înghiţit în umbră. Geamurile cari dau afară, sunt rare şi la distanţe

mari. Şuviţele de lumină ce se strecoară înăuntru, în loc să împrăştie întunericul, prin contrast, îl intensifică. Se formează un joc de umbre şi lumini, în cari cele din urmă sunt doar sclipiri anemice într'un ocean de obscuritate.

Cobor jos, în încăperile ce vor deveni mai târziu camere pentru bolnavi. Neavând mijloace să construiască odăi noui, administrația s'a gândit să transforme pe cele din subsol. Dela uşă îţi răbufneşte în nas un miros de mucegaiu, de aer stătut. Acelaşi întuneric, mai dens aici şi o umezeală care-ţi suge măduva din trup. Pereţii sunt în bună parte asudaţi. Pardoseala e zidită cu cărămizi roşii. Un beciu sinistru, asemănător cu coridorul gherlei închisorii din Tg.-Ocna. Odăile înşirate pe o lăture şi cealaltă, semi-obscure, cu ferestre al căror nivel se ridică abia cu jumătate metru deasupra pământului. Cum vor locui bolnavii în beciul ăsta? Oricâte transformări s'ar face, igrasia tot va roade pereţii ca o râie, ferestrele nu vor aduna mai mult soare în încăperi. Cu fondurile de care dispune administraţia, sau mai bine zis nu dispune, nu se va putea decât arunca ici colo câteva palme de tencuială, de reparat o uşă şi atât. Faţă de nedumerirea mea, doctorul ridică din umeri, neputincios. Ce e vinovat el. Face tot ce-i stă în puteri. De nenumărate ori a cerut bani ca să amenajeze cumsecade interiorul, dar fără nici un rezultat practic. A obţinut promisiuni, promisiuni şi iar promisiuni. În cele din urmă va fi nevoit să repare în

modul rudimentar beciul. Nu are încotro. Sunt prea mulţi bolnavi, nu are unde să-i mai culce.

Şi ministerul trimite mereu alţii, iar Casa asigurărilor sociale de asemeni. Unde să-i puie? Stau câte şapte, opt inşi într'o cameră, cu paturile aproape alăturate. Ca să mă conving Ic iau la rând. Nu e nimic exagerat. Saloanele sunt prea înguste pentru numărul oamenilor dinăuntru. Paturile îndesate unul într'altul, cu picioarele jupuite de vopsea, de parcă ar fi năpădite de bube. O chiuvetă nespălată, ziduri care au fost odată albe. Acum nu poţi să le desluşeşti bine; galbene, sau cenuşii. În capul fiecărui pal e înfiptă o tabelă neagră pe care sunt însemnate cu cretă gradele temperaturii. Ceea ce mi se imprimă imediat pe retină e goliciunea salonului. Ei bine, sanatoriul din Aiud nu are mobilier în camere. Lucrul pare nefiresc şi toLuşi aşa e. Hainele bolnavilor sunt trântite în dezordine pe tăbliile de fier. Nu există un şifonier, un scaun, dar nici măcar un cuier. Pă-
turile cu care se acoperă sunt vechi şi cele mai multe peticite. Când vreunul obosit de-a sta întins pe pat, ar vrea să se ridice, nu are unde să se aşeze. Acesta e « confortul» specific al sanatoriilor noastre. E parcă anume aranjat ca să-i amintească permanent bolnavului că nu-i decât un tuberculos. O lepădătură a cărui unică menire e să moară cât mai repede. De aceea odată internaţi, se simt condamnaţi dinainte, fără drept de apel. Figurile lor au tristeţea schiturilor părăsite. Ideia morţii e înrădăcinată organic în ei, ca

însăşi boala. Ceea ce-i desnădăjduitor până la sinucidere, e că acestor oameni li s'a luat dreptul de a spera. A mai spera nu într'o însănătoşire, dar într'o vieaţă omencască, o îngrijire reală, a devenit, absurditate. Şi cum să mai spere? Câte opt inşi într'o odaie, unul mai grav decât celălalt. Noaptea, în liniştea profundă, câte-o isbucnire de tuse, care îţi încordează nervii până la isterie. Un altul sufocat de febră bâiguie cuvinte fără şir. Sudorile trupurilor se amestecă, infectează aerul. Din acest mediu, ce-i trage la fund, ca o mlaştină, nu se mai ridică nimeni. Ii văd întinşi în paturile lor mizere. Pământii, construiţi doar din proeminenţe osoase, cu licăre stinse în orbitele căscate ca nişte prăpăstii. Nu mişcă nici unul. Au o fixitate fascinantă în priviri. Se uită dincolo de obiecte, de fiinţe, privirea lor îmbrăţişează neantul. Mumii fără suflet, asta sunt. Am ieşit afară, ca să mai respir puţin aer în culoa-

rul întunecos, prin care Ia răstimpuri trecea câte un bolnav, cu chip prelung şi paşi fără sunet, ca o fantomă...

Pe măsură ce descifrez angrenajul intim al sa- natoriului, îmi dau seama treptat de dureroasele lui lipsuri. E în aşezarea şi gospodăria lui o stare de provizorat, care prelungeşte agonia, desechili- brează. De aceea nici personalul medical nu are dispoziţia necesară ca să muncească mai cu tragere de inimă. Aşteaptă de azi pe mâine o îmbunătăţire, ce întârzie să vie. Medicamentele ca de obi- ceiu nu sosesc la timp, şi niciodată atât cât trebuie. Şi sunt unele pe care ministerul le are în cantităţi enorme. Uleiul de camfor şi clorura de calciu. Doctoriile zac în pivniţele magaziilor, iar în spitale bolnavii se usucă, cerşind leacurile de alinare. Murmurele de revoltă stinsă se înalţă de pe buzele albe de suferinţă ale bolnavilor. De ce i-au adus aici? îmi şopteşte unul, cu glasul sfârşit. Decât să moară în spital, mai bine acasă, nu printre străini... De trei zile îl sfredeleşte un junghiu între coaste şi nu se găseşte o picătură de ulei de cam- for ca să-şi amorţească locul. Omul în alb a încercat să-I îmblânzească. A mai înaintat o notă, cerând să i se trimeată o cantitate din ambele doctorii. Va veni, nu se poate altfel. Să aibă numai răbdare. Ştie bolnavul că atunci când are uleiul, nu-l precupeţeşte. E doar pentru ei. Dar să mai aibă niţel răbdare. «Nu mai pot», se vaită încet bol-

navul şi adâncindu-şi capul în pernă, isbucneşte într'un plâns mic, de copil chinuit. Ceilalţi, ridicaţi în coate îl pironesc pe tânărul ce plânge, pe doctor, fără să scoată o vorbă. Din atitudinea lor aşa cum stau cu spatele curbat şi gâtul întins, isvo- răşte un reproş mut, adânc, pe care omul în alb nu-l suportă. încearcă să-i liniştească şi iese apoi. Scenele astea se petrec zilnic. E deopotrivă de abătut.

La fiecare pas se izbeşte de nevoi. Dar asta încă nu e nimic faţă de celelalte găuri. Cu ce să le umple? Cu braţele goale? A început să se resemneze, copleşit de indolenţa celor de sus. Trimite rapoarte peste rapoarte, dar totul e inutil. Nu se deranjează nimeni ca să constate halul de mizerie. Fug bolnavii de sanatoriu, ca de ciumă. Pentrucă ştiu că îi îngroapă de vii, că nu vor mai pipăi lumina. Numai constrânşi, disperaţi, numai atunci consimt să rămâie, când iluzia unei reveniri la vieaţă s'a prăbuşit definitiv. Mijloacele de căutare sunt aproape tot atât de primitive ca şi acasă. Nici medicamentele, nici injecţiile, nici intervenţiile chirurgicale, nu contează atât cât hrana îndestulătoare şi higiena. Dar ei nu le au pe amândouă. Ştiu bolnavii că oftica se vindecă greu, că trebue să lupte în fiece ceas împotriva microbului duşman. Cu ce însă? Bucătăria în care se găteşte mâncarea e o hrubă sumbră, cu o vatră de pământ, neagră, afumată. Alimentele stau răsturnate peste tot iar

mormanele mărunte de gunoaie se pitesc pe după colțuri ca nişte căciuli. Prea strâmtă încăperea, că nu ai unde să te mişti şi pereții spongioşi, ca un burete. Oricât s'ar osteni bucătăreasa n'are cum să ție curat. Din vasele astea cât un hârdău, nespălate, nefrecate, mănâncă peste o sută douăzeci de bolnavi. Măsuri de higienă, naivități. Nu există nicio urmă de instalație. În locul bucătăriei moderne, zidită cu faianță, cu vase de aluminium, cu chiuvete de porțelan, o rudimentară bucătărie de țară.

La fel şi spălătoria, sufrageria, cazanele pentru desinfecția rufelor, călcătorul, uscătorul, sunt aparate pe cari sanatoriul din Aiud nu le-a visat măcar. Rufele bolnavilor din diferite stadii, la spălat, se amestecă între ele, la nimereală. Agravarea celor mai slabi e neîndoelnică. Baccilul nu moare decât la 130 gr. căldură. Totuşi sanatoriul posedă toate aceste aparate. Chiar de multă vreme, îmi spune doctorul, Glumeşte? Nu, chipul lui respiră o seriozitate înăsprită de tristețe. *Aparatele există, dar la vamă.* Toată povestea asta are în ea ceva absurd, de necrezut. Ministerul sănătății a comandat în străinătate maşinile. Neplătindu-se taxa la vamă, au fost reținute. Până când, dela o anumită dată s'a perceput un nou impozit de 40 la sută asupra obiectelor tehnice cari vor fi aduse din străinătate. Or, aparatele sanatoriului fiind de mai înainte, nu trebuiau să sufere plusul de impozit. Cei dela vamă n'au găsit argumentul destul de puternic. A intervenit

ministerul sănătății, a intervenit şi ministerul de finanțe, fără rezultat. Plictisindu-se amândouă, au lăsat afacerea baltă.
Şi aparatele continuă să ruginească la vamă, iar bolnavii în sanatoriu...
Pentru cei peste o sută de bolnavi, sanatoriul nu are dccât o singură sufragerie cât o odaie de dormit. E murdară şi cu câteva mese jegoase, împrăştiate la întâmplare. Scaunele sunt răsturnate, iar duşumeaua pătată cu stropituri de var. Se spo- ieşte. Unde încap aici toți? Douăzeci, treizeci de inşi e deajuns ca să umple sufrageria până la stri- veală. E lesne de înțeles că suferinzii fac cu rândul, ca la corvoadă. Mănâncă iute, înghiontiți de foamea celor ce aşteaptă să le ia locul. De curățenie au învățat să nu se mai sinchisească. Nici vesela măcar nu e sterilizată, fiindcă aparatul special pentru asta lipseşte. Farfuriile, furculițele sunt spălate la repezeală cu puțină apă caldă, şi redate mesei, spre folosința nouilor veniți. E câte unul începător, care refuză să mănânce. Ii e teamă să nu se îmbolnăvească mai rău. Cine ştie ce bolnav pe ducă s'a servit de furculița, sau lingura ce-o ține în mână. A mai fost el Ia alt sanatoriu şi a vă- zult cum e acolo. O albie pătrată de metal, străbătută de un curent electric, unde apa tare ca acidul desinfectează vesela. Un ascensor mic aduce mâncarea de sus dela bucătărie, iar altul urcă cu farfuriile sterilizate, atât cât durează dejunul. Nu ca aici. Stropeşte farfuria cu o gură de apă căldi- cică,

sau rece, apoi o netezeşte cu două trei ştersături. De cele mai multe ori rămâne umedă şi cu fărâme de mâncare, lipite de margine, ca nişte bobite. A refuzat să mănânce. A răbdat până la sfârşitul mesii, dar a simţit că i se moaie genunchii şi îi năvăleşte un leşin la inimă. S'a strecurat printre ultimii şi a început să înghită mâncarea, rar, ca pe noduri. Asta a fost la început, când şi schimbarea scuipătoarelor de mână, îl îngrozea. Scuipătoarele cari în fiece zi se umpleau cu flegma bolnavilor, nesterilizate. Acum de voie, de nevoie, s'a obişnuit.
În zidul unei odăi alăturate sufrageriei e instalată o cutie de metal, cu arcuri de oţel, pentru desinfectarea scuipătoarelor. Dar nu funcţionează. Şi mai sunt alte două aparate, de asemeni inerte. Aici şi-a vârît ghiara, fiscul. O afacere încurcată, din care e limpede doar că sanatoriul e întristător de zadarnic. De când sufrageria e în reparaţie, reparaţie mereu prelungită, prânzurile şi cinele bolnavilor au loc pe culoar. Mi-a fost dat astfel să văd una din cele mai cutremurătoare scene din vieaţa mea. La capătul unui coridor obscur, era pusă o masă neaşternută, iar pe ambele ei laturi, două bănci lungi, fără rezemătoare. Din toate părţile se târau bolnavii, căutându-şi un locşor să se aşeze. Nu mai încăpeau. Stăteau înghesuiţi, strânşi şi când ridica vreunul mâna, se lovea cu cotul de celălalt. Din cauza curentului ce alerga dealungul culoarului cu uşile deschise, se îndesau mai tare în vecin ca să se

încălzească. Unii mai debili izbucneau în tuse, şi înghiţeau mâncarea nemestecată, să termine mai iute.

Scufundaţi în obscuritate, ca înlr*o ap3 nengră, înfăşuraţi în paltoane, cu căciuli de lână pe cap, nu distingeai decât degetele vii şi osoase, executând mişcări nervoase, ciudate. Un dans al degetelor, neregulat, fără ritmică, dar expresiv prin mimica lui extraordinară. Mă uitam fascinat cum se întind să apuce un obiect, se crispau toate odată, se destindeau, făceau gesturi neprevăzute, se încordau din nou şi jocul reîncepea în acelaş ritm. Figurile lor, prin contrast, aveau o imobilitate, o severitate, accentuată şi de umbră. Nu le desprindeam bine din această pricină, mai ales că intunericul îi uniformiza. Doar pupila câte unuia strălucea intens, punctând ca un sâmbure de lumină, ceaţa ce-i învăluia. Sgomotul furculiţelor, al farfuriilor din tinichea, cu smalţul crăpat, suna straniu în liniştea cuprinzătoare. Nu se auzea o şoaptă. La un moment dat însă cineva a bătut cu pumnul în masă:

•— Lă-mi o altă canăl asta îmi taie buzele. I s'a adus o alta. La gură avea smalţul plesnit şi tinicheaua desgolită, tăia. De altfel aşa era toată vesela. Tinichea smălţuită. Tăcerea ruptă, părea câ aceşti oameni, ale căror mâini aveau doar fluide, vor deveni vii. Un tânăr s'a ridicat, şovăind, murmurând celor de alături:

— Nu mai mănânc, m'a apucat febra şi trage ţimentul... Nu-mi mai simt picioarele.

Treziţi, fiecare din ei îşi pipăiau picioarele răcite, zorindu-se să se înapoieze în odaie. Un râs hodorogit, rău, se sparse deodată în mijlocul bolnavilor, plesnindu-le nervii, înfiorându-i. Limpezit de o rază a zilei, se desluşea în fundul mesii vag, un cap respingător, rânjit.

— E, ce să-i faci, deocamdată pe culoar, mâine în grajd şi poimâine te pomeneşti la cimitir. Acolo nu trage la picioare...

Bolnavii îi întorseseră spatele, îndepărtându-se nesimţiţi ca umbrele. Cineva îl drăcuise şi-şi făcu cruce. Cel din fund râse crud, dar sufocat pe neaşteptate de un val de tuse, se duse înspre camera lui. La fiece pas se oprea, trupul îi vibra, sgâlţâit de tuşea, a cărei ecou răsuna pe culoar, grav, profund, ca un clopot dogit...

«Gândacul» îl porecliseră bolnavii din sanatoriu. Nu era duşmănos, dar avea un râs care-ţi strecura fiori sub piele. Alminteri băiat deştept. Fost învăţător. Era darnic cu ceilalţi, însă avea o voluptate curioasă să-i înspăimânte. Vorbea de moarte, ironic, cu cinism. Poate ca să alunge propria sa obsesie. Era în ultimul stadiu. îşi făcea o plăcere de-a-şi aminti sieşi şi celorlalţi că sunt pe copcă. EI, mai ales el, care avea zilele numărate. O lună şi jumătate, cel mult două... Cu prima frunză de toamnă. .. Uneori nu se uita Ia nimeni, era morăcănos, nu-I mulţumea nimic.

Mâncarea era infectă, medicamentele mucegăite. ..
Nu exagera: nu voia să admită că nu avea pe de-a'ntregul dreptate. Pe urmă îi trecea criza. Aşa sunt toți cei cari mai au puțin. Aruncă la o parte hrana, îngrijirea medicală nu-i satisface, văd cele mai neînsemnate neglijențe, oriunde. De ce îi spuneau ăstuia gândac? Era un tic răutăcios al lui. Când devenea brutal pomenea des de « gândacul» care roade plămânii. « Gândac » înseamnă tuberculoză în argot popular. Şi el se folosea des de argot. De aceea l-au botezat aşa. E culcat pe pat, într'o cameră, împreună cu alți bolnavi. Are un cap urît de maimuță, cu buze subțiri, care când râde des- velesc gingiile galbene şi dinții lucioşi ca un craniu iustruit. Râsul i se încheagă greu, desfigurând obrazul brăzdat de nenumărate cute. Stă culcat, solemn, cu ochii închişi. Visează? Somnolează? Sgomotul uşii I-a deşteptat. A ridicat pleoapele, surprins, îngânând ca pentru sine:

— Credeam că e maica, i-am cerut ceva.

Nelămurit de prezența mea, nu ştia ce atitudine să ia. Avea una răuvoitoare, nesigură dacă să aluncce în brutalitate. Când a aflat, liniile obrazului i s'au destins într'un zâmbet ironic, tăios. **A** uitat pentru o clipă că e bolnav, că se destăi- nuieşte. Şi a urmat să-mi povestească vieața sa, de aiurea, de aici.

Boala i s'a agravat la sanatoriu. Mâncare insuficientă, proastă, o promiscuitate de neînchipuit. Cărți de citit nu există. Câteva vechi, fără mare valoare. Niciun mijloc care să te sustragă boalei. Ba

dimpotrivă. îmi descrie toate lipsurile, cu patimă, cu furie. Medicamente nu, curăţenie nu, mâncare bună nu. Atunci? Veselă de tablă, nesterilizată la masă. Odăi fără mobilier. Asta se numeşte sanatoriu? Lagăr de leproşi, mai rău, de o mie de ori mai rău. Respiraţia i se precipită, tuşeşte înfundat în palmă şi urmează mai potolit:

— Cel mai bun lucru e să te resemnezi.

O scânteie de nebunie i se aprinde brusc în ochi: Cum să te resemnezi cu ideia că mori, că nimic pe lume nu te mai poate scăpa, cu niciun preţ. Cum? Dacă ar fi cei puţin o moarte fulgerătoare, dar mori în fiece clipă, putrezeşti încet, încet...

Glasul lui are rezonanţe turburătoare, învăluie tot din juru-i într'o plasă de desnădejde. Tace, cercetează minele tovarăşilor de boală, cari îl pironesc, năuci. Are o isbucnire de râs scurt, crispat. Dar râsul se prăbuşeşte în el, neînchegat: — Şi te gândeşti că unii din ăştia mai au curajul să spere. Hml Ar trebui pe frontispiciul fiecărui sanatoriu să graveze cu litere negre: Lăsaţi orice speranţă, voi ce intraţi... Iţi aminteşti versul? Privirea Iui sfredeleşte, aţintită spre mine. Se culcă apoi pe spate, îşi trage plapuma până la gât, spunând simplu:

— Acum vreau să dorm.

Şi închide pleoapele, ignorând cu desăvârşire existenţa celorlalţi.. .

Ca atâtea alte poveşti din sanatoriu, e şi asta tot atât de tristă, de neprevăzută. Lucrurile s'au petrecut simplu, tragic, făsă să işte nici un ecou, nicăieri. Cu crâncene economii, administraţia a reuşit să adune o sumă ca să cumpere un porc şi o scroafă. Mai târziu a mai cumpărat un bou şi o văcuţă. Mâncarea nu-i costa nici un ban. Resturile de hrană dela bolnavi erau sterilizate, şi date apoi vitelor. De Crăciun se tăia câte un porc gras şi aveau bolnavii slănină, jumări, de toate. Vacile se îmulţiseră de asemeni şi la un moment dat numărau vreo douăzeci şi patru. În fiecare zi era lapte proaspăt, îndestulător. Ce rămânea, îngrijitorul îl prefăcea în unt. Aşa că bolnavii nu jinduiau după un pahar cu lapte, sau o felie de pâine cu unt. Toate astea au mers bine până la un timp. Fiscul a prins de veste şi a venit să puie impozit pe vaci şi pe porci. Asta nu se mai numeşte sanatoriu, ci fermă, aşa pretindea. Degeaba a vrut să-i explice doctorul că fiece sanatoriu ar trebui să aibe o mică fermă, ba şi una mare, care să producă toate alimentele necesare. Pentrucă pe piaţă costau însutit mai scump. Apoi ce avea el, nu era chiar fermă. Acolo, câţiva porci şi două duzini de vaci, ca la casa unui om gospodar. Şi dacă e vorba de impozit, să plătească statul, că tot e sanatoriul lui. Dar fiscul n'a vrut să înţeleagă. Neavând încotro, administraţia s'a scutit de porci. Mai rămâneau însă vacile, şi li-era teamă să nu le con- fişte. Teama a fost întemeiată. Într'o bună

zi s'a ivit un om, cu o autorizaţie semnată de minister, că are ordin să ducă vacile.

Doctorului nu-i venea să-şi creadă ochilor. A sucit şi a răsucit hârtia, galben de emoţie. Nu încăpea nici-o îndoială. Omul avea autorizaţie. De geaba s'a înverşunat că vacile sunt ale sanatoriului, nu ale ministerului. Nu avea nici un drept să-i ia vitele, n'a dat măcar o para chioară. Ce să facă ministerul cu ele, să le ţie în birouri? În zadar. Era scris negru pe alb. Aşa sunt îi de sus, anapoda. Când era cu construcţia gardului de ciment, n'a întrebat nimeni administraţia sanatoriului, cam cât ar costa. S'au pomenit cu un inginer ungur, care luase antrepriza. I-o dăduse lui ministerul. La sfârşit când a terminat gardul, i-a prezentat factura directorului ca să semneze că i l-a predat gata. Pe factură era trecută suma de cinci sute de miil Şi gardul nu valora mai mult decât o sută. Acum nu mai era nimic de făcut. A semnat. Cu diferenţa de patru sute de mii ce n'ar fi realizaţi O parte pentru îngrijirea parcului, căzut în paragină, alta pentru alimentaţie, pentru grâu...

Grâul îl vinde ţăranul cu 3.50, iar negustorii făina cu şapte lei. Dar cu ce să macine grâul? Fiscul spune pe urmă că are fermă. Şi după toate astea îi mai lua acum şi vacile. Nici nu ştie măcar unde i le duce. Omul trimis de minister a intrat liniştit în ţarcul vacilor, le-a adunat, le-a numărat, apoi a îndemnat turma să iasă. Vitele şi-au frecat coastele unele de altele, au mugit nehotărîte şi îmboldite de strigătul

omului, au năvălit în drum cu boturile în vânt, neştiind încotro s'o ia. Bolnavii deşteptaţi de mugete s'au apropiat de ferestre, privind contrariaţi, fuga vacilor, a căror ugere pline, cu lapte jucau încoace şi încolo, vesele, ispititoare...

După câtăva vreme s'a aflat că au fost duse la administratorul spitalului central de boli mintale... Iar celui de aici dela sanatoriu, i se mai pune poprire pe salariu, pentru impozitul vacilor. . .

La Leamna, mizeria e mai crâncenă, mai stridentă. S'a infiltrat în lucruri şi fiinţe, le-a diformat contururile, impregnându-se în ele ca o amprentă. E atât de înrădăcinată în materia moartă a obiectelor, încât nici nu izbuteşti să ţi Ie imaginezi altfel. E o simbioză desgustătoare între microbul mizeriei şi trupul sanatoriului.

înainte de a intra, curtea cu pământul răscolit, cu copaci neîngrijiţi, sălbateci, îţi sugerează mizeria dinăuntru. Parc nu are sanatoriul. Doar priveliştea unei câmpii, străbătute de şosele, ca de râme încolăcite, din mijlocul cărora se ridică nouri gro-i de praf. Clădirea e tatuată cu pete de tencuială, care din aruncăturile mistriei, au luat forme ciudate, împodobind etajul inferior. Se mai clădeşte unul deasupra. Prea mulţi bolnavi şi nu mai sunt nici paturi, nici saloane. Când pătrunzi în culoare, te izbeşte asemănarea cu cele ale sanatoriului din Aiud. Tot aşa lungi, obscure, cu uşi nevopsite, sau vopseaua

roasă, cu ciment murdar pe jos. Numai că aici pasul ţi se înfundă în praful de var, împrăştiat pe podea, lipit de ziduri, de ferestre. Mirosul de calcar are ceva apăsător, înnăbuşe. Camerele la fel ca şi dincolo. Nevăruite, neluminoase, fără urmă de mobilă. Nu au nici măcar chiuvetă să-şi spele mâinile bolnavii sau să bea noaptea un pahar cu apă. Zac în paturi de fier, cu saltele rupte, neînvelite cu cearceafuri. Se acoperă cu pături, şi când le e frig pun şi hainele pe deasupra.
E copleşitor cât de inutile sunt sanatoriile Statului. Nu contribue cu absolut nimic la însănătoşirea tuberculoticului, dar nici măcar nu-i ameliorează boala. Ba, dimpotrivă, majoritatea se agravează. O ştie fiecare, şi în deosebi medicii, că tuberculoza e o boală cu substrat social. În medie nu ies vindecaţi din sanatoriile statului mai mult de 1 %. Restul uşor amelioraţi, mai gravi şi morţi. Acesta e tristul adevăr, ascuns de conducătorii spitalelor. În bună parte, sunt recidi- viştii. Adică acei cărora li s'a dat drumul, aparent vindecaţi, şi se întorc îndărăt cu focarele deschise. Chiar dacă se întâmplă să plece vreunul ameliorat, fatal e să se înapoieze mai grav. Pentrucă Ia noi încă se mai face greşeala de a-i izola pe bolnavi în vârful munţilor, când ei s'au născut şi au trăit în aerul de şes. E dovedit că'aerul tare nu e de prima necesitate pentru însănătoşirea bolnavului. Cea mai bună dovadă e că ai tuberculoşi şi la polul nord şi la

ecuator. Ori vindecarea bolnavului trebue să se săvârşească în clima în care el vieţueşte. Pentrucă dacă îl tratezi la o altitudine ridicată, cicatricile lui se vor redeschide în scurtă vreme. Veţi găsi la noi bolnavi din Oltenia, internaţi în sanatoriile din Transilvania sau cei din regiunea dealurilor la spitalele din şesurile Olteniei. Aruncaţi la întâmplare, unde dă Dumnezeu, fără niciun criteriu medical, fără cel mai mic interes pentru soarta suferindului.

Plămânii bolnavilor au nevoie de aer curat. Da, dar de ce nu există parcuri bogate în jurul sanatoriului? Nu numai pentru aer, ci şi pentru încântarea sufletească a bolnavului. Natura exercită o influenţă binefăcătoare asupra psohologiei sale. Liniştea, abundenţa plantelor, culorile variate ale florilor, îi creiază o permanentă stare de calm, de regăsire lăuntrică. Nu parcuri veştede, aride, a căror viziune înnăspresc sentimentul de gol, de în el u ct abil sfârşit. Şi astea sunt lipsuri relativ exterioare, cu toate că tot atât de necesare ca hrana, ca medicamentele.

Inchipuiţi-vă că sanatoriul popular din Viena are băi la fiece salon, cameră de muzică cu instrumentele respcctive, o bibliotecă asortată, o sală de lectură, afară de imensul parc împodobit cu speciile dintre cele mai preţioase flori. Iar în ce priveşte alimentaţia

şi în deosebi dulciurile, fructele, sunt aşternute pe masă. Bolnavii pot mânca cât vor, cât Ie ajunge.

Când mă întorc la cele ale noastre, şi în special acum la Leamna, mă cuprinde groaza. Aproape nici nu merită numele de sanatoriu. Mai de grabă azil, dar un azil pentru golani, unde plăteşti cinci lei pe noapte, ca să-ţi torturezi oasele pe un pat de scânduri. Leamna îşi revendică totuşi o mică superioritate asupra sanatoriului din Aiud. Are aparate. Pentru desinfcctatul rufelor, pentru uscatul lor. Un motor « Diesel » care să le puie în mişcare. Toate maşinile necesare păstrării unei hi- giene riguroase. În subsolul necurăţat, doctorul mi le indică pe rând, numindu-le. Maşinile stan culcate, inerte, nevibrând de viaţa lor mecanică. Trag puţin afară uscătorul, nu e nici o rufă; cunosc sistemul dela celelalte sanatorii. Medicul zâmbeşte subţire... Din o sută douăzeci de bolnavi trebuia să fie ceva lingerie. Rufele se spală măcar la două zile. Mă uit mai atent, nemişcarea maşinilor îmi

devine suspectă. Nu-i nici una unsă, nu au aspectul să fi fost întrebuinţate. « Disel »-ului nu i se zăreşte cureaua de transmisie. Aflu. Aparatele nu funcţionează. Sunt aduse de vreun an, dar pentru instalarea lor şi punerea în mişcare, e nevoie de' 18.000 de lei. De luni întregi se amână mereu trimiterea acestei modeste sume. Un sanatoriu fără întreg aparatul tehnic, nici nu poate fi considerat astfel. E peste putinţă să ai cea mai elementară

măsură de higienă. Rufele bolnavilor din ultima fază, se amestecă cu cele ale începătorilor. Contaminările, agravările se ţin lanţ, şi eşti silit să stai cu mâinile în şorţul halatului, dezarmat. Acelaşi lucru cu scuipătoarele, cu vesela. Spălătoria Leamnei e instalată într'o baracă de scânduri, din mijlocul curţii. Rufele se tăvălesc pe pământ, mormane, una peste alta, aşa cum îi vine la îndemână femeii. Spălătorsasa le freacă cu săpun într'o albie, tot atât de mare cât ar ajunge să îmbăiezi un copil de opt ani, şi le aruncă ghemotoc într'un cazan de fiert. După câteva secunde le scoate afară, le scutură niţel, şi le atârnă pe-o frânghie, în curte. Numai curate şi albe nu sunt. Ce să pretinzi dela o singură femeie 1 Lă şi ea zor că altminteri nu mai termină într'o lună. A frecat rufele de i-a ros pieliţa mâinilor. Mai bine se lăsa păgubaşă. Şi-aşa, şi-aşa, mare pagubă nu e. Şi bolnavi, şi o albie, că nu ştie cum să mai întoarcă rufa... l-a frânt braţele, nu alta. Spre convingere, spălătoreasă ne întinde mâinile:

— Ia poftim, mint don doftor?

Degetele îi sunt tumefiate, roşii, ca vârfuri de sfeclă. În unele locuri pieliţa e crăpată, descoperind urme de carne sângerie. Ne îndepărtăm şovăitori, neîndrăsnind să-i mai răspundem ceva. Mâinile rănite ale femeii umilesc...

Atât bucătăria cât şi sufrageria se află în acelaşi hal de murdăria. Pentru gătitul unei cantităţi enorme de

mâncare nu e decât un bucătar. Ajutor nu are. Omul e descumpănit neştiind singur de ce să se apuce mai întâi. Să pregătească carnea, să curețe ceapa, sau să îngrijească de curățenie. Azi face friptură. În săraca listă de mâncare zilnică e un eveniment. De ciorbe şi supe, bolnavii sunt să- tui. Cu toate că e carne de vacă, le place. Parcă în friptură şi cu nițel sos, are alt gust. Fiind ora nimerită înaintea mesii, intru şi în sufragerie. Decor neschimbat. O odaie ceva mai largă ca una obişnuită, tapetată cu flori umile, galbene şi şterse. O masă acoperită cu un fel de cearceaf imprimat cu pete de grăsime. Un miros greu, de aer putred îți năvăleşte în nări. Una din femei a uitat să deschidă ferestrele. Fără grabă se duce să le înlăture, apoi se întoarce şi şterge farfuriile. întreaga veselă e ca şi în celelalte părți, de tablă smălțuită. Smalțul însă îl descoperi mai rar. Iți face impresia că are bube. Ridic o farfurie, o întorc. E asudată pe dos, umedă. Doctorul pune degetul şi prinde o picătură de apă pe vârf. Iar? Asta se întâmplă

regulat, de pomană se răsteşte la femeie. Sanatoriul are mai curând nevoie de ea. Cine se angajează să servească? Pe de o parte femeilor le e frică de molipsire, iar pe de altă parte nu le convine salariul de 500 lei pe lună. Nici cât să trăeşti o săptămână. Deşi în genere țărănci, au totuşi instinctul, nu propriu zis al curățeniei, dar al decorului. E altceva acolo unde dau de faianțe, undj e pretutindani lustruit. Faptul că nu trebue să-şi bage mâna oriunde, că lucrează cu obiecte metalice, aparate, le dă o inexplicabilă siguranță. Nu se mai tem de molipsire, fiindcă îşi dau seama că contactul cu bolnavii e limitat. Au încredere şi dispoziție de muncă. Aici dimpotrivă; salariul e mizerabil şi mereu se isbesc de bolnavi. Deaceca fug dela sanatoriu, uneori cu câte un pachet la subi u iară. Când se dcscoperă dispariția unor lucruri e prea târziu. Cele care rămân sunt obraznice, înrăite. Au un dispreț nestăvilit pentru bolnavi. Toată robustețea lor plină de sevă se revoltă. Nu-i suferă şi o arată pe față, crud. Asta se vede mai ales la masă. Le aruncă farfuriile cu mâncare, ca la câini. Răspund în doi peri, şi când un bolnav le ccre ceva, se prefac că nu aud. Şi atunci când devin mai umane, încă se petrec conflicte cu bolnavi. N'au experiență cum să scrvească şi nu-s îndemânatece. Certurile ce se iscă sunt întretăiate de sclipiri surde de ură. Aşa a fost şi în ziua când s'a servit friptură.

Nevoind să se aplece prea mult peste masă, servi« toarea a întins farfuria susținută doar cu două degete. Farfuria a oscilat odată la dreapta, apoi la stânga şi pierzându-şi echilibrul, s'a răsturnat brusc. În clipa în care i-a restabilit poziția normală, jumătate de sos se vărsase. La reproşul bolnavului, înfuriață de propria ei stângăcie, îmbulzită de alte servicii, femeia i-a « dat dracului». A fost dată afară. Lar bolnavii au rămas cu coatele pe masă, uitându-se unul la altul, muți. Apoi au început să mestece alene, chinuit, cu ochii fixați în farfur e. În fundul mesei unul mai tare, îşi încurajează tovarăşul: — Hai bă, nu fii prost, azi e friptură.

Friptură, da, uitaseră. Era sărbătoare.

Odată cu căderea nopții, când se sting luminile în sanatoriu, bolnavii trec la culca e. Noaptea pentru ei nu e de obiceiu prilej de linişte. În tăcerea care-i învăluie, au atenția încordată asupra celui mai neînsemnat junghiu, asupra unei mici tresăriri nervoase. Ii urmăresc contorsiunile de-a- Iungul trupului, aşteptând într'o crispare nedefinită, efectul ce va veni. Cunosc natura fiecărei senzații, şi prevăd dinainte, ravagiile ce le vor deslănțui în organismul lor. Nu numai după intensitate, ci şi după perfidia cu care se însinuiază, fie în piept, fie în coaste.

într'o astfel de noapte, s'a consumat faptul. Eupă ce isbutiseră să somnoleze, au auzit vag, prin

întuneric, svâcnetul subit al unui bolnav. A scos un geamăt şi parcă rămăsese înțepenit pe pat, cu coatele

în pernă. A urmat o tăcere, apoi deodată un gâlgâit abundent, ca dintr'o damigcană. Lichidul plesnea cimentul, straniu, însoțit de horcăituri aproape ritmice. Cuprinşi de panică, bolnavii s'au dat jos din paturi, împiedicându-se unul de altul. Cineva a aprins lumina. Un piciu de vreo 11 ani, cel mai tânăr pensionar dela Leamna, a început să-şi frece mâinile spasmodic, învârtindu-se în cămăruța goală, rătăcit:
— Auleu! se scurge nea Tudose.
Până acum nu văzuse încă o hemoragie. Un bolnav apăsa disperat soneria. Nu venea nimeni. A eşit pe culoar, a strigat. Ecoul răsună în culoar, repetat, sumbru. În cele din urmă se desluşi nişte paşi ... O soră. Ce e, ce s'a întâmplat? Are o hemoragie Tudose? Ce e pustiu sanatoriul?! de cinci minute tot sună, strigă. Sora se frământă, îşi cere scuze. Era într'un salon, la căpătâiul unui bolnav cu febră ridicată. Ce vor dela ea? Să se rupă în bucăți. Are patruzeci de paturi pe partea ei. La o sută douăzeci de bolnavi, nu-s decât trei surori. Fac şi ele tot ce-i omeneşte posibil. împotriva hemoragiei, nu se pricepe mare lucru, să-I cheme pe doctorul intern. A trimis un om de serviciu după el. Internul n'are locuință în spital, ci la vreun kilometru distanță. Până o să vie... măcar să pregătească injecția. Când a sosit şi doc-

torul, hemoragia se potolise. Bolnavul pierduse mult sânge. I-a făcut injecţia, şi l-au culcat uşor pe pernă. Constituţie viguroasă Tudose, dar se lăsa în voia mâinilor abile ale sorei, ca un copil. Parcă nu mai avea greutate, atât de uşor se simţea.

Sângele lui bolnav se împrăştiase pe perne, pe podea, înroşindu-le violent. Bolnavii se uitau magnelizaţi la petele de un roşu viu, strălucitor, străpunşi de friguri...

A doua zi de dimineaţă era vizita medicală. Nedormiţi, cu cearcăne sub ochi, ca nişte curcubeie, bolnavii treceau la consultaţie, multora trebuia să li se facă injecţii. Zăceau la pat. Cu seringa în mână, urmat de sora care ţinea cutiuţa de mstal plină de alcool, medicul înţepa bolnavii în moalele şezutului. Numai lui Tudose i-a făcut în braţ. Spăla seringa în alcool şi o înfigea iute în carne. Un scurt cf'.at, o convulsionare a feţii şi gata. Un altul. Când a ajuns la piciu, în timp ce-şi ridica sfios cămfşuţa, desvelind o coapsă îngustă cât un fuior şi străvezie, doctorul a observat că i se contractă trăsăturile a plâns.

— Ce-i micule, ţi-e frică? îl întrebă doctorul prietenos, frecând cu puţină vată îmbibată cu eter, locul unde să-l înţepe.

— Nu, spuse încet şi plânse.

— Atunci, de ce plângi?

— Tot cu seringa asta aţi făcut la toţi... şi lui nea Tudose.

Doctorul avu o scurtă ezitare. Se încruntase. Să-l mintă, să-i spuie că alcoolul desinfecta vârful seringei? E adevărat, era una singură în tot sanatoriul.

— Nu e tot asta, murmură omul în alb, dar mâna şovăia, nu dovedea siguranță. II atinse doar cu vârful, fără să i-o înfigă în carne.

— Ai scăpat, gata.

Piciul se uită la doctor, nepricepând ce se petrecuse. Nu-l duruse de Ioc. La zâmbetul complice al acestuia, îi răspunse cu un surâs la fel, abia perceptibil, urmărindu-l cu semnul de întrebare al ochilor săi pluşați, larg deschişi...

Printre bolnavii cu « experiență de sanatoriu », adică acei cari au trecut prin mai toate, pronunțarea doar a numelui « Nifon », e de ajuns să-i în- fioare. O internare aici, e o garanție pentru eternitate. Aureola sinistră cu care s'a învăluit acest sanatoriu, inspiră o teamă bolnavului, mai greu de vindecat decât însăşi boala. Au atâtea încredere că dela « Nifon » nu se mai întoarce nimeni, cum numai un cimitir reuşeşte să ți-o insufle. Afară dacă nu dispari înainte...

Totuşi nu e atât de «personal». Are destule puncte de asemănare şi cu celelalte sanatorii descrise până acum. Tot aşa de primitiv ca şi ele, cu saloane părăsite de lumină, şi unde mizeria se cuibăreşte prin colțuri, te înțeapă, ca ghimpii unui ariciu. Câte şase sau opt bolnavi într'**o** încă-

pere, întinşi în paturi mâncate de rugină. Se acoperă cu pături, şi ca să nu Ie ajungă frigul folosesc hainele

drept învelitoare. Au aceleaşi caracteristice fizice, ca şi bolnavii dela Lemna. Contururile trupului topite, mişcări încete, ca de râmă. Dela o depărtare oarecare, capetele lor ieşite de sub pătură, osoase, cu orbitele negre şi adânci, cu umerii obrajilor proeminenţi ca nişte moviliţe cenuşii, au lucirea mată a unor cranii. Acolo unde mai distingi încă buzele subţiri, fără culoare, va eşi în curând la iveală rânjetul gingiilor. Se şi desenează sub pieliţa subţire insinuant, perfid. Ca şi ceilalţi, au un aer străin de lucruri, asemănător, ceva rătăcit în modul cum lunecă privirea nesigură.
Vizita medicală nu se face decât de două ori pe săptămână. Şi atunci la repezeală, superficial. Dealtminteri oricum ar fi e inutilă. Pentrucă nu există absolut nici un fel de medicament. Până şi uleiurile pentru frecţii sunt rare. Bolnavii s'au obişnuit, nu mai protestează. La ce ar folosi?
Dar ceea ce-i cu deosebire îngrozitor, e foamea dela «Nifon». De orice se pot lipsi, dar de mâncare nu. E prea puţină şi rămân mereu flămânzi. Şi-ar cumpăra câte ceva, ţăranii însă cer preţuri exagerate. Ei nu au de unde să cheltuiască. Mai toţi sunt săraci, internaţi de minister şi Casa asigurărilor sociale. Se sting nefiresc de foame, în loc de boală. Unii, curagioşi pleacă. De foame rabdă şi acasă. La ce să rămâie la sanatoriu?
Într'una din zile i-a răsbit foamea. Li se înmuiase genunchii şi călcau uşor pe ciment, ca într'un sbor. Deveniseră uşori, şi la cel mai mic efort, li se părea că

aveau să se surpe. Cu un ultim imbold de voință au fugit în pădurea din apropierea spitalului. Aici au început să caute înfrigurați fructe. Fetele culegeau mure, fragi, iar bărbații rupeau poamele din copaci, atârnați de câte o cracă. Mâncau lacom, pe săturate, ca să umple golul dureros din stomac. De acum înainte, ori de câte ori erau înfometați, alergau în pădure şi se hrăneau cu roadele crude. N'aveau încotro. Cei mai mulți se îmbolnăveau de friguri. Asta nu-i împiedeca să-şi astâmpere foamea, care le devora ființa, ca un demon. Pe ascuns, când se aflase originea frigurilor, se furişau în pădure, unul câte unul, şi se aprovizionau pentru mai multă vreme. Perspectiva «tremuriciului» cum îi spuneau ei, nu-i înfricoşa. Doar atunci când la întoarcere, treceau pe la cimitirul lor, care îi aştepta cuminte, liniştit, cu crucile strâmbe de lemn, înfipte în movilele de pământ, simțeau o înfijrare.

Maşinal aproape, vârau atunci mâna în buzunare, şi scoteau fructele verzi, aruncându-le prin iarbă, nevăzuți, ca pe bulgări de otravă, fcrjida-şi privii ile...

Ö ZI IN TEÍ ŞI O NOAPTE ÎN BUJAVERCA

Țutr'o bună zi mahalaua toropită de somn, cu ulițele desfundate şi înguste ca un gâtlej, cu casele supte de burta pământului şi gardurile încurcate din nuiele, se trezeşte brusc.

îşi destinde mădularele ei bolnave la soare, respiră aerul, se împrospătează. Trezirea asta la viaţă însă, nu e lentă, ci dimpotrivă, trepidantă, furioasă. Mahalaua pare cuprinsă de-o frenezie, se svârcoleşte, se frământă, ca şi cum ar vrea să se lepede de coaja ei buboasă. Până şi lucrurile capătă însufleţire, participă şi ele la această magică transformare.

Mai întâi e urît şi mizeria dosită în ungherile odăilor se revarsă abundent afară în curte, în întreaga-i hidoşenie. Perne vărgate, din care sbor fulgii, cearceafuri nespălate, scaune bune pentru echilibrişti, divane cu încheieturile sclerozate, sobe de tinichea, pahare colorate, câştigate la Moşi, glastre de lut vopsite în toate culorile, într'un amestec grotesc şi umil. Aşa trântite la întâmplare, lucrurile astea, ciudat, îţi dau sensaţia unor fiinţe batjocorite, ciuntite. Au o tristeţe nemărturisită, moartă, ce te cuprinde şi te stăpâneşte, o tristeţe aproape umană.
În unele curţi, pe frânghiile întinse dela un capăt la celălalt, spânzură rufele de curând fierte, din care se răspândesc aburi grei, mirositori. Bărbaţii sunt duşi la fabrici, ori ambulanţi prin centru. Meseriaşii, cum de pildă tâmplarii, croitorii ş[1] cit marii, rămân acasă. Se vâră în magazie, sau pe după un zid al bordeiului şi muncesc neîntrerupt din zori până în miez de noapte, ca să termine lucrul. Nu crăcnesc o vorbă, aplecaţi deasupra ghetei, a hainei, sau a dulapului, numai să nu işte scandal cu femeile lor.

Femeile sunt nervoase, încruntatc, puse pe ceartă. Se spetesc curățind, spălând duşumelele, spoind, cu mâneccle suflecate şi legate cu basmale pe cap. Una ajutată de fată-sa, a ridicat în două picioare divanul, turnând apă fiartă prin crăpăturile şi ascunzişurile scândurilor. Numaidecât s'a ivit o armată de ploşnițe grase şi gândaci rc ş i, lucioşi, care o luară la fugă prin toate direcțiile, strecurându-se pe unde puteau. De geaba se repezise fata să-i strivească cu tocul pantofului, căci gândacii, lunecau iute pe sub picior, furişându-se peste pitgul uşilor. O vecină, galbenă de mânie, cu LâiLia ascuțită şi ştiibă, a țipat către dânsa, în\âitir.cîu-:i biațele ca pe n.şte lopeți:

-— Păi Line frate, abia făcui şi eu curățenie, şi-mi umpli casa cu murdăriile alea; ce n'ai scuturat divanul pe trotar?

— Care murdării? I'acoio nişte gândaci şi ploşnițe de care ai şi tu.

— Cine, eu fă, neghioabo ? ... Şi ce sgâieşti ochii la mine, crezi că mi-e frică, ai?

— Vezi de tine, fă, scobitoare, spuse cealaltă cu vocea îngroşată, întorcându-i spatele, dispreţuitoare.

Femeia slabă n'am mai zis nimic şi a intrat tăcută în casă. După puțin a ieşit cu un morman de covoare, pline de praf şi petice. Le-a desfăcut calmă, le-a ridicat în sus, plesnind aerul cu o singură scuturătură. Curtea s'a umplut cu rotogoale de praf. A mai scuturat pe al doilea şi al treilea. Praful se

înălţa în nori denşi, împrăştiindu-se într'o pulbere fină pe feţele de perne, pe cearceafurile abia spălate.

— Fir'ai a dracului de officoasă; praf să te faci. Acu ţi-ai găsit să scuturi sdrenţele? Vasile, ia vino mă şi tu de vezi, că dacă m'oi înfige în ciuma ei...

Vasile a ieşit încovoiat din odaie, cu ciocanul în pumn şi o gheată netălpuită în altul. Era sbâr- lil, murdar, plictisit. A potolit femeile şi s'a întors în văgăuna lui, ca să ciocănească mai departe, ghemuit pe un scăunel cismăresc.

Afară, bătrânele mahalalei, alături cu găleata cu var şi bidineaua în mână, vopseau faţada bordeielor. Jos, bordura era neapărat neagră sau albastră şi strâmbă. Bolboroseau între ele, gemeau vă'tându-se de şale. Asta oridecâteori trebuiau să ajute la treabă. Mai stăteau la sfat, comunicân- du-şi botezu ile, nunţile, înmormântările, unde să capete colivă şi covrigi. Pentrucă deşi bolnave şi cu teama că « acuşica îmi sună şi mie ceasu, maică », mănâncă de prăpădesc. Nu de alta, dar să moară sătule.

Câte o babă, ostenită, îşi suflă nasul într'o basma colorată, târîndu-se în curte, după ce a mai admirat odată faţada. Cu căciulele acoperişurilor într'o parte, spoite, şi ochiul geamurilor lustruite, bordeiele au înfăţişarea unor târgoveţi cheflii, îmbrăcaţi de sărbătoare...

Când îşi fac apariţia cositarii, uliţele mahalalei răsună de strigătele baritonale şi uşor legănate ale

cositarilor: —« Spoi tingir, spoi tingir, spoiii...».
Gospodinele năvălesc în poartă cu brațele încărcate de tingiri de aramă, tăvi, vase, chemându-i cu mâinile. De obiceiu însă, nevasta cositarului, colindă curțile adunând vasele de spoit. Rar să nu aibe un țânc în brațe, ori unul mucios ce se ține de fustele ei. Ca să impresioneze. E nepieptănată, miroase a jeg şi un sân plin se revarsă prin bluză, supt cu nesațiu de pui. Doar ochii negri, incandescenți, au o stranie frumusețe. E tânără încă. Pricepe să se tocmească şi să se vaiete. Până ce se învoieşte. Apoi cu un glas insinuant, mieros şi plângăreț ca o litanie:
— Milostiveşte cocoană cu o hăinuță pentru copil, că-i gol mânca-ți-aş ochii, una veche, şi să-ți ajute Dumnezeu şi Maica Domnului...
Țigănuşul încurcat în fuste, scânceşte încet, apoi mai tare:
— Asche moz, că dă mudarafte, se răsteşte măsa pc țigăneşte, şi iar către cocoană, dulce: « O bucățică de pâine", e foame, nu se găseşte la matale, să-i astup gura.
Şi după ce i s'a dat, ezită puțin, dar nu se poate stăpâni înainte de-a pleca:
— Bogdaproste, cucoană, sănătate la bărbățcl şi la copii, şi noroc şi bucurie; da ceva, o fustă d'a matale, n'ai, să pui şi eu pă mine, zău aşa, să-ți trăiască copiii.
— Păi n'oi fi vrând să mă desbrac, se supără femeia, haide i-ați valea şi să spoieşti bine tăvile,

auzi?

Când a strâns destulă văsărie, ţiganca se întoarce pe maidan şi se aşează cu picioarele sub trunchiu alături de bărbat. Maidanul e vast, cu urme di' iarbă pârjolită pe Ia margini şi îmbuibat de gunoaie. Cositarii sapă gropi, pun înăuntru cruciş două-trei lemne şi aprind focul, încingându-l cu foalele lungi de piele. Copiii au uitat de joacă, se apropie de ţigani, curioşi. Se ghemuiesc unul în- tr'altul lăsaţi pe vine, urmărind jocul febril al degetelor. E mai ales unul înconjurat de-o droaie de «ţuşti» admirativi cari se înghiontesc, îşi fac cu ochiul: —Alam de meşter».

Lat şi păros ţiganul. Sburlit, sprâncene îmbinate, groase, sub care scapără luminile ochilor. Braţe desgolite şi vânjoase care se sucesc şi frământă, încordându-şi vinele. Pielea aspră, lucioasă. Cu capul plecat, nu-şi ridică privirile de pe lucru, pufăind dintr'o lulea neagră. Când vrea să scuipe, o strânge între dinţi, şi cu vârful limbii împinge într'o parte, scuipatul gălbui. Fruntea e inundată de sudoare. Se şterge cu palma mânjită de cenuşă. Câteva broboane i-au răsărit şi pe piept, ca nişte boabe de rouă pe iarba părului creţ. A prins o tingire cu cleştele, o freacă bine cu cenuşă, răsucind-o într'una, îndemânatec. După asta a îmbibat o cârpă cu apă tare, să scoată rugina. Lucrează iute, dârz, fără să se oprească. Gâfâie, dar e întărâtat. Ţine o tavă deasupra focului, o încinge, apoi aruncă o bucăţică de cositor înăuntru. Bobiţe argintii, vii, aleargă fluide în cerc. înainte de-a se topi, ţiganul

le întinde şi unge cositorul din câteva mişcări rotunde şi dibace. A isprăvit un morman de vase. Pufăie din lulea şi scuipă, ştergându-şi buzele cu dosul palmei.
-—Or eşti meşter, or la loc comanda, exclamă extaziat un băiat cu pantalonii despicați în față.
Cositarul surâde şi se uită la nevastă-sa. Femeia îşi desveleşte dinții într'un râs mut, şi-l priveşte. E în uitătura ei o nedefinită prețuire şi dragoste. Scoate un măr din traistă şi-l întinde, cu o nebănuită grație a brațului de culoarea lutului galben.
molatec şi plin. El îl ia, mormăie ceva pe țigăneşte şi-şi înfige dinții puternici în miezul acrişor, înghite repede, dar nu lacom. Țiganca potriveşte- sfârcul sânului în gura țâncului, îl mângâie şi-l strânge. E greu de sevă, rotund. «Țuştii» sgâiesc ochii de parcă abia acum l-au zărit. Femeia nu-i bagă de seamă şi continuă să surâdă bărbatului, cu o ascunsă bucurie. Cositarul râde, îl înveselesc mutrele amețite ale puştanilor, . dar deodată se încruntă: —Ce te-a apucat, fa?
Ea fără să-i răspundă îşi acoperă sânul cu o cârpă, cu un gest firesc, stăpânit.
Inserarea s'a furişat în mahala, umbreşte maidanul, transfigurându-1. Cositarii îşi adună sculele, femeile îşi iau țâncii în spinare, se caută, se cheamă, împrăştiindu-se la întâmplare. Maidanul a rămas gol şi liniştit, cu gropile încă roşii de jar, ca nişte răni sângerii. Rar, câte-o voce mlădioasă şi sonoră mai rupe tăcerea nopții ce s'a lăsat deasupra mahalalei:

— Spoi tingir, spoiii...

Ear când înccp să cutreiere străzile, căruțele cu Iăeți cerşetori, oamenii se închid în casă să nu audă jelania ciungilor, orbilor, şchiopilor, desfiguraților, a tuturor betegilor din lume. Copiii au spasme nervoase şi visează urît Ia noapte. De când a paralizat Niculiță a Ioșcăi de frică, mamele scuipă în sân şi-şi fac cruce, ferindu-şi copiii de arătările astea diavoleşti. Singurele curajoase şi miloase sunt babele. Ele nu se sperie, dar tot îşi fac semnul crucii să alunge duhurile rele. În curțile cari există şi porți," nu-i prea Iasă înăuntru. Dar cele mai multe sunt fără, libere ca un maidan. Se zice că sunt răi şi blastămă în gând pe cine nu-i milcstiveşte. Că ce-i însemnat de Dumnezeu, cu un beteşug, om rău e. Că toți sunt încruntați, schimonosiți şi au uitătura fioroasă.

În; inte de Paşti se înmulțesc, de parcă ar răsări peste noapte din pământ ca stafiile. Merg câte doi, şi abia pleacă unii că vin alții după ei. Până pe înserate. Cortegiul acesta funambulesc de măşti slute ține o săptămână, terorizând imaginația copiilor. Umblă dela o casă la cealaltă, cântând un cântec straniu, cu inflexiuni de aramă în voce, cerşind milă. Sunt unele glasuri cari îți strecoară fiori sub piele şi îți evocă nu ştiu ce atmosferă de noroioasă umilință. E un întuneric, un barbarism în umilința asta, care nu mai e creştină, ci sadică şi drăcească. În plină zi şi lumină, odată ce auzi cântecul lor sumbru, te cuprinde frigul şi teama. Trebue să fii cu desăvârşire insensibil ca să

le asculți melopeele. Când încetează, figurile lor sunt concentrate, atente, aşteptând obolul. Femeile le aruncă un ban sau o bucată de pâine, prin întredeschizătura uşii. Un epileptic cântase cu atâta pasiune, încât răscolise sufletele. Ceea ce trezise nu era milă, ci un fel de superstițioasă spaimă de amenințări nevăzute. Căscase globurile albe ale ochilor săi morți, dârdâind de friguri, şi se prăbuşi la pământ, cu gura însângerată şi băloasă. Se svârcolea ca un şarpe, se crispa nebuneşte, strângând până la scrâşnet din dinți. Trupul se contracta, tresărea brusc, scuturat de spasme. Nici bărbații nu suportau scena. Femeile se ascunseseră în casă, ținându-şi copiii lângă ele. O babă a ieşit cu o cană cu apă rece şi l-a stropit pe cap. Calicul care îl însoțea, l-a muşcat de degetul mic, adânc. Omul a gemut ca din somn, a deschis gura, s'a ridicat rătăcit, sprijinindu-se de brațul celuilalt.

— Bogdaproste, a mulțumit babei.

Baba şi-a făcut cruce, a însemnat cu degetul cele patru zări, închinându-se:

— Ducă-se pe pustii...

În urmă cu ani, țiganii calici, umblau îri căruțe, o familie întreagă laolaltă. Goi, îşi arătau rănile purulente şi nevindecabile, cioturile brațelor, sau ale picioarelor. Cântau tare, plângător, storcând mila prin desgust. Copiii fugeau înfricoşați în curte, când îi auzeau. Se spunea că prind puii de om alb, îi ologesc,

ori le scot ochii, ca să-i trimeată la cerşit. Aveau părul creț şi înfățişarea sălbatecă. Au trecut ca un blestem prin mahalale. Au rămas doar calicii români şi ovrei. Ăştia abundă de sărbători şi pe urmă trec ca un vis urît, risipindu-se prin cartierele îmbelşugate...

Nicăiri nu apasă căldura mai pătrunzător, mai dens ca în mahalaua desgolită subt bătaia arzătoare a soarelui. Se târăşte soioasă ca o râmă, se înfitrează pretutindeni, în ființe, în lucruri, pe care parcă le topeşte şi le descompune.

Casele resfirate şi lipite de pământ primesc razele soarelui în creştetul acoperişurilor, inundate de-o lumină prea tare şi vie. Câte un singuratec îşi fereşte ochii cu palma închipuită streaşină ocrotitoare deasupra frunții. Lumina arde ca vitriolul. În urma lui rămân tipare de paşi în asfaltul moale

ca o ceară____Nu-i încă nimeni pe strada. Linişte

şi o căldură grea, bolnavă. Aerul e atât fierbinte, de material în densitatea lui, încât îți vine să-I dai la o parte cu mâna ca pe-o pătură, aşa cum noaptea, fiindu-ți prea cald, înlături prin £O Jin, aşternutul. Pe la vreo poartă, un câine lățos, murdar, doarme cu botul în praf şi limba atârnând afară din gură, lungă şi aprinsă de sete. Gâfâie neîntrerupt, iar pupilele au luciri turburi de apropiată turbare.

Văzută dela o margine de drum, mahalaua întreagă, cu bordeiele amețite de căldură, cu oamenii blegi ca nişte momâi, are ceva dintr'un tablou proaspăt pictat,

dar a cărui vopsea s'ar topi şi lăți de căldură încât orice contur, orice relief s'ar şterge şi transforma până la grotesc.

Oamenii de aici stau mai de grabă în curte. Odăile sunt scunde şi din podeaua de pământ se ridică valuri de căldură. Uneori se înalță şi un copac în curte, solitar, cu o umbroasă coroană de frunze. De aceea se aşează la umbră, în cămaşe şi ismene, în picioarele goale, sau cu papuci. Femeile d.[1] arem ni îi e; p a'e subțiri se tolănesc pe covoarele mâncate de mucegai, alături de bărbații căzuți în toropeală. Nu se sficsc. Nu se sfiesc nici măcar fetele. E atât de fierbinte încât nu mai țin seamă de nimic. Dealtminteri cei din mahala nu prea ştiu ce se numeşte decența, nu se sinchisesc femeile şi fetele chiar când un bărbat îşi scoate cămaşa şi rămâne cu pieptul gol şi păros ca un urangutan. Numai ismenele să nu le dea jos, altminteri treaba lui. Dar dacă se întâmplă să-i facă cineva o observație, îl repede. Cine îl roagă să se uite unde nu trebue. Aşa are poftă, aşa face. Cui nu-i place, n'are decât. I'auzi vorbă I Dar nu se revoltă nimani. Dacă s'ar dis- brăca şi gol. Prea e zăduf şi gândurile le sunt năclăite, nu se pot desface ca şi cum ar fi lipite cu pap. Orice gest, orice vorbă e sugrumată de lene. Nu doresc nimic, nu au nici măcar voința de-a voi ceva. Cel mult apă. Setea e aspră, dar apa căldicică tocmai bună pentru gargarlseală.

Dacă trece un bragagiu cu bragă rece, îşi potolesc puțin setea. Apoi recad iar într'o apatie grea. Unii

dorm cu gura deschisă în jurul căreia roiesc muştele bâzâind — răsturnaţi laelaltă pe iarbă, desveliţi, fără să-i pese unuia de celălalt...

Când soarele a atins punctul lui de foc, în unele curţi cu nuelile gardurilor mai strâns împletite, să nu se vadă înăuntru, femeile şi băeţii rahitici se întind la soare, cu spatele desgolit, acoperin- du-şi doar capul. Un prosop încolăcit ca un turban. Sparg seminţe ca să le treacă plictiseala, bârfesc... Numai că micile haimanale ale mahalalei n'au astâmpăr. Crestează cu briceagul o deschizătură în gaid atât cât să încapă rotundul ochiului, şi pe rând, iscodesc ce se pctrece înăuntru, atenţi, nemişcaţi.

— Ce-ai văzut bă? lasă-mă şi pe mine, îl împinge unul întărâtat de bucuria senzuală zugrăvită pe obrazul celuilalt.

Dar băiatul se ţine tare, cu mâinile crispate pe gard, lacom de privelişte: — Uite pă ţăţica Floarea... şi pe fii-sa, goală, bă... Când spune « goală », gura i se rotunjeşte şi i se umple ca de un fruct dulce şi zemos. Ii sticlesc pupilele ca la pisici, noaptea, şi gura îi e umedă. Ceilalţi dau semne de nerăbdare, se scarpină la subsuoară, enervaţi. Până când cel mai voinic îl îmbrânceşte la o parte şi îi ia locul, potrivindu-şi un ochi în deschizătură.

— Tu ai văzut destuii

Se face o mică tăcere, în care băieţii aşteaptă părerea cestuia mai tare. E ceva mai în vârstă decât ei, cu ciolane lungi, un cap turtit, şi o voce de

bărbat. Femeia nu-i un secret pentru el. Are treisprezece ani.

— E ceva? se înghesuise ceilalţi, pofticioşi, urmărind trăsăturile băiatului pe care nu se zăreşte nici o schimbare: ai mă Tudorică?

Tudo ică se desdoaie, mut, apoi cu vârful degetului arătător îl loveşte uşor peste nas, dispreţuitor, pe cel ce fusese înaintea lui.

— Care goală, mă, nătântolule, nu vezi că are crăcii acoperiţi... numa spatele şi mâinile, spuse desamăgit, ai o luăm din loc.

— Mai stai mă niţel, mai ştii că se întoarce cu burta în sus, fu de părere un altul.

— Haideţi, bă, la Victoriţa, mai ne batem joc de ea, că aia are costum de baie ca la ştrand, îi chemă Tudor, scuipând printre dinţi, lung.

— Să nu fie nea Costică acas'.

— Nu-i bă, că-i la tăiere...

Victoriţa e fată palidă, subţirică şi tăcută. Mahalaua nu o prea suferă. Tăcerea ei o iau drept sfruntare. Fiindcă, spun ele femeile şi fetele « bea lapte dimineaţa, nu ceai, de aia nu-i ajunge nimeni cu prăjina la nas ». Într'o vară a zărit-o un băiat căţărat pe gard, încălzindu-se la soare, în costum de baie. Şi i-au scos svonul că e ofticoasă. Fata nu avea însă nimic. Era numai slăbuţă şi necoaptă. Când nu se afla acasă nea Costică, tatăl ei, om temut şi rău cu străinii, dar bun ca pita caldă cu fii-

sa, se adunau grămadă de haimanale, se suiau pe gard, spuneau porcării, iar dacă Ii gonea cineva, sau îi stropea cu apă, aruncau cu pietre. Asta a fost până într'o zi când nea Costică a pus mâna pe unul şi l-a schilodit în bătaie. A venit tatăl celui bătut să ceară socoteală, dar l-a întâm- p'nat cu un cuţit lat şi tăios de s'au înspăimântat şi cei din jur. Acelaşi cuţit cu care tăia mieii şi viţeii la abator şi cu care se lăuda fetei sale, s'o bucure: «azi am dat gata peste două duzini». Ea îi răspundea cu un zâmbet, ştiind că asta însemna că azi câştigase bine. Şi îi mângâia braţul vânos, încet.

Tiptil, haimanalele s'au apropiat de gardul curţii, cSznindu-se să se uite înăuntru, printr'o crăpătură. Nu era chip. Câţiva mai îndrăsneţi s'au urcat ca maimuţele, adică cu mâinile şi picioarele în acelaşi timp.

Victoriţa tolănită pe un covor se frigea la soare, acoperită cu costumul de baie, ale cărui bretele lunecaseră de pe umerii mici şi rotunzi ca două mere crudc.

N'au apucat să se sprijine bine în mâini, şi din fundul curţii s'a ivit nea Costică în cămaşe lungă ţărănească, sbârlit şi cu părul ud. Se spălase Ia cişmea, pe cap, să se mai răcorească.

— Şest, se auzi un semnal scurt, strident.

Se aruncară dintr'odată la pământ şi goniră spre maidan, risipiţi, să puie la cale alte năzbâtii, fără primejdii însă...

Oricât de cald ar fi, picii între 5 şi 8 ani se joacă în mijlocul străzii. Rar dacă adoarme vreunul la o margine de gard, sau undeva, printr'un ungher al curţii. Neţesălaţi, în picioarele goale, şi o cămaşe sfâşiată la spate, uneori cu pantaloni fără un crac, sburdă gălăgioşi încoace şi'ncolo. Voluptatea lor cea mai de soi e să-şi arunce cu praf în ochi. Când nu se duşmănesc se aşează roată, unul lângă altul, strecurând printre degete, pulberea fină şi fierbinte. Îşi îngroapă picioarele, să imprime forma lor în pulbere. Totul se petrece în linişte, până când unul plictisit de monotonie strică închipuirile vecinului... Se bat, ţipă, se înjură. îşi descoperă deodată o precoce virilitate, amestecându-şi rudele femeieşti în ceartă.

Răzbunător, un pic iu cu nasul mânjit de un clei verzuiu, îşi cuprin le între degetul gros şi arătător, mugurul bărbăţiei, îl potriveşte în dreptul închipuirii din praf, şi, pe neaşteptate, ţâşneşte un arc lichid şi fosforescent. Numa'decât ceilalţi îşi ridică deasemeni cămăşile... La început udă locul cu pricina, apoi se înfurie, şi proiectează arcul lichid pe tovarăşul de joacă. Aleargă unul după altul, încrucişând curcubeiele fosforescente în aer, căutând să se stropească. Nu se despart decât atunci când vine o căruţă. Praful ridicat de copitele cailor acoperă ca un nor încins, cerul mahalalei. Picii nu se mai văd, nu se recunosc, dar stau pregătiţi, pânditori, la susurul neaşteptat şi căldicel.

Fiecăruia îi e teamă să nu se simtă stropit fără veste, pe la spate. Se uită în dreapta, în stânga şi fiecare când zăreşte unda gălbuie ţintind spre el, vicleană, fuge.
După ce s'a limpezit norul, câte unul împăciuitor, îi îndeamnă pe ceilalţi: —liaideţi bă, eu nu mai am nimici
— Nici eu! spune un al doilea, inocent, sugân- du-şi burta şi sforţându-se să nu izbucnească înainte de-a se apropia careva. Se adună din nou, cu picioarele stropite de noroiu, şi se trântesc pe jos vârându-şi mâinile în amestecul lipicios de urină şi praf, o frământă şi-o rotunjesc în palmă pentru bile. Un băieţaş cât un popic, se freacă cu noroi pe obraz, candid, surâzând fericit de ispravă, către ceilalţi. Sugestionaţi, copiii râd, se privesc cu coada ochiului, şi pe negândite îşi aruncă în obraz câte o lipie de noroiu. A primit una în ochi tocmai cel care era şi mai rău udat. A izbucnit în plâns. Dintr'o curte a ieşit mumă-sa. I-a recunoscut plânsul. Copiii s'au împrăştiat care încotro.
— Ce plângi mă____ce-i asta pe tine?
— Nămol, ca la băi, încearcă o explicaţie, bâlbâind fricos.
— Da cine te-a udat aşa, mă?
— Păi Tăsică... am făcutără duel...
— Duel, ai? ■
Şi vârîndu-l cu capul subt cişmea, silnic, în timp ce băiatul ţipa înfiorat de apa rece, femeia î] lovea

mereu cu palma peste ceafă, mormăind: — duel, ai? na duel...

Focul soarelui întărâtă simţurile până la isterie. Adolescenţii mahalalei umblă năuci, aprinşi, dornici să-şi irosească viaţa ce le gâlgâie în vine. N'au astâmpăr, se leagă de câte o servitoare, o ciupesc de sâni, şi când îî suduie, râd stângaci, cu un tremur în voce, de sensualitate neîmblânzită. În alt loc, lângă maidan, de-o pildă, i-ar fi pus o piedică şi ar fi trântit-o pe iarbă, cu picioarele în vânt, sau ar fi plesnit-o peste gură, ca apoi să nu mai deosebească nici ea dacă geme de durere, de voluptate.

Ii arde setea de apă, de femeie, ar voi să alunge neastâmpărul dulce din muşchi, pe care căldura îl face mai adânc, mai chinuitor. Unii pleacă să se scalde şi se înapoiază tocmai pe înserat. Uzi, dar potoliţi... Ceilalţi, mai leneşi, rămân. îşi îmbată privirile, pândind hoţeşte şi lăcomos fiece mişcare a vreunei femei, care desveleşte uimirii lor, din nebăgare de seamă, tăinuite moliciunii femeieşti.

Ştiu ei că fetele .ge păzesc, de câte ori schimbă poziţia picioarelor, or le desfac să se aşeze mai bine. Dar când e toropeală ca asta, care te sleieşte, fie că uită, fie că nu suferă căldura pulpelor lipite şi asudate, le înlătură puţin, atât cât să se poată strecura aerul mângâietor şi ascuţişul privirii.

Uneori se mulţumesc cu conturul trupului, străveziu prin rochia subţire, în bătaia razelor luminoase.

De obiceiu femeile nu iau seama cum stau. Lungite pe preş, capotul se strânge în cute pe coapse, lăsând liberă adâncitura din dosul genunchiului, a cărui linie unduioasă se vede urcând până sus, unde se pierde în întunerec şi creşte rotundă; pe scăunel, cu genunchii desfăcuţi, poala capotului atârnă jos, dar nu cât trebue să acopere totul şi să nu dea friguri puberilor.

Dacă n'au cum să vadă ceva, atunci recurg Ia un şiretlic, să nu bănue nimic nici una din femeile tolănite la întâmplare, prin colţurile mai umbroase ale curţii. Sar capra. Unul stă cu spatele plecat, iar ceilalţi sar peste el. Aşa, îndoit din şale, băiatul cată mai bine spre dedesubtul fustelor, d buind ascunzişurile cărnii. Când, de norocul lui, ţinteşte deodată li iacul negru, captiv În locul cel mai ferit al pulpelor, se apropie din ce în ce, întocmai cum pasărea de pradă îşi strânge tot mai mult rotogoalele sborului, înainte da-a se repezi ca o săgeată asupra vânatului.

Un flăcăiandru, fermecat şi ameţit de priveliştea asta necunoscută, a rămas înţepenit pe picioare, curbat la pământ şi cu gâtul întins ca un cocostârc, nesimţind săriturile ce se perindau iute, una după alta, cocoşându-1. Şi a stat aşa, dârdâind din genunchi, de oboseală, excitat până când i-a surprins privirea, femeia din faţa lui. Brusc, şi-a

aruncat ochii subt poală, speriată ea însăşi, şi cu un gest pudic şi-a tras capotul până la călcâie, isbucnind furioasă:

— Nu ţi-e ruşine, mucosule, îţi bagi nasul sub fusta femeilor...

— Ce-ţi veni, bre, ţaţă Ileano, vorbi timid băiatul, îngălbeni ndu-.se.

Femeile râseră toate, înveselite.

— Ai, spălaţi putina, îi goni un bărbat, în hazul femeilor şi al fetelor care îşi strângeau capoatele, îşi acopereau glesnele, ca nu cum\a din giejală să se mai vadă ceva...

Unde până mai înainte mahalaua era cufundată într'o somnolenţă, se treze;te de di ă împreună cu casele, cu oamenii, cu copiii, cu strada. Se aud ţipete, cântece, o larmă de sunete în care se desluşesc glasuri de felurite timbruri. S'a umplut deodată strada de copii, de adolescenţi, desculţi, neţesălaţi, veniţi de prin toate uliţele. Oameni vârstnici de prin curţi, se mişcă, glumesc, par înviorați. Ce s'a întâmplat? În mijlocul haitei de copii, trei fete, ţigănci, cu genunchii desveliţi şi braţele goale, împodobite cu ramuri de salcâm, scuipă pe cei mai îndrăsneţi, îi suduie. Sunt paparudele aducătoare de ploaie. Se desprind din cercul viu şi gălăgios ce-i înconjoară, îndreptându-se iute spre o curte. Dar băieţii se ţin după ele, poftindu-le trupurile brune şi jocul, aruncându-le câte o vorbă de ruşine, când

mâna nu apucă să le strecoare măcar o mân- gâere. Odată intrate în curte, se potolesc şi aşteaptă tăcuţi dansul, făcându-şi doar semne din ochi, ca apoi la ieşire să le fugărească iar până ce ţigăncile pun mâna pe pietre şi asvârle după ei...

Nicăiri nu sunt oprite să joace. Mahalagiii sunt superstiţioşi. Ei cred că paparudele aduc ploaie. Şi o doresc ca pe-o mană, să-şi mai răcorească sufletul. Ţigăncile nu aşteaptă îndemn. Sunt trei fete. Două mai coapte, şi una mai mică, cu pieptul abia înmugurit şi glezna subţire ca un flaut. Din celelalte, una e urâtă, iar a dona nu frumoasă, dar cu ochii negri şi dinţi sclipitori de albi, pe cari surâd buzele groase şi umede, ca o floare de carne. Amândouă au însă trupurile bine închegate, suple, cu arcuirea şoldurilor prelungă. îşi poartă capul drept, umerii puţin aduşi înapoi, ceea ce le bombează mai tare sânii grei de sevă cu sfâ curile lungi şi groase. Se iau de mână şi, cântându-şi singure, încep să joace, lovind ritmic cu talpa goală a piciorului, pământul uscat şi fierb nte. N'au voci armonioase, dar totuşi melodice, cu o asprime în sunete care îţi dă impresia de ceva sălbatec, ca la oficierea nu ştiu cărui rit straniu. Vocea subţire a micii ţigănci sună prea limpede. Are instinctul ritmului în sânge, în fiece încheietură a puţinei sale fiinţe. Celelalte două dansează pasionate. Sunt numai muzică şi tremur. Tremură pântecul, sânii, cârlionţii, ca într'un acces de friguri. Coapsele lor

descriu golfuri scurte şi unduioase, în timp ce talpa piciorului bate neîntrerupt ritmul.

Când femeile toarnă apă pe ele, cum e obiceiul, ţigăncile se scutură, neoprindu-se din joc. Rochile subţiri se lipesc de corp, refiefându-Ie toate sinuozităţile şi bogăţiile. Adolescenţii se îndeasă între ei, iar bărbaţii trag fumul de ţigară, adânc, în piept, să domolească arsura. Unul dintre dânşii, cu o doniţă de apă în braţe, s'a apropiat de ele, şi le-a aruncat apa, val, în obraz, râzând satisfăcut. Dar valul mai mare, lovind-o pe ţigăncuşa mică, prin surprindere, i a tăiai respiraţia. Bătea pleoapele, ca pe două aripioare, trăgând cu desnădejde aerul prin nări. Ţigăncile au început să ţipe, să-i dea palme. Au sărit şi femeile, aducând-o în fire cu oţet şi ocărându-l pe bărbat.

— E las'că nu-i nimic, se răsti el moale, să facă şi ele odată bae.

Apoi râse.

— Haide, bre, nu vezi că-i într'o ureche, le cheamă ţiganca urtă, cu sprincenele încruntate, trăgându-le şi pe celelalte după ea.

Afară bol orosiiă b cstem •, urmate de haite de copii, nesăţioşi să le mai vadă jucând.

— Huo, da'ar ploaie cu foc pă voi, blestemară tare, înrăutăţite.

Dar haimanalele nu se lăsau, ţinându-se după ele până seara când se retrăgeau în ţigănie şi atunci se întorceau obosiţi pe la casele lor, în faţa cărora pe

bănci şi scaune şedeau mahalagiii, în cămăşi, respirând cuminţi aerul nopţii...

Aş vrea să scriu de Moş-Crăciunul caselor stră-lucitoare de lumină şi belşug, dar mi-e teamă că nu-l vor recunoaşte copiii dela marginile oraşului, că vor coborî buza jos a mirare, sau îl vor jindui zadarnic...

Moş-Crăciunul lor vine cu viscol sălbatec, se năpusteşte în străzi, le mătură, se loveşte de pereţii şubrezi ai bordeielor, chiuie ca un besmetic, ascuţit, de-ţi vâjâie auzul.

E încruntat rău, cu barba răsucită drăceşte, şi ochii îngheţaţi de furie.

Când desface gura traistei, se năpusteşte afară vântul rece şi învolburat, să-i înspăimânte.

Uliţele se pustiesc, felinarele lacrimează, orbite de vijelie. Bordeiele cu căciulile de blană albă, stau parcă răsturnate una peste alta, îni ălecate, ca într'o goană de întrecere. Nicio ţipenie de om. Zăpada se înalţă în trombe, rupe acoperişurile şi geme.

Când se potoleşte, spre ziuă, copilul cu burta moale de foame, înfiorat de frig, se uită chiorîş la soba stinsă, încordat, apoi la mumă-sa care sparge surcele, îndoită din spate, icnind. Ştie el bine că lui nu-i va aduce nimic Moş-Crăciun, dar măcar aşa...

— Vezi, n'a venit, spune trist maică-sd, scăr-pindu-se pe spate.

— Cine n'a venit?

— Păi, Moş Crăciun?

— Du-te naibii, îl înjură femeia mânioasă. Ce-i arde lui, golan mare'

Piciul se scărpină de astădată în nas şi freacă picioarele unul de altul, să le încălzească, şi izbucneşte în plâns.

Muma se îndreptă din şal % îl băgă iar sub aşternutul aspru şi caută să-l îmbuneze, cu o mângâiere, cu o vorbă bună.

— Da de ce n'a venit? se încăpăţânează copilul.

Femeia vrea să scape de el, nu ştie ce să-i spuie, îl amăgeşte:

— Păi, cum să vie, mă, nătăntolule, pă unde?

— Pă coş.

— Pă coş? Tu nu vezi ce îngust e, nici nu încape pe burlan. Ţâncul rămase prostit. Avea dreptate muma. Dă din cap gânditor, resemnat, măsurând burlanul:

— Aşa-i, nu încape, degeaba...

Puii flămânzi răsar de prin uliţele desfundate de căruţe, întortochiate şi obscure, pline de o lapoviţă gălbuie şi cleioasă, care se lipeşte de gheată, ca noroiul. Se afundă în câte-o băltoacă -a cărei p jghiţă de ghiaţă se sparge sub apăsarea piciorului, udându-1. Cu trudă, înfriguraţi până în oase, îşi croiesc drum prin zăpadă, prin lapoviţă, cu căciula trasă peste urechi şi mâinile vârite în buzunarele despicate. Vântul îi plesneşte în obraz, ii răsuceşte, dar ei nu se opresc. II întâmpină cu pieptul mic şi uscat, dârzi, încleştând degetele amorţite pe

ghiozdan, tot aşa ca pe bucata de pâine. Ca mai târziu, cu aceeaşi dârzenie, să-şi

taie drum în vieața întortochiată și cu băltoace de lapoviță, ca și ulițele lor.

Se duc unii la școală, alții la băcănie, la brutărie. Nu-i întoarce nici frigul, nici foamea. Ghemuiți ca niște arici, în paltoane, cu sfâ cui nasului înghețat, flămânzi, puii aceștia de oameni, înf untă iarna. Sunt palizi, cu cearcăne în jurul ochilor și jeg în ureche. Nu-i spală nimeni cu lunile. Apa rece dă fiori, țipă, se sbat. Apa caldă e pentru ceai. N'o să ardă lemne ca să le încălzească apă pentru spălat. Nu moare nimeni de jeg. Odată se pomenește însă cu o bubă în ureche, roșie, vânătă. Muma îl duce la spital. Operație, altminteri surzește, Și-l târăște în fiecare zi, în zori, la spital, înf >mctat, bolnav, să-i panseze rana.

Tristețea crește în sufletul lui, ca mărăcinele pe maidan. Umblă pe la vecini, pe la brutăriile din care iese miros aromat de pâine caldă, ameți % cu privirile umede. Se înhăitează cu alții și rătăcesc împreună pe străzi, se opresc pe dinanitea băcăniilor, pândind un moment prielnic să șterpelească un măr, sau o scrumbie pe care o mănâncă pe stradă, fără pâine, stergându-și degetele unsuroase de palton.

Câte odată îl prinde, atunci vânzătorul îl svântă în bătaie. Ceilalți o iau la goană. Se adună lumea, mormăie, îl îmbrâncește pe vlăjg n.

— Ce dai, bă, în el?

— Mic, da e hoț, d'acu se 'nvață să fure...

Acasă când vine se îndeasă în sobă să-şi desmorţească oasele. îşi descalţă ghetele rupte şi ude, ciorapii, întinzând picioarele roşii de ger la foc.

Noaptea se culcă mai mulţi într'un pat, grămadă, să se încălzească unul pe altul. înainte însă aşteaptă să îmbuce ceva. În odaie e fum şi e linişte apăsătoare, gra\ă. Muma stă cu braţele încrucişate pe piept, mută şi privirea în pământ. N'a venit încă tata. Ii e. foame, dar şi frică să spuie. E rea prevest.tocre tăcerea asta. 11 arde însă stomacul, nu mai vrea să rabde. Poate o fi în dulap o bucată de pâine de ronţăit. Murmură: — mi-e foame I

Muma stă neclintită. L-o fi auzit? După un timp se văietă iar, cu glasul ridicat:

— Mi-e foame..,

— Ai răbdare, îi răspunde ea.

Târziu noaptea, tata s'a înapoiat cu mâinele goale, s'a trântit pe divan ostenit, încruntat. Mâinile îi atârnau lungi, inutile, bălăbănindu-se încoace şi încolo. A adormit pe urmă, cu spatele întors la ei. Răsuflarea lui umplea odaia. Băiatul se trezi din moţăială. Lampa fumega.

— Mi-e foame, scâ ci.

— Jine-ţi gura, se răsti, stingând lumina. Ai să mănânci mâine.

Piciul se chinueşte în pat, se svârcoleşte. II râ- căie foamea şi nu-şi găseşte locul. I s'a uscat cerul gurii. Ar bea puţină apă, dar îi e lene să se dea jos.

S'a făcut frig. îşi adânceşte capul în piept, gândindu-se că a doua zi e Moş-Ajunul. O umbră de căldură îi trece prin inimă. Covrigi, nuci, bani... Ii ajunge la ureche un plâns subţire... mama... E plâns, sau... A aţipit fără să-şi dea seama când, gemând încet, voluptuos, în vis:—Mâine o să mănânc. ..

Fiece pui de calic a gustat din pâinea asta amară. Decum intră în casa simte că e ceva strâmb înăuntru, că e pustiu şi desnădejde.

Sticla de lampă afumată, soba rece şi schiloadă, lucrurile îmbibate de tristeţe. A î iceput să ghicească bucuria sau suferinţa casei numai după atmosferă. Presimte numai decât golul din jurul lui. E ceva străin, aspru şi încordat. Mama se uită la tata, tata la copii şi aceştia se strâng fricoşi în colţul patului, clănţănind de frig. Sunt toţi înrăiţi, au sufletul închis, gata să isbucnească în ceartă, !a cel mai neînsemnat prilej. Ii sgândăre nevoia de-aşi vărsa năduful, să se uşureze, ca şi când fiecare în parte ar fi vinovat de foamea asta crâncenă. Mama să blesteme, iar tata să lovească cu sete, nebuneşte... până la istovire.

Scânteiază ura întunecată, zăvorită în muţenia feţii, în sclipirile ochilor. Băiatul de cum a trecut pragul, tresare înfiorat. Ii piere lumina de pe chip, gura i se încreţeşte şi merge uşor, nu cumva să-i

supere. Ar fi de ajuns să se vaete odată de foame. Ştie ce ar urma. Cuvinte gree, înțepă* toare, ca sfârcuri de biciu:

— La muncă I Eşti golan mare, cât te mal țiu pe cap?

Ii va da exemplu pe alți băeți, care la vârsta câştigă, nu trântori ca el. Nu-i ruşine să i#a)pă. Să vândă caramele pe stradă. Copiii vecisg_ cum fac? Dimineața la şcoală, iar după masa j.. stradă. Lecțiile seara. Aşa-i cine vrea să trăiască. Calicii n'au încotro. Decât să rabde şi să i se umfle burta, ca o băşică de porc. Băiatul primeşte mustrările, încruntând sprâncenele, frământându-şi degetele.

În ulițele lor aşa e legea. La zece ani fiecare copil e bun de muncă. Orice, numai să aducă ceva bani. Pe ger, pe ploaie, îmbrăcați cu boarfe vechi şi rupte trebue să caute pâine.

Mulți dintre ei sunt întreținători de familie. Au slujbă la băcănie, lahăinărie. Dacă-sla stăpân omenos îi şi hrăneşte. Leafa o ia muma Ia sfârşitul lunei. Se scoală de dimineață dela şase şi munceşte până la nouă şi zece noaptea. Creşte lung, deşirat, strâmb, şi chiar dacă se învârtoşeşte mai târziu, semnul pâlnii nesănătoase nu i se şterge lesne. E ca o ciupercă rea care s'a desvoltat, muncind în pimnițele umede şi mucegăite, cu mirosuri împuțite — a prins rădăcini în carnea lui fragedă. Când îl

întreabă câte unul de ce e galben, rânjeşte cu înţeles: «copita vieţii».

Pe mulţi lovitura « copitei » prea tare., i-a strivii în mugure. Scapă cine e mai sdravăn. Dar nimeni nu stă de geaba, cu burta la soare, cum zice muma necăjită. Doarbetegii şi nexolnicii. / ştea-s socotiţi o] ac;«.'te, « o râie în casă». N'au decât o gură. Ori unde sed, orice rostesc, e sucit. Aşa li se pare celorUÎÎţi. I e încurcă de ei, ca de un scaun şchiop, san un preş găurit.

Nici cci slabi şi prăpădiţi nu se încumetă să iasă pe ger. Băeţii vecinului sunt mai vârtoşi. Cu toate astea când se întorc acasă, fu gura vânătă şi îi înţeapă în vârfurile degetelor, ca nişte ace. îşi bagă mâinile înlr'o cană cu apă rece şi joacă de durere, iar muma scoate sdrenţele de pe trupurile lor îngheţate şi-i descotoroseşte de bani. Le încălzeşte apa să-şi spele picioarele, să nu-i ajungă răceala. Odată a fost şi el, Tudorică, aşa pirpiriu cum e împreună cu băeţii lui Stavre, dar a doua zi s'a pomenit cu o tuse că-i trozneau oase'e pieptului.

N'a mai ieşit de loc pe stradă. Când se află mai mulţi copii într'o casă, se duc numai vreo doi în oraş. N-au îmbrăcăminte, se despoaie unul pe celălalt fi i iun hainele la nimereală. Niciodată nu se potrivesc. Vestonul e prea scurt. Ghetele f!e că-s lăbărţate şi le umple cu cârpe, fie că nu încap pe picior decât cu trudă, strivindu-le degetele. După câteva săptămâni picioarele-sunt pline de răni. La nevoie, câte unul mai nenorocit se în- calţă cu pantofii scâlciaţi ai mă-şi. Aşa face Roşe- vanu, băiatul covrigarului. Ceilalţi

l-au poreclit: coc şui! Prea înalte tocurile şi el nu poate să-şi ţin": echilibrul... Merge mai mult sărind, caraghios, legănându-se când într'o parte, când într'alta, sucindu-şi picioarele. Tocurile alunecă sub talpă. Roşffvanu e gata să se răstoarne dar dintr'o săritură scurtă îşi revine, şi în aceeaşi clipă se poticneşte în celălalt toc şi sare iar. Până la sfătuit careva să taie tocurile cu toporul.

Roşcovanul n'a mai ţopăit, dar porecla i-a rămas. Şi-a legat pantofii cu şireturi, să nu-i piardă pe drum, în zăpadă. El vinde alune noaptea prin cârciumele cartierului. Urmează şi şcoala. E silitor, dar morăcănos cu ceilalţi, bănuitori. Aşa sunt mai toţi puii de calici. închişi, neîncrezători, cu trăsături bătrâneşti, neîndemânateci. Au o gravitate "n mişcări şi î i oc. i le ard văpăi nel niştitoare, întunecate. Pielea obrazului e lividă, străvezie. Semnul: « copita vieţii!... ».

Cuptoarele simigeriilor ard ziua şi noaptea. Covrigii rumeni, mirositori se înmulţesc în vitri- nile luminate. Gospodinele îmbrobodite se îmbulzesc, cumpărând şiraguri de covrigi.

În casele mai înstărite se îngrămădesc merele, nucii şi covrigii pentru colindători. E multă agitaţie în cartier, pr văliile gem de femei, vitrinele se împodobesc cu tricoloruri de hârtie.

Copiii calicilor din uliţe aleargă unul pe la altul să-şi formeze << banda ». Până şi mumele îi îndeamnă, îi

încurajează, cusându-le săculeţe dintr'o bucată' de pânză. În ziua de Moş-Ajun nu rămâne nimeni în casă. Nici betegii, nici nevolnicii. Fiecare arc prilejul să aducă mer nde şi bani. Incalţă ce găseşte prin casă. Ghete fără boturi, sandale fără tălpi, şi dacă nu e altceva, târligi. înveleşte bine piciorul cu cârpe şi porneşte. Sunt nerăbdători turburaţi, plănuind sgomotoşi. Se adună la câte un prieten acasă şi învaţă cântecele pe de rost. Fiecare «bandă» îşi tocmeşte câte un vlăjgan, care-i păzeşte cu ciomagul de câini şi de băeţi străini. Uneori «bandele» se încaeră între ele. Se întâmplă să intre deodată amândouă într'o curte. Când o « bandă» nu are un « ciomăgaş» tremură să nu fie jefuită. Cutreieră uliţele destule haimanale flămânde...

Uliţele sunt pustii şi adormite în noapte, Ia înapoiere. Ţipă, dar nu-i aude nimeni. Şi picii flămânzi se întorc degeraţi, cu traista goală, sfâ-şiată.

În dimineaţa următoare, când nu s'au risipit încă bine negurile, se trezesc.

Incotoşmăniţi cu flanele găurite, cu paltoane vechi, îşi îndeasă căciulele în cap, legându-se cu o fâşie de fular pe după gât — Afară se flueră, se cheamă, suflându-şi aburul cald în palme.

— Tudorică, ai bă, că ne-o ia al ,ii înainte.

— Roşcovanule, ai isprăvit?

— Staţi, mă, că sare, glumeşte un ţânc.

— Ei, câți suntem? întreabă gros Marin, băiat de 17 ani, lat în spate, noduros, sprijinindu-se în ciomag.

— Mai lipseşte <bătrânu». II luăm, ce ziceți?

«Bătrânu» e un b ietaş bolnăvicios, cu o figură tragică, serioasă, care nu râde, nu zâmbeşte. Are fruntea înaltă, gânditoare. Vorbeşte rar, stins. Nu l-a văzut nimeni jucându-se cu alți copii. E retras şi tăcut.

Pare că suferă de-o boală tainică, o boală care-i opreşte surâsul, veselia. Copiii se tem puțin de el. Ii stinghereşte. Nu-i rău «bătrânu», însă are o uitătură aşa de grea, de pătrunzătoare, că nu cu-tează s'o întrunte. E ca de bătrân. Totuşi o să-l cheme şi pe el. Chiar dacă nu o cânta. O să-i dea şi Iui o parte din ce vor aduna. Şi Marin spune la fel, nu se împotriveşte. Numai că e un frig înțepător şi «bătrânu» nu rabdă. Când l-au chemat, a venit fuga şi s'a alăturat de grup fără să rostească o vorbă.

Laolaltă, îmbrăcați care de care mai straniu, mai grotesc, mărunți şi chirciți, înaintează prin lapovița umedă şi cleioasă. Se împotmolesc în băltoace, se scutură şi-şi şterg nasul cu mâneca paltonului. Ulițele sunt pline de colindători. Au năvălit dânşii într'o curte mai arătoasă, şi la un

O ZI ÎN TEI ŞI O NOAPTE ÎN BUJAVERCA T»FF

semnal al Iul Marin au început să cânte, cu glasuri vibrante, în dimineața cu cerul ca un cristal:

Bună dimineața la Moş-Ajunl Am venit şi noi odată La un an şi sănătate Maica Domnului să ne ajute La covrigi şi la nuci multe

Dar au încetat deodată, străbătuți de vocea stridentă, descompusă a «bătrânului». Băieții l-au fixat nedumeriți, cu inima strânsă.

— Ei, ce nu cânta i mai departe, îi îndeamnă stăpâna casei, mirată.

— Mă « bătrânule», tu cântă mai încet, îl sfătui timid'Roşcovanul.

« Bătrânu» nu răspunse. Clătină din cap aprobativ. Băeții începură din nou, mai tare, mai fierbinte, tremurat:

Maica Domnului să ne-ajute
La covrigi şi la nuci multe Ne
dați, ne dați, ne dați sau Nu ne
dați.

Au plecat, mulțumind, cutreerând stradă cu stradă, curte cu curte, ronțăind pe drum câte un covrig, să-şi astâmpere foamea.

Gerul se înăsprise, le îngheţase picioarele şi urechile. « Bătrânului» i s'au desfăcut târligii. Şi i-a legat bine cu sfoară, înjurându-i în fugă pe ceilalţi. Se umpluseră traistele cu încetul, băieţii le mângâiau, îşi făceau cu ochiul, jucând de bucurie. În fund sunau gologanii.

N aptea, la înapoiere, sleiţi, cu trupuri"e amorţite, cântau pierdut, fără vlagă. Au mai intrat şi la bogătaşul cartierului, a cărei casă era luminată puternic. Se auzeau sunetele muzicii, se vedea lume multă, veselă. La început n'au îndrăznit, dar i-a îmbrâncit Maiin şi s'au pomenit în faţa uşii de stejar.

Nu li re mai descreţea gura, se răciseră ca un sloi.1 de ghiaţă. Se siliră din toate puterile, scoţând Sunete stinse:

Această noapte e pentru noi Cea
mai frumoasă zi de sărbători Noi
am venit cu toţi acum Să vă urăm
de Moş-Ajun.

Apăru în prag negustorul, gras, congestionat, învârtind între degete o monedă de 20 de lei.

— Asta-i cântare, ce n'aţi mâncat azi?

Râse: Vă dau un pol, dar să-i ziceţi să se cutremure casa. Ei, ia să vă a~:d 1

— Suntem obosiţi, spuse Roşcovanu, rugător, sgribulit.
— Nu faceţi pe şmecherii cu mine, nu se prinde.
Apoi încruntându-se: Ori cântaţi, ori nu vă
dau nimici
Băieţii se înghiontiră unul pe altul, se strânseră şi isbucniră din nou:

Această noapte e pentru noi

Glasurile ieşeau frânte, mici, ca nişte ţipete înăbuşite.
— Spanac I na o piesă, spuse negustorul, svârlind darnic, banul.
Băieţii ieşiră pe poartă parcă mai mărunţi, sfârşiţi, ca o haită de căţei flămânzi...
Muma «bătrânului» s'a mirat, speriată de bucuria neaşteptată a băiatului. Nu o arăta. Avea el un fel de a fi vesel, pe care-l cunoştea prea bine, muma. Tot aşa tăcută, tăinuită, ca şi puţina lui fiinţă. Dar îi vibrau nările şi cuta dintre sprincene dispărea. Uneori şi lumina pupilelor era mai vie, mai luminoasă. Azi însă, o nelinişteau toate astea.
« Bătrânul » i-a aruncat în poală nuci, covrigi, mere şi un pumn de bani. Ca de obiceiu nu i-a spus nimic. L-a întrebat ea: De unde?
— Am fost cu băieţi, mănâncă maică.
Apoi s'a aşezat cuminte pe un scaun, a muşcat un măr şi l-a lăsat. înainte de-a se culca, s'a văitat, — mai muit ca pentru sine: — Mă doare capul.

Niciodată nu s'a plâns de boală decât atunci când îl răpunea.

Trebuia să-l silească să destăinuie. « Bătrânul» simţi că-i tremură genunchii şi că-l trece un fior de răceală prin şira spinării.

— Mai pune un lemn, mamă, e frig aici.

S'a învelit bine cu pătura, privind în gol, nemişcat, până a adormit. Dar în mijlocul nopţii s'a deşteptat brusc, leoarcă de năduşcală. Ii ardeau tâmplele, respira greu. Pentru prima oară s'a înspăimântat. Ce-o fi asta? A vrut s'o strige pe maică-sa, însă îl râcăia gâtlejul.

Ingăimă: — Mamă, mi-e răul

Femeia dormea adânc, dusă. «Bătrânu» a strâns pumnii, hotărît să îndure până dimineaţa. Se încleştă de pernă, gemând uşor. I s'a făcut frig, îi clănţăneau dinţii, fiori ca şerpii îi alergau prin trup. Se încreţea carnea pe el, îi venea să se adune, să se facă ghem.

Într'un târziu, istovit, a aţipit.

Spre ziuă l-au cuprins căldurile, care îl învăluiau ca nişte şaluri fierbinţi, lipite de carne. Aruncă pătura, hainele.

— Ce ai maică? sări femeia speriată.

« Bătrânu » se uita la ea cu privirea vagă, halucinată şi deodată trăsăturile feţii se destinseră într'un surâs copilăresc, fericit, şi începu să cânte într'una, melodic, vibrant:

— *Această noapte e pentru noi.. .această noapte e pentru noi*

CALEA VĂCĂREŞTI SUB TEROARE

/"^alea Văcăreşti porneşte ca un fluviu cu două braţe din Sf. Vineri şi Bărăţiei, aproape de inima oraşului şi curge domol la vale până după închisoare, pierzându-se în câmpie.

Dar vieaţa cea mai sgomotoasă, mai frenetică a acestei căi e zăgăzuită între o cârciumă şi o plăcintărie, la întretăierea cu B-dul Maria şi str. Labirint. În matca fluviului se varsă afluenţi nămoloşi, întortochiaţi: uliţe, străzi înguste, fundături.

Calea Văcăreşti a ajuns cunosci.tă, cu negustori mărunţi, cu meseriaşi bolnavi de sărăcie, cu golani veseli, cu cârciumi şi cafenele murdare, unde se adăposteşte pleava înnecat'lor, cu vitrine îmbuibate cu gâşte grase şi păstrămuri mirositoare, cu butoaie destupate de varză şi murături, cu tinereţe neliniştită, svăpăiată, îmbulzindu-se pe tro.- tuare, într'o larmă nesfârşită. Ambulanţii, covrigarii, grataragii se întrec în ţipete.

Strada are un miros greu, aţâţător, pentru străin. Dar când te obişnueşti cu cl îţi intră în sânge. J1 adulmeci de departe. E un miros care-ţi pătrunde în nări, în plămâni şi nu te mai saturi să-l respiri.

Cheamă foamea, o întărâtă.
Belşugul din vitrine este Eldorado-ul tuturor flămânzilor, al nesătuilor, care n'au mâncat niciodată să se sature. E visul cel mai frumos, mai îndrăzneţ, e simbolul abundenţei, la care râvneşte un întreg neam.
Gâştele şi pastrămurile se ridică mormane, nu atât fă sature cât să alunge spaima foamei.
E o foame veche, ancestrală, care se îndestulează uneori privind vitrina.
E fşamea care i-a mânat prin toate ţările pământului. Şi cei care se înfruptă sunt nerăbdători, grăbiţi, ca şi când ar fi porniţi din spate. E o goană neîncetă pentru clipa suptă cu nesaţiu ca un os cu măduvă. Goana şi teama instinctivă Cine ştie ce va fi mâine? Nu trăieşte decât pentru ziua de astăzi, pentru ora, pentru clipa asta. Cel care o cucereşte, o ţine strâns cu dinţii, cu toate puterile, ca să n'o scape. Zadarnic. Şi goana blestemată reîncepe. Sunt însă ceasuri când rumoarea, când neastâmpărul lor de mare ce-şi clatină neîntrerupt valurile, se resoarbe într'o neaşteptată şi uriaşe tăcere, de parcă ar fi încremenit vieaţa şi timpul. Dar liniştea nu durează mult. Auzul prinde iar ca pe un vuiet surd colcăitul vieţii înapoia geamurilor întunecate, neliniştea oamenilor.

...De câteva zile domneşte o ameninţare înăbuşită în atmosferă. Ciudat e că nimeni nu ştie pe cine-l pândeşte primejdia. Ea sp'nzură În aer ca o prevestire sumbră şi fiecare o presimte cu un tremur de spaimă. Casele,

fundăturile, par nişte capcane de prin < şoareci. Nopţile se lasă cu ceaţă groasă. Luminile felinarelor şi lampadarelor translucide se frâng în bezna groasă, ca nişte vrejuri firave. De frică parcă şi uliţele se încolăcesc între ele, se strâng.

Un întârziat se furişează pe lângă ziduri, ca şi când ar fi urmărit de cineva. Cerul e opac şi sur. II apasă pe piept. Doar şinile lungi, lucioase, aruncă reflexe sinistre de lumină metalică.

Coboară pe-o stradă care lunecă cu casele în pantă. Se crede singur. Dar nu, mai jos, la vale, o femeie merge cu paşi iuţi. O clipă are o senzaţie de halucinaţie. Femeia e decapitată! O vede dela picioare în sus. Privirea i se opreşte asupra gulerului de blană. Capul nu se zăreşte de parc'ar fi fost retezat. Se retrage un pas îngrozit, dar numai decât alungă vedenia şi se scutură de fiorul ce i se urcase în re omopl ţi. Femeia ţinea gâtul plecat.

La câte o margine de drum, îi răsar în faţi mo- gâldeţe acoperite de ceaţă. Din apropiere le deosebeşte; autocamioanele germane.

Au ceva de forţă brutală, masivă care-l înfricoşează. Ajunge acasă.

În pragul uşii, îl întâmpină un glas tremurat:

— Vai de mine... ce-ai întârziat atât?... Credeam că ţi s'a întâmplat ceval

Nu, Iui nu i se întâmplase nimic în noaptea asta. Dar cine ştie cui i s'o ti înfipt în piept un legionar, despuindu-l şi târîndu-l la « sediu ». Câte svonuri de atrocităţi nu umblau prin curţile evreeşti, umplând

oamenii de groază. Se fereau să iasă ¡n oraş, ziua în amiază mare, ca să nu fie înhăţaţi şi vârîţi în pimniţi de hingherii verzi.

Un vânzător de prăvălie, din curtea alăturată, fusese prins în dreptul Poştei. A fost bătut două ore. L-au pus să se şteargă de sânge şi să nu scoată o vorbă. Şi bietul n'a vorbit o săptămână. Patronul n'a mai putut să-I ţină în prăvălie. Cădea deodată pe gânduri, furat de cine ştie ce năluciri, şi umbla ca un somnambul scotocind alandala rafturile.

Într'o zi a început să urle prelung, înfiorător. Au intrat vecinii să-I potolească. Li se făcea rău, privindu-1. Pradă unor dureri neînchipuite, trupul se convulsiona, se sbătea. Braţele şi picioarele se încolăceau într'un ghem de suferinţă. I se sgârceau degetele, vinele dela gât se umflau şi ochii sticleau fioros. O sudoare rece îi răsărea pe frunte, ume- zindu-i rădăcina părului. Pe urmă se rupea încordarea din el şi se muia, cuprinzându-l un fel de leşin cald al membrelor.

Sperioşii, cei cu inima slabă, îl ocoleau, se prefăceau că nu bagă de seamă că e bolnav şi nu se va mai vindeca niciodată. O ajutau însă pe maică-sa, din rămăşiţele puţine. De altfel toţi oamenii din cartier, umblau cu sfială, închişi, taciturni. În tramvaie, pe stradă, tresăreau la fiece privire iscoditoare. Era destul să se uite unul pieziş, că simţeau un tremur mărunt prin trup. Uneori, aveau impresia că vatmanul dinadins pornea într'o goană nebună, îndată ce ajungea pe calea Văcăreşti.

Vagoanele se clătinau pe şine, gata să se răstoarne. Nu stătea mult în stație. Frâna brusc să cadă oamenii unii peste alții şi pornea pe neaşteptate, suduind. Nimeni nu spunea un cuvânt. Odată un creştin mai repezit, îşi vărsă năduful: — Ce-i, neică, nu ți-e bine?

Vatmanul întoarse capul liniştit, măsură omul şi când se dumeri, vorbi rar: — De ce să nu-mi fie bine?

— Păi, ce umbli să ne răstorni? Porneşte-o şi d-ta, omeneşte.

— Vezi-ți de treabă..., îl sfătui, cu un ton amenințător.

Erau bucuroşi dacă o zi n'aveau ce face în oraş. Dar în ziua următoare trebuiau să se ducă. La prăvălie, la birou, la ateliere, unde aveau slujbă. Cu inima în gât dar n'aveau încotro. Nu puteau să moară de foame. Aveau neveste, mame bătrâne, copii firavi de hrănit. Lor nu le era îngăduit să se odihnească. Din zori plecau să caute de lucru. Cei care n'aveau, făceau cele mai ciudate meserii, născocite de mintea lor mereu vie, mereu inventivă. Nu se lăsau uşor trântiți la pământ. S'ar

fi descurcat până la urmă, dacă n'ar fi fost frica. Frica asta care s'a cuibărit prin toate ungherile caselor, prin uliţele şi fundăturile cartierului. Să taci, să te păzeşti de fiecare om, cu gândul că te poate denunţa, ucide. Orice străin era un duşman. Ura îşi arăta masca veninoasă pretutindeni.

Era o ură stăpânită la unii, muşcând cu dinţi subţiri, la alţii violen ă, crudă şi sinceră. Mai erau şi ceilalţi, nici calzi, nici reci, car îşi fereau pielea. Se prefăceau că nu-şi văd vecinii, prietenii, devenind încruntaţi şi ; eci. Pe numeroase porţi se bătuseră bucăţi de carton şi tăblii de tinichea, scrise cu litera groasă: « Proprietar creştin » sau « proprietar ft arin Constantinescu », sau « Proprietate creştină». O invitaţie dc-a devasta alături.

Când apăruseră acestea pe porţi, evreii avură sentimentul că o mare primejdie p i teşte pe aproape. De altfel în ultima vreme se înteţise un svon rău. Se răspândise ca o molimă. Noaptea se zăvoreau bine uşile. ,Unii ochiseră câte o pimniţă. Cine ştie, poate va fi nevoie... N'au auzit că în Polonia mulţi evrei s'au ascuns în pimniţi zidite?.. Aşa povestesc câţiva fugari, salvaţi printr'o întâmplare din măcel.

De câteva zile se ţin lanţ defilările. Grupuri compacte vin dinspre Abator, urcă pe Nerva Traian, o iau pe calea Dudeşti şi pornesc prin calea Văcăreşti spre centru. Aliniaţi într'o rigiditate ne- umană, cu coapie de păr neţesălat, priviri fixe, posedate. Chipuri aspre, neşlefuite, primitive, cu sticliri sumbre în ochi. Maxilare puternice, frunţi teşite. Curg în rânduri strânse,

bocănind ritmic asfaltul. Sunt valuri verzi, mereu alte valuri, în ecând străzile.

Cântul lor, adânc ca o pădure, 1 veşte şi înfioară urechea. Când trec, ropotul paşilor răsună în inimile evreilor din cartier.

În ajun s'au petrecut lucruri neliniştitoare: au fost prădăciuni şi devastări în unele cartiere. E un clocot subteran în tot oraşul. Auzul lor fin, exersat de veacuri, prinde bolborositul apelor turburi cum vin, năvălesc...

... Şi într'o noapte a început urgia. Grupuri de legionari veneau dinspre Raion. Incendia ă Du- deştiul, distrugând şi jefuind magazinele.

Mărfurile erau aruncate în stradă şi în autocamioane, care aşteptau cu motorul sub presiune. În alte autocamioane erau încărcaţi oamenii. Ii transportau la Abator, la Jilava sau la Stră- leşti.

— Camarazi, lucraţi repede! se auzi o voce puternică.

Şi înaintau spre Văcăreşti înarmaţi cu târnăcoape, cazmale, răngi de fier şi pistoale. Mulţi tineri, copii aproape. Printre ei haimanale, golani, toată lepădătura maidanelor, ţineau isonul acestei sarabande de jaf şi de crimă. Veniseră şi ţigani,

care îşi îndesau sacii cu lucrurile furate. La lumina flăcărilor, căutau înverşunaţi, rătăciţi, printre mormanele de haine, saltele, cămăşi, alimente şi mobile schilodite.

— Fa, camarado, ia şi tingirea de-acilea, că dă boala peste tine, ţipa unul dintre ţigani, ne- vesti-şi.

— Lasă-mă, Niculae, că sânt altili mai dihai...

— Zi-mi camarade, fa, fir'ar măta' dracului, scrişni bărbatul printre dinți, uitându-se prec.iut de jur împrejur.

Când au ajuns în Văcăreşti, rumoare țipetele, loviturile grele în obloane, flăcările vesLiau deslăn- țuirea. Se auzeau icnituri, înjurături şi lovituri înnăbuşite. Obloanele se prăbuşeau cu un sgomot metalic. Uşile, pragurile, uşiorii, toată lemnăria troznea sub limbile de foc, prefăcându-se în scrum.

Unii dintre oameni apucaseră să se ascundă în pimnițí, în poduri sau vreo magazie părăsită. Într'O curte, în care năvăliseră legionarii, un tânăr se îngropase în zăpadă. A stat toată noaptea. Când l-au scos afară era aproape înghețat. Câțiva vecini dela subsolul care da cu geamurile în stradă, au fugit repede în fundul curții, de unde puteai să te strecori pe una din fundăturile întunecate şi să dispari în noapte. Era prea mare învălmăşeală. Aci, în fund, răsbat stins sgomotele din stradă. Locuieşte im chelnăr, gras, vânjos: Marcu. Şi-a pregătit toporul. Nu-şi va vinde ieftin pielea.. ,

Nu se supără că i se bate în geam, noaptea, speriat, că se înghesuie cinci inşi şi că n'are decât două odăi în care se mai găsesc şi alte familii. Frica de moarte a creiat o solidaritate. Se simt uniți în acelaş[5] destin tragic. Odăile sunt potrivite, dar au devenit neîncăpătoare. Au senzația că-i strivesc pereții. Câteva femei stau întinse în pat, iar unii bărbați şed pe scaune şi alții rezemați de zid, fumează.

Toată lumea pândeşte cu auzul cel mai mic sgomot. Se vorbeşte în şoaptă. Geamurile sunt acoperite cu covoare. Lumina murdară a lămpii aruncă reflexe galbene pe mobilele din odaie. Chipurile sunt supte de oboseală. Se tuşeşte încet, înfundat. Cineva aruncă o glumă.

Se stinge ca un muc de ţigare într'un şanţ cu noroi.

Pe divan doarme Beila cea mică. Cu părul întunecat, despletit, cu obrazul brun aşternut pe perna albă, e ca un trandafir cu petalele negre, desfoliate. Maică-sa îi veghează somnul. Se aude o răbufnitură şi un ropot de paşi.

— Aici, sus, camarazi, veniţi după mine. .

Au sărit cu toţii în picioare, năvălind spre bucătăria, care răspundea într'o uliţă dosnică. Marcu a pus mâna pe coada toporului şi s'a proptit de zid. Fratele lui a ieşit în curticica din spatele casei şi-a observat că se urcaseră la Finkelştein, negustorul de mobile şi antichităţi.

Au dat buzna în casa negustorului, i/bind uşa cu cişmele atât de tare încât dârdâiau geamurile. Câteva s'au spart. Erau şase tineri, dintre cari patru voinici/ înalţi ca un zăplaz. Ceilalţi doi, copilandrii.
Unul, care părea să fie şeful, avea mustăţi în furculiţă, cu o căciulă ţurcănească înfiptă în cap. Purta suman de pâslă groasă, încins cu cataramă şi pistol la cingătoare. Cisme înalte, galbene.
În câteva clipe lăsară o baltă de apă noroioasă pe covoarele înflorate. Răvăşiră lucrurile din casă şi strânseră tot într'un covor, făcându-l balot.
Negustorul şi nevastă-sa ar fi vrut să spună ceva, dar le rămâneau cuvintele în gât, ca nişte noduri. îşi frângeau degetele şi urmăreau înspăimântaţi jaful. Unul dintre legionari, deschise o uşă care da într'o cameră alăturată.
Bătrânul isbuti să îngaime: — Lăsaţi, vă rog, e fata mea, e bolnavă.
— Jupâne, păi nu ne dai nimic de mâncare şi de băut, vrei să ne certăm? vorbi şeful, şi apoi către celălalt camarad: —ce-ai descoperit acolo?
— E fata mea, bolnavă..., vă rog, lăsa-ţi-o liniştită... bâigui, implorând.
— Care? se încruntă bărbatul, aduceţi-o mă aici___Să vedem şi noi marfa jupânului. Şi voi, aduceţi repede ceva de îmbucat şi băutură.
Ce holbezi, fă, ochii la mine? ţipă către femeia şi puse mâna pe pistol.
Pune masa căţea spurcată... Am o foame, mă băeţi

Au scos fata din pat în cămaşe. N'au lăsat-o să-şi pună nici-un capot.

Avea călduri şi tremura. Era în picioarele goale.

— Să ne cânte ceva la pian, ceru unul, întin- zându-se bine într'un fotoliu.

Bătrânii întinseră pc masă friptură rece, brânză, unt şi câteva sticle cu vin.

Negustorul încercă să se apropie de fată, pe care şeful o aşezase cu forţa pe taburel în faţa pianului, dar doi de lângă el îl îmbrânciră, izbindu-l în piept.

— Bă, jupâne, îţi arde de vreun glonte în cap. Păi, noi ne purtăm frumos, pe urmă, de, schimbăm macazul...

i —E, hai noroci Camarazi, trăiască legiunea şi Căpitanul !.

Ciocniră. începură să bea şi să înfulece. Unuia i se înroşiseră obrajii mestecând. Picături de sudoare îi răsăriră în dreptul maxilarelor crispate.

— Cântă-ne ceva de dragostei spuse cel mai tânăr, înduioşat, umblând la pistolul enorm, pe care nu ştia cum să-l aranjeze, ca să nu-l stingherească. Continuau să bea vin gol, deşi simţeau că li se suie o uşoară ceaţă în cap.

— Tot sentimental ai rămas, ţâncule, i se adresă un camarad, vezi d'aia n'ai găurit' decât vreo patru fcarci.ri. Aşa eşti tu, sentimental...

Fata se supuse maşinal. Cânta la pian. Bărbaţii beau, îşi povesteau isprăvile tare, tăceau o clipă şi iar reîncepeau larma, umplându-şi paharele.

A trecut o oră şi n'au lăsat-o să se odihnească. Când s'a prăbuşit pe clape, străbătută de convulsii şi-au făcut semn cu ochiul.

- Să-ţi arăt eu cum se cântă, i bucni alt camarad cu buzele arse de băutură, şi se urcă cu picioarele pe pian, jucând şi sfărâmând clapele şi coardele, 'cu lovituri - de cismă.

Şeful se înneca de râs şi o trase pe fata jumătate leşinată în braţele sale noduroase.

— Jupâne, e măritată? întrebă cu subînţeles.

Bătrânul căzu în genunchi, îi sărută cişmele.

— Lăsaţi-o, n'am decât un copil, e bolnavă. Dacă vreţi, omorîţi-mă pe mine, dar lăsaţi vieaţa fetiţii melc...

Plângea şi se ruga. Un toc de cismă îl plesni în obraz, aruncându-l pe spate. Nevesti-sale, se amuza cel mai tânăr, să-i ridice fustele şi să-i strige: baul

— Lasă, jupâne, c'o mărităm noii Ce nu suntem «cuşer»? reluă şeful, hohotind.

O violară toţi, pe rând, sub ochii înnebuniţi de groază ai bătrânilor, lăsând-o întinsă pe covor, nemişcată, învineţită. Bătrânii s'au rostogolit peste trupul ei. Era rece, dar inima mai bătea.

Când au plecat, luându-şi şi balotul, tânărul a căutat să-i consoleze, aruncându-le din uşă: "

— Paguba asta s'o aveţi. Noi mai ne înveselim şi a'.tfel...

.. .Aveau dreptate. O bandă se năpustise în locuinţa unui ceasornicar. Omul era gras, astmatic. Stătea

singur. I-au scotocit bijuteriile. Cuiva i se năzărise că trebue să aibe ascunşi şi bani.

— Spune-ne, unde sunt banii, altminteri e rău...

— N'am niciun ban, vă jur!. Douăzeci de mii de lei, asta-i tot ce am...

— Fugi, mă, c'ai supt cât ai putut! Ia uite ce burţi şi ce osânză.

Şi-l lovi vârtos cu pumnul în ceafă. Un altul îi puse o piedică şi-l trânti la pământ. Podelele se sguduiră. Gemu.

— Zi, mă, unde-s banii 1

Cu piciorul proptit pe abdomen, îl apăsa din ce în ce mai tare. Omul se făcuse roşu, năduşea, horcăia: — Jur . n'am nim . aveţi mi.. .lă . .

— Ei, las' că spui tu, îi veni o ideie unuia dintre ei, mic de statură, îndesat, cu picioare groase, încălţat cu bocanci ţintuiţi. Se sui pe masă şi se aruncă cu toată puterea pe burta nenorocitului, ca pe-o saltea. Un ţipăt gros,.sfâşktor, umplu încăperea. La fiecare bu nitură, isbucneau răgete înfiorătoare. Neîndurători, bocancii ţintuiţi îi sdro- beau măruntaiele.

Vaietele se împuţinară, apoi se stinseră. Bocancii nu mai întâlneau nicio rezistenţă, nu simţeau răscolirea organelor vii. Burta era moale ca o băşică desumflată. Sângele îi gâlgâia prin gură.

— Şi-a dat duhul, borţosul, băgă de seamă mărunţelul.

— Haideţi, camarazi, n'avem vreme de pierdut, ne-aşteaptă autocamionul în colţ. Sunt vreo douăzeci de

harcări înăuntru. Pornim în viteză spre Jilava. Trebue să isprăvim repede.

— Trecem şi prin Domniței, la «sediu», încărcăm ceva şi acolo. I\ ai încap câțiva în autocamion.

Au coborît treptele în fugă. În stradă, oameni rătăciți, femei despletite, alergau în neştire. Strigătele, împuşcăturile nu mai conteneau. Din mai multe prăvălii ieşeau flăcări şi fum. Autocamioanele cu uruitul lor greu treceau încărcate, îndrep- tându-se spre Abator, Străuleşti, Jilava. Altele goale, se duceau la diferite « sedii» să care un nou transport de condamnați.

Cea mai mare parte dintre evreii vânați pe Du- deşti şi Văcărcşti erau duşi întâi la «sediu», în b-dul Domniței.

Casă închisă, mohorîtă, cu jaluzele de metal. Gard de fier acoper t cu tablă, să nu se vadă nimic înăuntru. Iederă u cată spânzura pe ziduri.

Sus, în pod, o grămadă de oameni, unii culcați pe jos, alții în picioare sau pe vine, rezemați de zid. Din când în când erau chemați câte unul la anchetă. începea supliciul. înainte de a ajunge la « şef », era lovit peste cap, peste piept, cu vărgi şi ciomege. Dacă-l podidea sângele, îi dădeau apă să se spele. Pe urmă reîncepeau loviturile.

Când terminau cu unul trecea altul la rând. Adesea, nu Se mai osteneau să-i care jos. Ii des- brăcau şi-i torturau în pod. Pe leşinați, îi trezeau cu lovituri de bocanci.

Puseseră mâna pe un bătrân, pitit într'un ungher. Un talal. Se distrau smulgându-i fire de păr din barbă şi

dându-le foc. De fiecare dată când îi smulgeau câte un fir de păr, bătrânul scotea un « oi » dureros, evreesc, spre hazul « băieţilor », cari se strâmbau de râs. În sfârşit, se mai înveseleau şi ei puţin. I-au dat drumul. Un uruit de maşină se opri în faţa porţii.

Instinctiv, oamenii din pod, se înghesuiau prin unghere, căutau să se ascundă unul în spatele celuilalt, se chirceau. Fiecare spera că nu-l va ridica pe el întâi. Trecuse un timp şi nu urcă nimeni în pod. Cine ştie, poate că nu-i mai încărcau.

Deodată, se auzi un ropot de paşi grăbiţi. Intrară doi vlăjgani. Unul dintre ei ţinea în mână un biciu scurt, cu sfârcuri de plumb.

— Să iasă dmăzeci în faţă!

Un murmur, apoi se făcu o tăcere de moarte, înfricoşaţi, se lipiră unul de altul, ca şi când ar fi vrut să nu se mai despartă.

— Ei, dacă nu vreţi, alegem noi. Ia să-i numărăm: Un, doi, trei, patru, cinci... Destul... Ne în- întoarcem într'un ceas, n'o să vă facem să aşteptaţi mult, spuse sarcastic şi lovindu-i cu biciul pe ceilalţi:

— Mânaţi mai iute, spurcaţilor...

Pe semne că se întâmplase ceva, căci întârziau şi « şeful» îşi pierduse răbdarea. Podul era plin de oameni şi voia să se descotorosească de ei cât mai repede. Să-i împuşte sus, era mai complicat.

Greu să târăşti leşurile pe scări. Şi apoi ar fi murdărit totul cu sânge. Ce-ar fi totuşi... Se în- se nă. Nu, nu-i

rea de loc ideea. Dădu ordin să fie coborîţi în curte o duzină. Ceilalţi camarazi se uitau nedumeriţi.

— Facem o tragere la ţintă, îi lămuri « şeful».

Amuzaţi îşi pregătiră pistoalele.

— Nu, nu aşa, staţi puţin...

Dela fereastră porunci oamenilor să se aşeze în cerc.

— Acu alergaţi în roată, cala circ... Ce, n'aţi văzut cai de circ?

Fie că nu înţeleseră bine, ameţiţi de lovituri, fie că ezitau, fapt e că se mişcau stângaci, greoi, neştiind care încotro s'o apuce.

— Număr până la trei. Dacă nu ale gaţi frumos, la trap, tragem I

Şi oamenii se supuseră. O porniră întâi încet, apoi goniţi de ţipetele vlăjganilor, începură să fugă mai repede, ocolind o mică brazdă de pământ.

— Iute, mă. iute, că trag!

N'au isprăvit ameninţarea şi au răsunat câteva detunături. Doi au căzut în lături, pe iarbă, ca seceraţi. Ceilalţi, s'au oprit o clipă, derutaţi, înfricoşaţi, şi neştiind ce să facă, au început să fugă din ce în ce mai repede, urmăriţi de gloanţele ochitorilor, tra e rar, cumpănit. Se prăbuşise alţi trei. Goana continua absurdă, istovitoare.

Slobozi ă noui gloanţe, ca pe-o haită de câini. Muşcară din carnea oamenilor. Unul se răsturnă pe spate, iar un altul căzu în genunchi, se clătină, şi se lăsă moale pe

iarbă, dându-şi sufletul, cu ochii ţintă spre cer. Luna pălea. întunericul aproape se topise. Se îngâna de zori.
În faţa porţii, se opri cu un uruit îaăbuşit autocamionul.
— Sunteţi norocoşi! Aţi scăpat. Duceţi-vă sus, dar mai întâi aruncaţi leşurile astea în maşină. Mă băeţi, până se face ziuă, mai încărcaţi un transport. Sunt destui în pod. Pe fştea cinci lăsaţi-i să-şi mai revie... până vă înapoiaţi.
De data aceasta îndesară în maşină vreo treizeci de inşi, păziţi numai de patru legionari, proptiţi în picioare în câte-un colţ al autocamionului, cu de etul pe trăgaci. Resemnaţi, tăcuţi, oamenii nu schiţau cel mai mic gest de rezistenţă. Mângâiau în gând câte o amintire, primind destinul ca pe un blestem de neînlăturat. Unul singur dintre ei nu-şi pierduse stăpânirea de sine. Observă că păzitorii erau înghesuiţi de oamenii din autocamion. Nu puteau să se mişte. Era deajuns un gest săvârşit repede, hotărît, şi i-ar fi asvârlit peste maşină. Nu cuteza nimeni.
— Haideţi, mă bă eţi, le susura în urechi, ce — avem de pierdut? Cel puţin să încercăm. Uite, eu îl dau gata pe ăla de lângă mine...
I se răspunse printr'un clătinat uşor din cap. Alţii închiseră doar pleoapele, a cumplită desnă- dejde. Tovarăşul insistă din nou. Maşina sbura şi-i fu teamă că în curând vor intra în câmpie. Atunci nu va fi nici-o scăpare. Trebuia să încerce acum. Dacă oamenii voiau să-şi lase hoitul prin cine ştie ce tufiş, fără să se împotrivească, fără să lupte să-şi salveze vieaţa, n'avea

cum să-i ajute. El va încerca. Şopti celor de lângă el să-i facă loc. încet de tot, nesimţit, se apropie de marginea maşinei şi ţâşni afară, dintr'o săritură.

Căzu pe spate, dar fulgerător se ridică în picioare şi o luă la goană. Au tras după el, înverşunat, dar o şi cotise, dispărând prin nişte curţi.

Ceilalţi, cu inimile svâcninde, respirară adânc ca şi când ei înşişi ar fi fost salvaţi, apoi se simţiră iar pierduţi. Toropeala îi târa pe apele ei cleioase ca pe nişte leşuri...

Se ivise dimineaţa, când un telefon Ia « sediu » provocă o agitaţie nemaipomenită printre legionari. Umblau de colo până colo, palizi, preocupaţi, cu o hotărîre cruntă, înfiptă în cuget. Nu, nu se vor supune. Vor muri până la unul, dar nu vor depune armele. Erau pregătiţi să ţină piept şi armatei. Un alt autocamion se opri înaintea casei mohorîte. Coborîră câţiva tineri şi o femeie. Aveau şi o mitralieră. Veniseră să întărească grupul. Femeia avea însă alt scop. Ceru să fie condusă în pod. Cei cari îi cunoştea meteahna, suriseră. O însoţi un camarad.

Când înlătură uşa de lemn, îi porunci s'o lase singură. Nu se temea. Era voinică, îmbrăcată cu cămaşe verde şi avea obrajii rumeni şi ochi albaştri. Purta cărare la mijloc şi părul adunat în două moaţe, încolăcite, ca la şcolăriţe. Râdea cu gropiţe. Un singur defect: era saşie. îşi plimbă privirea liniştit pe chipurile bărbaţilor, apoi cu voce caldă:

— Nu-i p'aici niciunul mai grăsuţ?

Şi descoperindu-1: a, tu, de colo, vino'ncoace...

Intră într'o odaie goală. Tânărul o urmă, fremă- tând. Ea îl lovi uşor cu palma pe piept: — îmi place, eşti plinuț. Scoate-ți pantalonii...

Băiatul contrariat, ruşinat, turburat de-o presimțire rea, murmură:

— Nu pot... cum să...

— Nu trebuie să-ți fie ruşine, îl încurajă blajin.

Şi apropiindu-se de el, îi ajută să-şi descheie nasturii dela pantaloni. Băiatul se lăsă în voia mâinilor ei, ținându-şi dinții încleştați. Simți cum se strecoară jos şi-i prinde deodată testiculele, stri- vindu-le între degete, cu o apăsare rafinată, gra- dându-i suferința. Tânărul se svârcolea, bolborosea cuvinte în neştire: — Nu... nu, lasă-mă... te rog... doare... v

— î^u-ți place? se interesă, sorbindu- i voluptatea până la capăt. II năpădise sudoarea, se îndoia, se răsucea, pradă unor dureri din ce în ce mai mari. II străbătu deodată un junghiu ascuțit, ca o tăietură de lamă. Leşină. Potolită, cu pupilele scânteind, femeia coborî printre camarazi: — Acu puteți încărca maşina...

Şi-au încărcat-o, îndreptându-se cu mare viteză spre pădurea Jilavei. Era o dimineață pâcloasă. Se auzeau împuşcături, dese, uruit de autocamioane, dintre care unele pline cu îmbrăcăminte, mobilă, lucruri casnice. Condamnații din maşină, nedormiți, schingiuiți, auzeau rumoarea din oraş, ca un om în ecat vâjâitul apei la urechi, înainte de-a se da la fund. Nu distingeau nici un sunet. Se uitau în gol, înghesuindu-se unul într'altul, să se apere de frig. Nici ierul rece nu i butea să-i desmeti-

cească. Când au ajuns în apropierea pădurii, s'au cutremurat stins. Frigul era mai tăios. Desluşeau voci răstite. Răsunau împuşcături, cu un sgomot spart, ca şi când aerul ar fi fost de sticlă.

Zăpada era moale şi înaltă. Priviră în jur şi pădurea cu copacii negrii, subţiri, se clătina în ochii lor înspăimântaţi şi imobili.

Autocamionul trase într'o margine a pădurii.

— Coborîţi, li se porunci.

Sus, îi împingeau unul câte unul, cu lovituri de măciucă. Oamenii se grăbeau să coboare, ferindu-şi capul. Nu puneau bine piciorul pe pământ şi le găureau ceafa cu un glonț'. Uneori nimereau în gură. După cum ținteau mai bine sau mai prost.
Erau printre ei şi stângaci, copii, cari şovăiau.
Când mirosul de sânge li se vâra în nări, le tremura mâna. Ar fi vrut să isprăvească mai repede. Un ucenic de cizmar, Haim, de vreo 14 ani primi glon'ele în umăr. Căzu grămadă peste ceilalți, silindu-se să nu mişte.
Cei mai robuşti, deşi împuşcați, i buteau să mai facă doi trei paşi şi se prăbuşeau cu fața în zăpadă.
Nu mai rămăsese nici urul viu. Un vlăjgan cercetă amănunțit dacă nu svâcnea cui » a o mână, un picior.
— Nu strica gloanțele de pomană, sunt curățați Pornim, urcă-te în maşină, îl chemară ceilalți.
Neîncrezător, se mai uită odată, înapoi, des- prn ându se încet din loc.
— Cu 1 arcării iştea blestemați, mai ştii...
Haim a stat toată ziua prin pădure, târ ndu-se
pe burtă, pe 'ângă câte un tufiş, să nu-l descopere vreun asasin. Aştepta să însereze. Ii înțepenise umărul şi mâna stângă n'o mai putea urni
În ceasurile când sta tupilat, tremurând ori de câte ori auzea scârțiilul zăpezii şi împ şcătu- rile, i se părea că va muri înghețat, că nu mai exista nici **o** speranță. Plângea şi o chema încetişor pe maică-sa. Numai gândul la ea îi dădea puterea să reziste. Ştia că dacă ar

fi luat-o acum la fugă, în lumină, ar fi dat peste alţi legionari şi l-ar fi vânat ca pe un iepure.

Nu se înserase bine, şi observă cum se apropiaseră nişte umbre întunecate. Se aplecau şi scotoceau cadavrele. Se târî până lângă un tufiş de unde vedea mai lămurit. Auzea şi vocile:

— Bobeică, trage haina ăstuia, i se potriveşte lui frati-tu.

— Las'că nu mă 'ncurc eu. Scotoceşte şi buzunarele dela spate, o fi şi ceva bumăşti...

— Canei I... ce-s gâlme legionarii... nici de prăsilă n'au lăsat...

— Uşcheşte-o 1 uite că vin alţii...

— Şi?

— Vrei să rânjeşti cu dinţii la lună? haide, re-

S'au strecurat printre copaci. Haim s'a luat după ei, târşindu-se tot pe burtă. Când a ajuns la şosea se întunecase de-a-binelea. Şi-o porni singur, pe lângă garduri, încrezător în steaua lui.

Cerul era ca o piele albastră, ciuruită de gloanţe, prin ale cărei găuri se scurgea un sânge mineral, argintiu...

Dimineaţa şi în tot cursul zilei răpăiră mitralierele **La** fiecare rafală surdă, scurtă, oamenii din cartier tresăreau. Nu-şi reveniseră încă din coşmarul nopţii trecute. Din când în când bubuia înfundat tunul. Ce se petrecea în oraş? Se mai liniştiseră totuşi puţin. Cineva adusese vestea că armata avea ordinul să oprească

măcelul. În câteva locuri rebeliunea fusese în:;ăbuşită. Armata stăpânea situaţia.

Când au apărut primele patrule pe calea Văcăreşti, incendiată şi pustiită, populaţia le privea cu o bucurie stinsă, în ochii rătăciţi. Din toate colţurile oraşului se revărsa lume spre cartierul distrus, umplea mijlocul străzii, trotuarele, miş- cându-se leneş ca o râmă uriaşă şi neagră, cu mii de picioare. Maşinile nu puteau să înainteze, înne- cate de valuri tot mai largi, mai dese, de oameni, nesăţioşi să vadă urmele prăpădului.

În zadar încerca câte un gardian să stăvilească talazul acestei mulţimi, ce se scurgea încet, dar necontenit de-a-lungul străzii în ruine. Casele, cu uşiorii şi cercevelele arse de foc sau prefăcute în cărbune, răvăşite, cu măruntaiele aruncate afară, erau deschise tuturor privirilor.

înăuntru, oameni cu feţe tăcute, cu stigmatul ororii întipărit pe trăsăturile împietrite. Un bătrân, aşezat pe-o lădiţă, înconjurat de dărâmături, cu funingine şi p af de var pe palton, încruntat şi absent fixa gloata, care se oprise o clipă, impresionată de suferinţa î.glieţată a evreului, murdar, cu barba sburlită, şi care părea înţepenit acolo

de vercuri. Mulţimea se scurgea mereu şi el rămânea nesimţitor la defilarea umană, ca şi când ar fi asistat de mult la această mascaradă tragică. Nu era nici dispreţ, nici ură în chipul lui poros, cu privirile întoarse înăuntru. Era o mare indiferenţă, o cumplită singurătate. Trecătorii, străinii, se înghesuiau pe lângă ruine. Se uitau nedumeriţi, gravi, şi unii îşi făceau cruce. În faţa câte unei prăvălii distruse stătea negustorul, năuc, căutând să înţeleagă cum de se pomenise sărac peste noapte. O singură noapte fusese de-ajuns să spulbere tot ce adunase cu trudă, cu sudoare, o vieaţă întreagă. Era o poveste care trebuia luată dela început. întotdeauna toţi ai săi erau condamnaţi să o ia dela capăt. îşi închipuiau că ridicau temelii pe pământ trainic, şi nu erau decât nisipuri înşelătoare...

— Aici, ce-a fost? întrebă cineva.

— O prăvălie de mărunţişuri, răspunse unul din mulţime.

Dispăruseră rafturile, tejgheaua, marfa. Arsese până la podele. Fuseseră sparte şi şalterele, ţevile. Nu mai rămăsese decât câteva scânduri şi un morman de gunoi-**j**. Dintr'o băcănie scăpase doar un borcan cu murături. Aşa era peste tot. Moloz, funingine, scânduri arse şi obloane turtite ca nişte armonici. În unele prăvălii, gunoaiele mai fumegau. ..

În spatele căii Văcăreşti, paralel cu cheiul Dâm- boviţei, la poarta neagră de fier a Morgei, aştep-

tau îndoliate, tremurând de frig, rudele celor morţi, transportaţi de prin păduri şi dela Abator cu automobilele mortuare. Goneau toată ziua. i **e** deschidea şi se închidea poarta grea de fier. Maşinile se goleau de cadavre şi iar porneau. Cei cari pătrundeau în curtea Morgei, căutau cu luare aminte printre figurile descompuse să descopere un frate, un părinte, soţul. Cadavrele erau înşirate pe jos, desfigurate, groteşti, ca într'un panopticam straniu. Unul ţinea pumnii strânşi deasupra feţ i, ca şi când ar fi vrut să se apere. Avea fruntea şi maxilarele sfărâmate. Pe semne că fusese lovit cu o rangă de fier. Altuia i se smulseseră dinţii cu buze cu tot. Gura era o gaură de sânge închegat.

În jurul ochilor albi şi holbaţi, carnea era neagră-vânătă. Femeile scoteau mici gemete, întorcând capul de'oroare. Câteva hohoteau într'un plâns nestăpânit: îşi recunoscuseră morţii.

Oamenii Morgei se scărpinau în cap, ridicau cadavrele pe targă şi le duceau în sală. Erau mo- răconoşi şi obosiţi. Ii dureau şalele şi braţele de atâta cărat. Li-era şi lehamite de-atâta carne omenească terciuită, batjocorită. Duhneau a ţuică. Petre se îmbăta în fiece seară. Altminteri n'ar fi rezistat.

Şi nu se mai isprăvea muşuroiul femeilor îndoliate, răbdând ore întregi gerul, lipite de zid. Frigul devenea din ce în ce mai ascuţit şi vântul clătina ramurile uscate ale copacilor, care se înălţau drept şi negri, pe marginea cheiului, ca nişte coloane funerare...

Într'o zi însă s'a isprăvit. Aspectul jalnic al căii Văcăreşti n a durat mult.

Viața crr ea printre pietre printre zidurile arse, prin trupul străzii, care s? deştepta odată cu pasiuni a frenetică a oamenilor de-a reface totul din temelii. Gâlgâia în ei pre multă vieață şi energie, ca s'o fi secat urgia a două nopți. Unul a început să vândă numai murături, altul resturi de brânză, un al treilea a găsit credit la un negustor din piață, cam răstit, cam zeflemitor, dar rumân de inimă: — Ia Ghidale ce vrei, ne-om socoti noi... Ascultă, ce-ți spui eu, peste trei săptămâni faci comandă vârtoasă 1...

Avea dreptate. În scurtă vreme prăvăliile aveau uşi noui, obloane, vitrine şi rafturi cu marfă. Munceau negustorii, băieții de prăvălie, fetele în ateliere, în birouri. Se muncea cu îndârjire, neîntrerupt, să se vindece rănile.

Dar nu şi le linseseră încă bine, şi începură să curgă măs rile grele. Erau izolați, încolțiți din toate părțile. Urile turburi erau ațâțate împotriva lor, hrănite, dozate savant. Li se aruncase lațul pe după gât şi-l strângeau încet călăii, rafinat, să nu-i sugrume dintr'odată, ci treptat. Se sbăteau, se luptau să scape, când slăbea o clipă strânsoarea. Iar mâna nu şovăia decât cu perfidie, ca apoi să strângă mai tare. În jurul lor singurătatea creştea. Peste tot mocnea ura. N'o adormeai decât cu foşnetul volup- ti os al bacnotei. Urechile erau ciulite, atente, să prindă acest foşnet. O sete de căpătuială pe spinarea evreilor îi devora pe cei înrăi.i şi lacomi.

Visau bani, afaceri, îmbogăţire prin orice mijloace. Ceilalţi nu se dădeau atât de uşori învinşi. Trebuia să le paralizezi fiece mişcare, să-i reduci la neputinţă, să le sdrobeşti însăşi voinţa de luptă. Şi le-au măcinat-o zi de zi, printr'o teroare rece ce le stăpânea gesturile, somnul şi visele.

Cei din calea Văcăreşti se retrăgeau în cafenele: era unicul refugiu.

Veneau fel de fel de necăjiţi: meseriaşi, mici negustori, ambulanţi sau simplii golani. Nu lipsea nici nebunul sau «cântăreţul». Se încălzeau la aburul unui ceai, în'ulecau câteva felioare de salam, fumau într'una, îmbâcsind aerul şi hainele cu miros de mahorcă. Clinchetul vesel al paharelor, rumoarea. din sală, îi mai înviora. Căldura împuţită, lumina becurilor, sunetul pietrelor de joc, le dădea o stare de mulţumire fizică.

În acest ceas petrecut la cafenea, îşi refăceau energia, ca să rabc'e o nouă zi de vieaţă. Când începură trimeterile la muncă, cafeneaua devenise o capcană. Nu numai pentru cei cari se sustrăgeau, ci şi pentru ccilalţi. Raziile se înteţise.

Pe mulţi îi trimi eră în detaşamentele de muncă din provincie. Muncă aspră, câinească. Cine n'avea ceva bani murea de foame. Unii lucrau la cariere de piatră. Dormeau în magazii de scânduri, pe pământul îngheţat. Dacă se găseau puţine paie era un noroc.

Se umpleau de păduchi şi erau nespălaţi, flămânzi. În unele detaşamente se şi bătea crunt. Umilinţele, mizeria, îi împingea la^gesturi disperate. Cine nu putea

să îndure, se sinucidea. Răs- beau cei tari, se oţeleau. Dar îi durea sălbăticia, batjocura. Când apărea un ofiţer omenos, sbirul era supraveghetorul. II mai înmuia «tainul» de Sâmbătă. Atunci trecea cu vederea dacă unul bolnav mai lâncezea. Din pricina unui supraveghetor i se tăiase piciorul lui Ioska, un băiat mai firav, funcţionar comercial. Era bolnav şi avea călduri. Trebuia să împingă un vagonet cu pietriş. Nu putea. Picherul l-a lovit peste faţă cu o biciuşcă: — Nu face pe hoţu cu mine, maramoiule... împinge ! I ăiatul şi-a încordat puterile, opintindu-se din toţi muşchii. A urnit vagonetul şi l-a suit câţiva metri, dar la curbă şi-a pierdut răsuflarea. Nesprijinit, vagonetul a lunecat îndărăt, răstur- nându-se peste trupul băiatului. Ii sdrobise oasele. A trebuit să-i amputeze un picior dela genunchiu. Hainele se sdrenţuiseră pe ei. De-acasă n'aveau să se aştepte la nici-un ajutor. Familiile trăiau din pomeni sau vânzând lucrurile din casă. Unii dintre bă eţii dela muncă căpătaseră haine şi pantaloni de pâslă păroasă şi ghete cu talpă de lemn. Devenise o uniformă şi-i recunoşteai de departe. Noap-
tea, bocănitul lemnului pe asfalt, un cozoroc de şapcă, luminat de-o ţigară aprinsă, era de ajuns să-l identifici. Când erau liberi umblau prin halele de mobile vechi, prin cafenele, să ciupească pentru o pâine. Nu le mai păsa de demnitate, de mândrie, şi cerşeau.

— Ajutaţi-mă că sunt dela muncă. Mâine dimineaţa plec la Balta. Poftim ordinul...

— Lasă, mă, băiatule...

I se aruncau monezile în şapcă. După ce termina ocolul cafenelei, se aşeza într'un colţ, îşi număra banii şi-şi comanda un ceai!. Alte ori veneau câte doi. Cântau. Ceilalţi se opreau cu paharul la gură. Ascultau tăcuţi, cu ochii învguraţi de tristeţe. Se gândeau la proprii lor fii, istoviţi, flămânzi, porniţi în cine ştie ce comună, ameninţaţi de primejdii. Nu se mai auzea decât glasul răguşit al băeţilor:

Să spargi piatră este greu Ştie
numai s fletul meu Toţi cari au
suferit Şi ca mine au cioplit.

Piatră cu piatră să sfărâmăm Ni
s'a poruncit Randamentul noi nu-l
dăm Şi ne-au pedepsit.
El, domnule picher E mai
uşor Truda noastră de cri
Cu sfoară s'o masori!

Munceau la piatră. Uneltele erau primitive. Şi trebuia să spargi doi metri cubi de om pe zi. De dimineaţă până seară. îşi însângerau palmele, unghiile se rupeau în carne. Cu mâinile rănite lucrau mai departe.
Se cruceau şi muncitorii plătiţi, oameni sdra- veni, obişnuiţi cu osânda asta.
Fără dinamită era greu. Ei ştiau cum să izbească stânca, unde era filonul mai slab. Şi ori de câte ori trăgeau cu barosul de vuia aerul, icneau adânc. Erau şi

băieţi vânjoşi, cari învăţaseră să spargă piatra. Dar îi rodea mizeria şi foamea. Se mai îndurau muncitorii să le dea o strachină cu ciorbă. Belşug nu era nici la ei. Abia aşteptau să vie la Bucureşti.

Unii fugeau, căţărându-se pe sub un vagon, ascunzându-se în closete sau în câte o căruţă ţără-nească.

Sâmbătă, când veneau credincioşii la sinagogă, se adunau în curte laolaltă cu calicii, întinzând mâna:

— Suntem dela muncă, vă rugăm ajutaţi-ne...

Şi evreilor li-era milă de acest tineret umilit, decăzut, care se târa prin cafenele, umplea curţile sinagogilor, cerând pomană. Cei mai mulţi se strângeau la Templul Coral. Acolo veneau gospodari mai înstăriţi şi mai darnici. Vocile băeţilor se amestecau însă cu cele ale calicilor, care se îmbulzeau, ţipau strident, văietându-se: —- Şi mie, şi mie... Apoi bolboroseau o binecuvântare:

— Să ne ajute Dumnezeu să scăpăm de calvar...

Alături în gang, un gardian cu puşca pe umăr, în haină de piele, juca depe un picior pe altul, să se desmorţească de frig.

Unul câte unul, bă'eţii şi calicii, treceau prin gang, lăsând «tainul» în mâna gardianului, care cântărea monezile în palmă, măsurându-i bănuitor:

— Mai atinge ceva... Ce,eu îngheţ aici de geaba?

Nori sumbri se adunau pe cerul vieţii evreeşti. Domnea o nelinişte, o spaimă în cartier. Bărbaţii se fereau să-şi

mărturisească unul altuia temerea. Acasă, căutau să-şi însufleţească familia, să-i alunge grijile. Parcă un val de aer rece ar fi trecut prin toate casele şi le-ar fi îngheţat inimile oamenilor. — Se svoneşte un nou progrom? se interesa câte o femeie, încolţită de frică.
— Nu, nu-i nimic, o liniştea bărbatul, ce te sperii...
În ziua următoare însă aflase. Se deportau evreii în Transnistria. Nimeni nu mai dormea liniştit în patul său. La miezul nopţii se putea pomeni cu o

bătaie în uşă. Şi într'un ceas trebuia să strângă atâtea lucruri, cât încăpeau într'o boccea şi să pornească. Casa era sigilată.

În nopțile acelea cumplite, mii de oameni tresăreau la fiecare pas, la trântitul unei uşi, la uruitul maşinei. Se svârcoleau în aşternut, atenți la cel mai mic sunet, adormind în zori, epuizați de oboseală. Mulți se îmbătau seară cu seară, ca să nu audă vreun sgomot. Alții rătăceau pe străzi, se culcau prin şoproane părăsite, pe la prieteni creştini.

Tn timp ce în tot oraşul ceilalți locuitori dormeau profund, sub aşternuturile călduroase, neturburați, în odăile lor ferecate, alături de trupurile calde ale femeilor, şi copiii îşi continuau somnul nevinovat, mii de oameni aşteptau înfiorați risipirea negurilor. Aşteptau să fie smulşi din casele lor, să fie despărțiți de copil şi nevastă sau să fie mânați împreună pe drumurile înzăpezite ale Tras- nistriei, ca să-i închidă în țarcuri cu sârmă ghimpată, în sate distruse şi înfometate, păziți de jivinele blonde.

Unii însă nu mai aşteptau nimic. îşi IncheiaserS socotelile cu viața.

Când răsuna bătaia fatală în uşă, cereau doar câteva clipe de răgaz. Un doctor şi-a făcut o injecție cu stricnină, s'a întins cumintc, într'un fotoliu, a svâcnit scurt şi a rămas înțepenit.

Nerăbdător, comisarul intră din anticameră în cabinet şi-l zări înfundat în fotoliu.

— Păi, nu aşa domn'e, eu n'am vreme de pierdut! Ce vrei să te iau cu forța? se supără omul legii, nedându-şi imediat seama că doctorul plecase de mult la drum...

Pe cei ridicați în oraş, şi în cartier, îi închidea într'o şcoală de pe Sf. Ion Nou, unde îi țineau câteva zile, îngrămădiți într'o sală lungă, friguroasă. Dormeau pe podele. Pe urmă îi încărcau în dube şi-i duceau la gară. Aici îi vârau în vagoane de vite şi-i expediau într'una din comunele părăsite ale Trasnistriei. În curând se şi aflase în cartier că abia ajunseseră la destinație şi-i preluaseră nemții, care i-au masacrat pe toți; bătrâni, femei, copii. Jivina blondă îşi lingea botul umezit de sânge. Era nesățioasă.

Vânătoarea de oameni nu se întrerupse, ci se deslănțuise mai aprigă. Se ştia acum că odată încăput pe mâinile germane, nu mai exista salvare. Cei cari rămâneau sub administrație românească, îi rodeau păduchii, umblau iarna înveliți în jurnale, femeile se dădeau paznicilor pentru o bucată de pâine sau numai de frică, dar nu-i puneau să-şi sape singuri groapa, şi să-i împuşte pe la spate.

Evreii din cartier se adunau pe la poarta şcolii din Sf. Ion Nou, căutând să pătrundă în curte, să dea ceva alimente condamnaților, să le spună o vorbă de încurajare, deşi ei singuri se simțeau amenințați, li aştepta aceeaşi soartă. Nu era decât **o** amânare. Bărbații şi femeile dinăuntru şedeau pe boccele cu uitătura pierdută, goală. Scoteau rar câte un cuvânt, îşi în. odau un şiret la gheată, ca să facă ceva. Neştiutori,

copiii se jucau, râdeau, apoi străbătuţi de tristeţea părinţilor, se lipeau de ei, încruntaţi şi tăcuţi. Cei de afară, « oamenii i liberi», erau ei înşişi stânjeniţi în faţa acestei dureri. Când veneau rudele cu pachete, i bucneau într'un plâns în ăbuşit să nu se oţărească paznicul. Eri se înfuriase şi ţipase la femei: Ho! ce sunteţi la înmormântare?. ..

Altminteri om de treabă. Nu era voie să intre nimeni, dar el mai strecura pe câte unul în curte. — Să ai grije de mama... e bătrână şi singură... se auzea o voce rugătoare.

— Nu-mi lăsaţi copiii pe drumuri. Vezi, ăla mare trebue să intre la şcoală.

Rudele clătinau din cap, făgăduiau, strangulate de emoţie. într'un ungher al sălii, o fată tânără îşi muşca buzele să nu plângă. Tânărul de lângă ea îi mângâia părul. Se sforţa să fie tare:

— Orice-ar fi să ştii că mă 'ntorc, chiar de-o fi să mănânc pietre. Dar te rog, nu plânge. Ai răbdare şi aşteaptă-mă...

Se logodiseră abia cu două zile înainte. A lipsit două ore dela detaşament, cât ţinuse logodna. Şi l-au pedepsit cu deportarea.

Dela o vreme, cădeau victime şi bă'eţii dela muncă. Li se căuta nod în papură. Pământul sumbru f.l Transnistrii i avea nevoie să se îngraşe din oasele şi sângele lor. Băieţii se sculau cu noaptea în cap, să plece la muncă, dar îi pândea zodia rea. Se pomeneau cu Cepleanu, nume de spaimă prin cartier. Câţiva

nesocotiţi au lăsat uneltele şi s'au apropiat de maşină. Pe semne, să-i dea raportul.

— Cum te cheamă mă, pe tine? răsuna sec glasul generalului.

— Rosenberg Şmil, s'trăiţi 1

— Dar pe tine?

Ii însemna pe toţi câţi erau, împăturea tacticos hârtia, o vâra în buzunar, şi apoi încheia: — Zi, aşa, în loc să munciţi, profitaţi şi trageţi chiulul... În Transnistria o să vă fie mai bine...

Şi pornea cu maşina, spre alt detaşament, să recruteze noui deportaţi. Nu-i cruţa nici pe învoiţi, nici pe bolnavi. Nu ţi se dădea drumul decât dacă te târâi pe burtă de durere. Generalul era convins că şi ăştia se prefăceau şi nu-i ierta. Ii trecea pe listă, scrupulos, ca un arhivar mulţumit că şi-a clasat hârtiile. Dintre cei însemnaţi, era şi Faibiş Leon. Bărbat de peste patruzeci de ani. Locuia într'un han prin uliţile Văcăreştilor. Camera Iui se afla la un etaj şi ca să ajungi sus, urcai pe c scară răsucită şi îngustă cu trepte de metal, ca la uzine.

Suferea de inimă. Tâmplar, dar lucra când apuca şi în deosebi noaptea, într'o magazie din fundul hanului. Avea nevastă şi doi copii mici. Inima îi slăbea ceas cu ceas. Boală veche, fără leac. O zi lipsise dela muncă, iar în cea de a doua nu-I mai păsa de nimeni. Murise.

Când în amiaza următoare, comisarul, veni să-l ridice, îl găsi întins pe podele, cu două sfeşnice la cap. Oglinda era cernită. În colţul odăii zăceau copiii înghesuiţi, speriaţi. Nu ştiau prea bine ce se întâmplase, dar li-era

frică de tata. Le mai ţiuia în urcchi horcăitul lui înainte de-aşi da duhul.

— Aici stă Faibiş Leon? întrebă, rotindu-şi privirea prin încăpere, rămânând în prag. Unul dintre cei cari stăteau de veghe, îl lămuri. Comisarul respiră uşurat. Scăpase de ponos. L-ar fi urmărit ţipete, plânsete. Şi pe urmă erau ovrei pe care-i cunoştea de atâţia ani în cartier. Cu unii ciocnisc şi-un pahar de vin. Nu cu calicii, dar oricum. Ii venea de-acurmezişul treaba asta de hingher. Mormăi un « Dumnezeu să-l ierte », îşi notă toate datele şi cobori.

Pe ultima treaptă, se întâlni piept în piept cu cioclii.

— Dă-te, bă, la o parte, se răsti, brusc superstiţios.

De sus se auzea o litanie funebră, întreruptă de suspine şi plâns.

— Cum îl scoatem pe scara asta? bombăni cioclul.

— O să fie cam greu... Isprăvim repede că aici miroase a sărăcie...

Morocănoşi, grăbiţi, puseră mortul în cosciug îndată ce se termină rugăciunea. Încercară să-l ridice dintr'odală, dar le trozni şalele. Se întărâtară.

— Ia, mă, tu de colo...

— Acu... mai saltă puţin... încă puţin.

— M'au trecut năduşelilel

— Ia-o înainte, încet, pe scări...

Şovăiau sub apăsarea cosciugului, care li se părea mai greu din pricina scării înguste şi răsucite.

— Are ciolane grele, mormăi unul dintre ciocli.

Şoferul trase maşina mortuară în han, deschise

uşa dela spate.

— Repede că n'avem timp, mai sunt şi alţii...

Au vârît cosciugul înăuntru, ca într'un cuptor

şi-au închis uşa. Maşina a pornit încet, urmată de lume puţină şi umilă. Copiii mergeau alături de mumă, îmbrobodită cu un şal negru.

Când ieşi din han, maşina dudui mai tare şi ţâşni în stradă cu viteză.

Copiii se uitau miraţi la mama lor, înlemnită pe marginea trotuarului, apoi după duba aceea neagră care fugea. Nu înţelegeau pentru ce o luase tata la goană... De ce s'o fi grăbind? Ar fi vrut să întrebe muma, dar, uite, după colţ, maşina a dispărut cu tata şi n'a lăsat în urmă decât un vârtej de pulbere de zăpadă...

Niciodată n'au urît atât locuitorii cartierului nopţile şi zilele acestui an, care le măcina neîndurător sufletul şi nervii. Mulţi ar fi vrut să se culce şi să nu se mai deştepte. Fragila alcătuire a fiinţei lor nu mai suporta această tensiune obsedantă. Trăiau aceeaşi senzaţie a unui om închis într'un clopot de sticlă şi din care s'ar vida încetul cu încetul aerul. Timpanele vibrau de rumoarea svo- nurilor. Vor fi siliţi să poarte semnul lui David.

Se vor construi barăci la Mandravela, înconjurate cu sârmă ghimpată.

Aici va fi adăpostită populaţia evreească până la deportare. În trei luni urmau să fie deportaţi toţi în Transnis'ria. Apăruse dealtfel şi un articol în ziarul hitlerist « Bukarester Tageblatt ».

Spaima creştea ca o mare. În unele locuri se ivise afişe aţâţătoare, lipite pe stâlpi, pe garduri. Zidurile de pe calea Văcăreşti erau mânjite cu var: «Trăiască comunismul». Provocare. Se înăsprise vieaţa, dar deportările masive nu se produceau. Atmosfera era întunecată: scăpărau fulgere, aruncând o lumină spectrală deasupra cartierului.

Numai tinerii doar îşi mai păstrau nădejdea. Ei desluşeau gemetele caracatiţei naziste, care-şi retrăgea tentaculele din oraşele şi câmpiile ruseşti, sângerând abundent, auzeau ropotul uriaş al milioanelor de bocanci ce se apropiau mereu, se apropiau... Un clocot de oţel ce avea să spargă zidurile închisorii, în care oamenii se târau ca viermii.

Şi iată că într'o bună zi se întrezări o fâşie de lumină. Sosiră câteva sute de evrei din Trans- nistria, supravieţuitorii primelor transporturi. Suferiseră deportarea un an şi jumătate. Erau goi, uscaţi, sălbătcciţi.

Se poruncise să nu se facă larmă. Unii erau găzduiţi la rude, alţii cazaţi la şcoală, în deosebi copiii orfani. Agitaţia în cartier se reînsufleţi. Taciturni, neîncrezători, gravi, copiii primeau să fie invitaţi la masă de câte un gospodar inimos. Unul singur, după vreo două săptămâni de vizite, a căpătat curajul să vcrbească. Desgheţat şi isteţ. N'avea decât treisprezece ani, dar minte de om

Il chema Ilie. Fusese văcar. Il cunoşteau toți țăranii de prin regiunea Orheiului. Le păzea vitele. El fusese închis într'un lagăr cu alți copii. Printre puținii cari scăpaseră. Ii țineau nemții pe unii într'un şopron, pe alții într'un țarc. Într'o noapte au dat foc şopronului, care a ars până la pământ. Pe cei din țarc îi mitraliară, dar nu pe toți. Lăsaseră câțiva în vieață. Ii chinuiau prin foame. începuseră copiii să mestece iarbă. Rar, îndrăzneau să roage pe vreun soldat să le dea o bucățică de pâine. Bruta se prefăcea generoasă şi când copilul întindea mâna prin plasa de sârmă, i-o înfigea cu bocancul în ghimpi. Ilie luase hotărîrea să fugă. Ceilalți erau prea mici ca să-l întovărăşească în această aventură. De aici, din această mare câmpie a Bugului, singur, fără să cunoască drumul, fără hrană, el îşi pusese în gând să ajungă în ținutul lui. Cea dintâi grijă era să scape din lagăr. În fiecare noapte, cu un vreasc de stejar, desfăcea puțin câte puțin plasa de sârmă, întins pe burtă. Alesese un colț unde creşteau bălării înalte. Când gaura fu destul de mare, se strecură uşor, pierzându-se printre lanurile de grâu. Merse toată noaptea. Când se lumină de ziuă, o apucă prin pădure. După vreo două zile, se prăbuşi de oboseală la marginea unui sat. Il adăposti un țăran. Ii ştia limba. Se ducea la păscut cu vitele. După o săptămână, țăranul înhămă caii la căruță şi porni la târg. Erau vreo 20 km depărtare. Il însoți şi Ilie. De acolo cu o desagă în spinare, se avântă mai departe, în necunoscut. Ocolea şoseaua.

Ziua mergea prin pădure, şi noaptea prin lanuri. Când întâlnea vreo căruță, urca fără teamă. Cu țăranii se înțelegea. Nu-l întreba de unde vine, nici cine este. Iar dacă o făcea vreunul, povestea că-i omorîseră nemții părinții şi că se săturase printre străini. Odată însă i-a oprit o patrulă germană. Tremura în neştire. Noroc că nu scotociră sub coviltir.

În felul acesta, a străbătut Ilie peste 200 de km, prin păduri, câmpii şi ape, ajungând tocmai în- tr'un lagăr românesc, unde nu stătu decât vrea două luni. Umblau oamenii înveliți în jurnale şi mâncau fiertură din coji de cartofi. Copiii alergan după orice căruță, cerşind de mâncare.

Erau fericiți când beau o ciorbă de borhot. LI se uscase picioarele şi mâinile şi li se umflase burțile. Unii nu mai aveau putere să-şi țină drept capul. Gâtul prea subțire se frângea sub greutatea capului.

Trăiau în nişte bordeie dărăpănate. Ca nişte cârtițe. Cele mai atroce clipe le-a petrecut llie, când au năvălit pa ni ii, căutând două femei şi un bărbat, fugiți din lagărul nemțesc. Amenințau că-i împuşcă pe toți dacă nu-i dădeau în vileag. Li se destăinui ascunzătoarea: într'o groapă acoperită lângă privată.

Au dat la o parte mărăcinişul şi i-au scos afară. Femeile s'au aruncat la picioarele şefului-pazr.ic, sărutându-i bocancii umezi de zăpadă şi noroi.

— Nune trimite-ţi înapoi... face-ţi ce vreţi cu noi... împuşcaţi-ne, dar nu ne mai duceţi înapoi...
Pe bărbat îl şi înşfăcară doi paznici. Una dintre femei se repezi după el.
— Lăsaţi-l,... e soţul meu... merg şi eu... nu ne despărţiţi...
Cealaltă femeie rămase trântită în zăpadă.
— Scoală, îi porunci şeful-prznic, căutând să-i ghicească linia trupului sub hainele sdrenţuite. Era tânără. Nu părea să aibe mai mult de 17 ani. Părul negru, ochi luminoşi, uzi, şi trăsăturile fine. Ii trecu un junghiu prin pântec.
Mormăi în sine: « S'au înfruptat destul nemţii, mama lor... nule-o dau». Cumpăni o clipă, apoi aspru către fată: Tu ai să stai la cizmar, în casa dela marginea satului... Viu eu pe la tine.
— Dar ce facem cu nemţii, don' şei? îndrăzni unul dintre pa n ci.
— Las' că le-ajunge şi ăştia doi... S'a spânzurat fata şi gata I... N'o să facă ei hai pentru o jidoavcă...
La cizmar şedea şi Ilie. Fata îl primea supusă pe şefu'-pa-nic, în fiecare noapte. Când venea, băiatul se strecura afară. Dela un timp începuse s'o cheme la el acasă. Veneau şi camarazi. N'o împărţea însă cu alţii. Ii ardea sângele t ând o despuia. Uneori o silea să bea. Şi fata venea acasă flămândă şi ameţită.

Din când în când căpăta pâine şi slănină. Să aibe pe o zi, două. Ii era frică de el numai când şerâşnea din dinţi şi o frământa cu ură:

—.. .Maica ta, de jidancă...

Nu era nici o piedică să ridice femeia şi să se culce cu ea. Cine ar fi avut curajul să se opună paznicilor? Bărbaţii zăceau prostiţi, ferindu-şi privirea, când li se lua femeia de lângă ei. Ii ardea o durere în piept şi gemeau surd. Dacă se înapoia cu o bucată de pâine, o mestecau împreună, fără să-şi vorbească...

Când oamenii din lagăr au primit ordin să-şi strângă boarfele şi să fie gata de plecare în zori, s'au privit înfioraţi unii pe alţii, ştiind că le sunase ultimul ceas. Unora le tremurau mâinile, alţii se mişcau ameţiţi, caşicând ar fi fost isbiţi în moalele capului. C£teva femei plângeau înfundat, frângându-şi degetele sau strângându-şi la piept copiii slăbănogi şi livizi.

Bătrânii stăteau tăcuţi, cu ochii seci. Unul căruia îi murise în ajun un nepot, bolborosea o rugăciune.

— Ce v'apucat? se răsti paznicul la ei. Nu vă bucuraţi că vă înapoiaţi acasă?

— Acas' . . . îndrăzni moale cineva, înnecân du se,

— Duc'aşa scrie ordinu ... Mâine porniţi pe jos până la staţie cu jandarmii. Nu-i departe, vre o zece km. . . Şi de-acolo cu trenul tocmai la Bucureşti. Yasăzică s'a înţeles. La cinci toată lumea în picioare.

Oamenii n au închis ochii toată noaptea. Se legănau într'e speranţa că vor fi eliberaţi şi spaima de-a nu fi

mânați spre «orașul morții», acolo de unde nu mai există întorcere. Zăriseră înainte cu două zile niște ofițeri nemți. De câte ori veneau prin comună, grupuri de evrei erau scoşi din lagăr şi trimişi sub patrulă nemțească. Era sfârşitul.

În zori se aflau cu toții adunați în curtea lagărului: un muşuroiu negru de bătrâni, femei şi copii. Bărbații şi copiii mai vârstnici cărau boccelele în spinare. Fură flancați de jandarmi şi **o** porniră, tărându-și picioarele prin zloata lipicioasă şi umedă până ajunseră la marginea satului. Aici se desfăceau două drumuri; unul mergea de vale, departe, spre târgul ocupat de nemți, iar celălalt drept prin cimpie, spre linia ferată.

Instinctiv întregul grup încetinise paşii, se oprise, fixându 1 pe jandarmul din capul coloanei, caşicând ar fi aşteptat un răspuns de care atârna viața lor sau moartea.

— Luați o după mine, la stânga...

Erau salvați! Se urniră din nou. nemaisimțind nici frigul tăios, nici slăbiciunea trupului. Bătrânul căruia îi murise nepotul, mai rămase o clipă pe loc, cu fața întoarsă spre valea în care erau îngropați morții evrei şi rosti tare o rugăciune sacră. Apoi, ajunse din urină convoiul care se pierdea din ce în ce în zare, lâ ând în urmă o câmpie imensă, albă şi înghețată...

CALEA GRIVIȚEI, CALEA DEZOLĂRII

Ţncerc să-mi reconstituiesc în minte imaginea cartierului celui mai exuberant şi agitat, înainte de potopul de foc revărsat asupra lui zile şi nopți în şir,

închizând o clipă ochii, pentru a mă revedea iar în mijlocul căii Griviţei, în toiul mulţimii, când strada vuia...

Inzepând din zori şi până la căderea nopţii, ca printr'un imens canal, se scurgeau căruţele cu ţărani, căţăraţi pe movile de fructe şi legume, muncitori din fabrici, târgoveţi cu lanţ de aur pe burtă, şi mai ales bărbaţi tineri şi femei din fundul pro, vinciei, descărcaţi de trenuri în inima Bucureştiu- lui, în căutarea unui rost.

Cea dintâi luptă cu oraşul o dădeau aici, în larma neîntreruptă a mulţimii, a tramvaielor şi a maşinilor repezi, uluiţi de sgomotul Cetăţii, luaţi pe sus şi adăpostiţi în hanuri sau hoteluri dosnice, cu mobilier sumar, unde noaptea răsunau râsete înjunghiate de plăcere, şi adesea, un plâns curmat de-o uşă trântită brutal.

Mulţi-dintre bărbaţii şi femeile acestea, au rămas captivii căii Griviţei, mucezind în cafenele, sau în odăile puturoase ale hotelurilor. Cele mai norocoase ajungeau « artiste» sau chelneriţe. Nu trebuiau să aştepte în ganguri întunecoase vreun negustor cu chef şi darnic.

Pe tot lungul străzii erau răspândite «localuri familiare», cu vitrinile pline de cărnărie sângerândă, împodobite cu lanţuri de hârtie colorată, pătate de muşte. Afişe prost tipărite, cu fotografia « artistei» sau « artiştilor», anunţau spectacolele « senzaţionale », care aveau loc «în fiecare seară ».

Lămpi venețiene şi ghirlande de hârtie înfrumusețau interiorul mirosind a fum, mucegai şi cărnățărie friptă. În fund, o estradă de scânduri, pe care se producea trupa.

Noaptea, sunetele muzicii răsbeau înăbuşit în bezna de-afară, îmbiând lumea. Veneau Duminica negustori şi angrosişti de vite, cu ceafa groasă, funcționari de prăvălie, fetele din ateliere, muncitori abrutizați de osânda uzinei. Aceştia din urmi se mulțumeau să-şi soarbă țoiul, într'o încăpere din fund, unde le ajungeau în ureche, ca printr'o sită, rumoarea şi veselia celorlalți. Fiecare voia să uite truda de peste zi. Lumina, muzica, artistele fardate, făceau să li se pară vieața mai puțin grea. Dispăreau mizeriile atelierului, cu aer înecăcios, fabricile cu maşinile nemiloase, care ți sugeau măduva din oase, se topeau în acordurile nebuneşti ale muzicii.

Atelierele de pe Grivița, nu le cunoaşteți? îndărătul magazinelor mari, cu vitrine asortate, încăperi umede, pătrate la cari urci scări multe şi putrede. Coridoare lungi, înalte şi reci, unde niciodată nu pătrunde lumina. Aici îşi trec tinerețea ucenicele şi lucrătoarele. De aceea, unele cu sânge aprins, se fac « artiste». Nu vor să mu egăiască în ateliere. Din bă eții de prăvălie, acriți, să tragă clienții de mânecă, se recrutează câteodată elementele din orchestră.

Fiecare vrea să-şi cheltuiască vitalitatea, să trăiască, nepăsător ce va fi mâine. Ce importanță avea dacă după nopți consumate pentru o glorie eftină şi pâine, « diva»

se alegea la urmă cu un afiş decolorat, cu chipul ei din tinereţe, surâzând stângaciu şi speriat.

Ce importanţă dacă un tânăr se descompunea încet la cafenea, iar după el scutura servitoarea aşternutul, furioasă că înainte de-a pleca pe lumea ailaltă, a udat cearşaful cu urină.

Şi ce mare pierdere dacă negustorul osânzos, îndesat cu fripturi şi băuturi, a grohăit scurt şi a înţepenit, cu ochii holbaţi şi roşii, în braţele unei femei, care-i scormonea liniştită portmoneul.

Trenurile revărsau mereu alţi oameni în gară, din străzile şi ulicioare învecinate, porneau alţi bărbaţi şi femei să cucerească frenetica vieaţă a căii Griviţa.

Nimeni nu se oprea, dacă vreunul se împotmolea său cădea definitiv sub roţile care măcinau asurzitor şi incontinuu, pe atunci când strada vuia...

Dar într'o zi vuietul a încetat, absorbit de-o mare linişte. Apoi s'a făcut noapte. Apăsa greu inima ca un mister înfricoşător. Cu toată distrugerea din ajun, cartierul încă fremăta, localurile erau pline de oameni. Se îmbătau, râdeau, dar veselia lor era străbătută de-o spaimă ascunsă. Sgomotul muzicii era înghiţit de liniştea tot mai mare de afară. Se auzea respiraţia şuerată a locomotivelor, ca a unor animale fugărite. Şi liniştea, întunericul creşteau deasupra oraşului. Cerul era încl.is, sumbru, ameninţător. Domnea o tăcere, ca în prima noapte a lumii, când trebuiau să se despartă planetele şi oceanele.
Deodată, o sirenă prelungă a înfiorat cerul, ca o sguduire seismică, prevestind prăbuşiri subterane de straturi de pământ.
Oamenii scuturaţi ca de friguri, se piteau speriaţi în hrube de beton, în pimniţi, în şanţuri, aşteptând cu inima în gât să vie cataclismul. Casele, blocurile, ca nişte stânci de antracit, tremurau până în rădăcinile înfipte în pământ.
Un duduit îndepărtat umplu vasta atmosferă. O lumină orbitoare inundă brusc cerul, pe care apăru uriaşe meduze plutitoare, stele marine, vietăţi luminoase ;un peisagiu fantastic de fund de

Jos, oraşul se vedea ca o îngrămădire de roci albe. Pe urmă au început să se surpe sub detunăturile de trăsnet. Ţâşneau trombe de foc şi fum negru şi

Grivița era acoperită de cenușa ce cădea pe străzile în ecate în flăcări. Curgeau valurile de foc, mistuind totul în cale. Se topea fierul, grinzile trozneau ca nişte aşchii. Vaerul subpământean era în˙ ăbuşit de bubuiturile metalice ale exploziilor.

Când s'a potolit uraganul, cartierul Grivița arăta ca rămăşițele unei cetăți, dintr'o străveche civilizație...

În zori de zi mai fumega. Supraviețuitorii, care noaptea îşi căutaseră pe cei apropiați, prin flăcări şi fum, umblau rătăciți printre ruine, buimaci de nesomn, cu părul răvăşit şi privirile turburi. Unii stăteau nemişcați, într'o stare de prostație, uitându-se fix la dărâmături. Alții scormoneau prin mormanele de moloz, un scaun, o tingire sau o basma. Era tot ce le mai rămăsese dintr'o gospodărie. Clădirile aveau ceva tragic şi grotesc. Uneia îi era ruptă o aripă, iar acoperişul smuls atârna peste ferestrele sparte, ca un cozoroc turtit. O altă clădire impresionantă, se prăbuşise într'o parte, ca o navă înainte de scufundare. Mutilate, iu forme bizare, se țineau totuşi în încheieturi. Tristețea lor era gravă, mândră. Mai şubrede, casele muncitorilor, fuseseră parcă supte de pământ. Rămăseseră doar cărămizi arse în jurul unei gropi. Cele care se mai sprijineau într'un zid crăpat, amenințau să se surpe. Aspectul lor era umil, jalnic, ca şi vieața oamenilor. În majoritate țărani, lucrând la atelierele Grivița, şi-au vândut pământul la țară, ca să-şi rid"ce casă în

cartier, să fie în preajma slujbei. Nu mai aveau nici pământ, nici casă. Pierduseră tot într'o noapte. Erau la fel de săraci ca locurile astea arse, cu dăr' mături şi moloz. Printre ei şi Ilie Pintilie, mărunt dar muşchiulos. Mereu încruntat şi tăcut. Nu-l înveselea decât surâsul Anicăi, nevastă-sa. Ea lu ra la Regia de tutun. În noaptea bombardamentului, el fusese de serviciu şi fugise în adăpostul nouii clădiri a C.F.R.-ului.

La încetarea alarmei, a pornit în goană până la linia ferată, printre flăcări şi nori de fum. Auzea vaete, ţipete şi gemete. Clădirile se prăbuşeau cu trosnituri sinistre. Oamenii alergau aiuriţi, orbiţi de lumina incendiilor, chemându-se pe nume, într'o panică vecină cu nebunia. Ilie Pintilie alerga înainte, se împiedica, şi iar fugea, asudat, gâfâind obsedat de un singur gând: Anical

.. .Şi acum, în zori de zi, după o veghe de cinci ore, se uită la femeia lui, mut, întrebător, cu uimirea şi suferinţa întipărită pe obrazul crispat. E întreagă, de parc'ar fi vie, cu două şuviţe de sânge prelinse din nări. Faţa ei frumoasă e umflată, încât o recunoaşte mai mult după ochii negrii, mari şi sticloşi. E singur în toată curtea. Nu apucase să bage de seamă că fundul casei fusese strivit ca o armonică. Umbla încolo şi încoace, se oprea lângă cadavrul întins pe pământul gol şi nu ştia ce să facă. Să plângă, să strige lumea de-afară, care umbla năucă, scormonind prin dărâmăturile fumegânde. Ii

venea să urle şi-i era frică. Da, Ii era frică de Anica, de ea care se lipea ca un copil sperios de pieptul lui. Trebue s'o ducă la cimitir, s'o îngroape creştineşte. A găsit o roabă în magazie. I-a petrecut o mână pe sub mijloc şi cu cealaltă l-a adunat picioarele, cum avea obiceiul când o ducea în pat. Niciodată nu fusese atât de grea, de rece, Anica. Abia a isbutit s'o aşeze în roabă. I-a aranjat capul să stea bine, dar mâinile i se bălăbăneau în mers şi pulpele i se desgoleau la fiecare sdruncinătură. Drumul era plin de hârtoape. Ilie Pintilie se oprea şi-i trăgea rochia peste genunchi, supărat. Se mai odihnea. Ii amorțise mâinile de durere. îşi scuipa în palme şi iar împingea roaba, ivindu-i-se la răstimpuri un surâs pe buze. Avea senzația că e o halucinație, că nu o căra pe Anica la cimitir. Copilăroasă şi sburdalnică, ea voia să fie « plimbată» cu roaba, amintindu-şi de jocurile din copilărie. Şi ca deobiceiu, Ilie se supunea, îi satisfăcea toate năsbâtiile.

Când o sălta câte-o groapă în strada desfundată, i se părea că e neastâmpărată, ca în vieață. Şi se întuneca. În urechi îi suna scârțâitul ritmic al roții, iar privirile lui n'o vedeau decât pe Anica răsturnată, nepăsător, ca şi când n'ar fi existat nici ruinile, nici lumea din jur, care-şi făcea semnul crucii, întorcând capul după omul, care-şi ducea, în zori de zi, femeia într'o roabă...

Prin mulțimea împrăştiată între dărâmăturile caselor, se produse o oarecare agitație. Fiecare lega în pături sau cearşafuri restul avutului, îl făcea legătură şi-l sălta în spinare, pornind spre un alt cartier. Dacă era balotul mai mare şi scăpase de foc o masă, un pat sau un dulap, le încăr- cau în căruță. Cei mai mulți, săraci, umblau pe jos, urmați de nevastă şi copii în căutarea unui adăpost. Singura lor grijă era să găsească un loc unde să-şi pună capul la noapte.
În unele case care nu erau nimicite în întregime, oamenii rămaseră pe loc. Un tavan spart sau un zid interior prăbuşit, nu-i alunga. Nu-i alunga nici mirosul de fum şi praf de moloz. Pulberea fină acoperea tot cartierul. Iți astupa nările, îți intra în ochi, în urechi. De geaba te spălai, căci aerul era plin de acest praf alb şi înnecăcios. Plutea ca un nor şi se lăsa în straturi groase peste lucrui i.
În fața cimitirului Sf. Vineri, cu pietrele funerare sfărâmate, zarva era mai mare, mulțime jalnică, bocete, şi gropari care blestemau şi săpau. Le curgea sudoarea şiroaie pe piept, pe tâmple. Se ştergeau şi iar săpau, morfolind o înjurătură între dinți.
— Uite, maică, mai dă şi acolo câteva lopeți de pământ că i se vede un picior afară, se văieta o femeie mai grasă şi bine îmbrăcată, bietu bar- bati- miu...

— Las' coană, că-mi cunosc eu meseria! Nici- unul din câţi am îngropat până acum, n'au fugit de-aici...

Opriţi o clipă în dreptul cimitirului, sinistraţii se îndreptau care încotro, icnind sub greutatea poverilor. Femeile şi copiii duceau boccelele mai uşoare. Cei care n'aveau nimic mergeau fără nicio ţintă, neştiind pe unde s'o apuce. La un prieten, la o rudă? Toţi li se păreau străini, ostili. Se întorceau la case, ca şi când i-ar fi tras cineva înapoi, cu forţa. Contemplau ore întregi cărămizile şi movilele de tinichele şi moloz, fără să scoată o vorbă. Şi la urmă plecau. A doua zi reveneau, mai culegeau câte un fleac şi plecau mai tăcuţi, mai încruntaţi.

Dar mai erau şi dintre acei cari se lăfăiseră în câteva odăi. Nu locuiseră decât două-trei, iar celelalte le ţineau încuiate. Nu avea voie să intre nimeni. Cu mobilă scumpă şi covoare pluşate, camerele acestea despărţite prin ziduri de cristal înflorit, care reflecta lumina difuză, serveau numai pentru festine rare. E adevărat că şi unele după amiezi, când stăpânul era în bună dispoziţie, deschidea uşile ca să se plimbe în lung şi lat prin odăi, înfundându-şi voluptuos piciorul în perii moi şi deşi ai covorului.

Din tot apartamentul, i-a scăpat numai bucătăria. Nici asta însă întreagă. Faianţa s'a desprins de pe pereţi ca **o** coaje, spărgându-se în sute de cioburi.

Pentru întâia oară îşi dă seama ce imens lucru înseamnă o odaie, o singură odaie, în care să poţi mânca, să poţi dormi. A căutat disperat prin tot oraşul puţin var. Cumpărase nisip, avea şi cărămizi dar îi lipsea varul. L-a găsit în sfârşit. A adus şi un zidar:

— Să am măcar o odăiţă, se frământa, să pui capul pe perna mea.

Şi în acea noapte dormise pe patul de scânduri cu moloz, murdărie şi bucăţi de faianţă pe jos, un somn neîntrerupt, fericit, ca şi când s'ur fi desfătat în moliciunea de puf a unui divan larg şi încăpător. ..

Pe Ciurcâ l-am întâlnit mai târziu, într'o dimineaţă umedă şi sură. Trecusem iar pe Griviţei, sus după podul Grand, şi m'a oprit să-şi aprindă un muc de ţigare. Era un biet golan. Umbla în picioarele goale, cu pieptul desvelit. Purta o haină cu jumătăţi de mâneci, prin care ieşeau mâinile uscate şi păroase. Pantaloni lungi, strânşi pe pulpe. înalt, cu părul crescut fi nebărbierit. Avea un gest maşinal de-aşi îndesa mereu pălăria în cap dar părul sălbatic, Esrru şi încâlcit, izbucnca afară şuviţe.

I-am dat o ţigară. A luat-o, a băgat-o în buzunar şi şi-a aprins tot chiştocul.

— E mai gustos, a râs, clipind din ochi.

Mi-a devenit deodată simpatic. L-am cercetat

mai atent şi-am observat că privirile îi fugeau. neliniştite. Din când în când ridica umărul stâng, ca şi cum ar fi vrut să se apere' de-o lovitură.

Mergeam alături şi tăceam. Ii auzii râzând din senin.

— Vezi, mi se adresă, acum am case, câte vrei, înainte n'aveam unde să dorm. Mi-a venit şi mie la aman.

Râse din nou. Nu cu răutate, ci ca un copil, ne-vinovat, îi să cu sunete repezi, stridente.

— Unde te-a prins bombardamentul?

— Dormeam într'o magazie, n'am auzit alarma. M'au trezit bombele. Știi, continuă cu o veselie neaşteptată, una m'a îngropat şi alta m'a desgropatl Nu m'am ales nici măcar cu o sgârietură. Dac'ai zile, scapi... Şi râse iar, apoi se întristă:

— Au murit mulți. Da, unde vreau, acolo dorm... Când se apropie câte un şobolan de mine îi ard o cărămidă şi.... mă prăpădesc de râs.

— De ce?

— Cum, de ce? Uite, aşal Păi, d-ta ai pomenit una ca asta; o bombă să te îngroape şi alta să te desgroape? Plesneşte fierea în ele că mă vede viu.

— În cine?

— În cloanțele astea bătrâne. Ce vină am eu? Dac'ai zile, scapi, dacă nu, ți-a mâncat coliva fără bombonele, spuse Ciurcă, scuturându-se de râs.

— Şi-acum încotro ?

— Trec podul.

Mă despărţii de el, dar nu mă depărtai câţiva paşi şi mă auzi strigat cu o voce exuberantă:

— Domnu, este? dac'ai zile...

Continuam să mă plimb singur prin dezolarea ruinelor, înălţate ca nişte monumente funerare, pe întinsul cartierului. Mă uitam la zidurile surpate şi negre, pe care se prelingeau stropi rari de ploaie. Fire de iarbă răsăriseră printre pietre, iar în unele părţi năpădiseră buruenile.

Amintirea mea cliema imaginea altor oraşe dispărute, invadate de vegetaţia luxuriantă, în ecată într'o mare verde de plante şi ierburi sălbatice, înţelesei luţta necruţătoare, aprigă, pe care o purta natura împotriva oraşului. Niciodată nu vom izbuti s'o îmblânzim. Era o duşmănie veche, ancenstrală, şi ori de câte ori omul îşi închipuia c'o învinge, până la urmă tot natura ieşea biruitoare. Am tăiat copacii, am secat bălţile, am smuls iarba şi-am durat clădiri masive din fier şi beton. Străzile le-am îmbrăcat cu smoală. Dar tot firul de iarbă e mai tare. Am alungat-o din cetate, natura însă, ne pândeşte în grădinile noastre, în parcuri, în pădurile dela marginea oraşului. În timp ce noi dormim, copacii, plantele, ierburile îşi trag din adâncul pământului forţa, cu care într'o bună zi vor înăbuşi orice urmă de civilizaţie. Pădurile ne atacă într'una cetăţile. E un războiu invizibil dar crâncen. Milioane şi milioane de boabe minuscule de sământă pornesc la

atac. Mor milioane, dar vin altele, miriade, şi nu contenesc asaltul. E o luptă gigantică, de epopee, Între armatele nesfârşite -ale pădurilor şi cetăţile trufaşe de bazalt.

Pădurile au timpul înaintea lor. Dar totuşi ele nu vor birui definitiv, nu vor inunda pământul cu o vegetaţie uriaşă, devorând oraşele, dacă va exista un singur sâmbure de viaţă. Firele de iarbă, buruenile dintre ruini, descoperă ameninţarea. Omul va începe din nou lupta, va stârpi vegetaţia rea şi va clădi în sgomotul ciocanelor şi al macaralelor, blocuri mai puternice, mai înalte, cu bucurie, cu încredere în triumful muncii şi al vieţii.

C U P R I N S U L

Pag.
Oamenii visează pâine....................................... 1
Prin regatul cerşetorilor..................................... 35
O cafenea şi două lumi 63
Viaţa şi moartea în sanatorii............................. 93
O zi în Tei şi o noapte în Bujavercă ... 139
Calea Văcăreşti sub teroare.................................177
Calea Griviţei, Calea dezolării 223

IERONIM ŞERBU

OAMENII
VISEAZĂ
P Â I N E